

Gata som arbeidsplass

Tiggarar og gateartistar
sett frå deira synsvinkel

av
Camilla Lied

Masteroppgåve i kriminologi
18. mai 2005
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet
Universitetet i Oslo

Things are not as they seem.
Nor are they otherwise.

Lankavatara Sutra

Takk!

Først og fremst vil eg takke alle intervjupersonane mine. De har lært meg veldig mykje om korleis det er å arbeide på gata. Utan alle dei gode og gjennomtenkte svara hadde denne masteroppgåva blitt veldig tynn.

Ein stor takk vil eg også gjerne rette til min veileder, Oddrun Sæter. Du har vore ein fin støttespelar gjennom heile prosjektet, og som har gjeve ærlige og svært nyttige tilbakemeldingar på arbeidet mitt.

Eg ønskjer også å takke Liv Finstad for at du introduserte ideen for meg om å skrive om tiggig. Eg håpar eg har gjort meg fortjent til tilliten.

Eg vil også gjerne takke alle andre på Institutt for kriminologi og rettssosiologi, som har kome med råd og vink og stalltips i løpet av prosjektet. Ein stor takk også til Vibeke Lagem på biblioteket ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Du har ei fantastisk evne til å finne bøker ein ikkje trudde var mogeleg å få tak i, på dei merkelegste databaser. Takk også for trivelege arbeidsforhold då eg jobba på biblioteket.

Ein beæra og audmjuk takk rettast til Osloforskning for at dei tildelte meg eit stipend som for meg betydde svært mykje.

Studentmiljøet her er kjempefint, og eg takkar for mange trivelege stunder, mang ein god latter, moralsk støtte og spennande diskusjonar. Det er også på sin plass å takke dei som var ansvarlege for å flytte lesesalane våre frå 6. til 7. etasje våren 2005. Dei klarte det kunststykket å gjere ei gruppe gretne hovedfags- og masterstudentar som ikkje ville flytte, om til ein gjeng svært nøgde og positivt overraska studentar som stortrivst på den nye fine lesesalen.

Utan all den hjelp og støtte eg har fått frå foreldrene mine og familien elles, ville det vore veldig vanskeleg å gjennomføre dette prosjektet. At de alltid har trudd på meg, har vore ei uvurderlig støtte.

Varme tankar og ein stor takk vil eg også rette til mine vener, som mest sannsynleg har store problem med å skjule at dei er veldig lei av å høyre om tiggigarar og gateartistar. Ein spesiell takk også til Atle Tobiassen Armstrong og Sjur Andersen for at dei tok seg tid til gjennomlesning og nyttige tilbakemeldningar.

Bileta på forsida har ingenting med mine intervjupersonar å gjere.

Bileta er tekne frå Aftenposten sine nettsider. Biletet av tiggaren kan finnast på <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/oslo/article796461.ece>,

Biletet av gateartisten kan finnast på

http://cache.aftenposten.no/multimedia/archive/00133/null_133150a.jpg

1. INNLEIING	9
2. FIRE ÅRSTIDER PÅ GATEPLAN.....	11
VÅR.....	11
SOMMAR.....	13
HAUST	15
VINTER.....	15
3. TEORETISK PERSPEKTIV	16
4. OM METODEN.....	18
4.1 OM INFORMANTANE	19
4.2 OM Å NÆRME SEG INFORMANTANE.....	22
4.3 BALANSEGANG OG MOT	23
4.4 ETISKE DILEMMA OG GATEFOLK	25
4.5 SYNSVINKLAR	29
5. OM KONTROLL OG FRIDOM	30
5.1 GRUNNRIS AV GATEARTISTANE SI HISTORIE.....	30
5.2 GRUNNRIS AV TIGGARANE SI HISTORIE	35
5.3. REGLEMENT OG KONTROLL I DAG	42
5.3.1 <i>Oslo kommune sitt regelverk</i>	43
5.3.2 <i>Politiet og Løsgjengerloven</i>	44
5.3.3 <i>Oslo Handelsstands Forening</i>	45
5.4 DAGENS DEBATT RUNDT TIGGING	48
5.5 GATEARTISTANE SITT FORHOLD TIL DET OFFENTLEGE OG REGLEMENTA	52
5.6 TIGGARAR SITT FORHOLD TIL KONTROLL OG DET OFFENTLEGE	55
5.7 TANKAR OM AVVIK OG KONTROLL	58
5.8 FRIDOM.....	65
5.9 KONTROLL OG FRIDOM: SAMLANDE.....	73
6. GATA SOM ARBEIDSPASS	74
6.1 KVA ER EIT YRKE?	75
6.2 VEGEN DIT	79
6.3 ARBEIDSMILJØ.....	83
6.3.1 <i>Arbeidsmiljø og yrkesnormer for gateartistane</i>	83
6.3.1.2 <i>Aktørar frå Aust-Europa</i>	89
6.3.2 <i>Arbeidsmiljø og yrkesnormer for tiggara</i>	91
6.3.3 <i>Forholdet mellom yrkesgruppene</i>	96
6.4 ARBEIDSTID OG INNTEKT	99
6.4.1 <i>Gateartistar</i>	99
6.4.2 <i>Tiggara</i>	102
6.5 MARKEDSFØRING	103
6.5.1 <i>Gateartistar og markedsføring</i>	104
6.5.2 <i>Tiggara og markedsføring</i>	108
6.6 SAMLANDE	111
7. FORHOLDET TIL PUBLIKUM.....	112
7.1 YTELSE OG GJENYTELSE	112
7.2.1 <i>Forholdet mellom gateartistar og publikum</i>	114
7.2.2 <i>Forholdet mellom tiggara og publikum</i>	121
8. KONKLUSJONAR OG AVSLUTNING.....	128
LITTERATUR.....	132

1. Innleiing

Eg vil med dette forsøke å skildre ulike sider ved det å vere tiggjar og det å vere gateartist; for det første i eit makt- og kontrollperspektiv, for det andre i eit yrkesperspektiv.

Korleis har kontrollen av desse gruppene påverka dei, både gjennom historia og i dagens samfunn? Eg vil forsøke å vise at måten gateartistar og tiggjarar har blitt behandla på gjennom tidene, på langt nær er så ulike som ein først skulle tru. Historia til begge gruppene vil få ganske stor plass i begynnelsen av avhandlinga, for å leggje eit grunnlag for forståelsen av fenomena. Korleis kan vi forklare behandlinga av desse gruppene og dei sjølve sin reaksjon på behandlinga? Treng vi tiggjarar? Treng vi gjøgglarar og gatemusikantar? Er det kun ordensforstyrrelse eller har dei nokon slags funksjon som samfunnet treng? I forhold til ein funksjonalistisk tankegang vil det vere mogeleg å foreslå at dei er funksjonelle. Dette fordi eit fenomen eller ein institusjon som held fram med å eksistere over lang tid i eit samfunn, nødvendigvis har ein funksjon.

For det andre i eit yrkesperspektiv; kan ein kalle tiggjarar og gateartistar for yrkesutøvarar? Eg har i samband med dette prosjektet fått høyre historier og sjølv erfart mange eksempel på sterk yrkesstoltheit og identitetskjensle i forhold til yrket, i tillegg til yrkesnevrosar, arbeidsglede, flid, forretningsteft, nytenkning, utbrenthet og uknekkjeleg stå-på-vilje både blant gateartistar og tiggjarar. Korleis er arbeidsforholda på gata? Kva tenkjer dei om yrket sitt og om korleis dei utøver det? Kva er høgverdige normer i dei respektive yrkene? Korleis er forholdet til publikum, og korleis markedsfører dei seg sjølve? Kva er det gateartistar og tiggjarar gjev publikum, og kva gjev publikum tilbake? Korleis tilpassar dei seg marknaden, arbeidsmiljøet, reaksjonar frå publikum¹, handelsstand, vektarar og politi? Kva skiljer ein dyktig tiggjar frå ein mindre dyktig, og ein dyktig gateartist frå ein mindre dyktig?

---

¹ Med "publikum" meiner eg den meir generelle betydninga av ordet; dei som ferdast i gatene, altså tilnærma lik måten politiet brukar ordet. Altså ikkje nødvendigvis publikum framfor ei scene.

Å kunne svare på kvifor nokre veljer èin veg og andre ein annan veg i livet, er eit stort spørsmål det er umogleg å gje eit absolutt og nyansert svar på her. For det første ville det ta for mykje plass. For det andre kan ein, med det begrensa tidsrommet eg har hatt for å skrive dette, ikkje vite alt om ulike aspekt ved historia til enkeltmenneska og kva dei har tenkt når dei har teke sine vegval. For det tredje er det ikkje sikkert ein kan teoretisere alt som hender i folk sine liv. Eg vil likevel, på ulike stader i avhandlinga, lansere nokre mogelege svar på kvifor og korleis nokre veljer ein spesiell veg, eventuelt bli pensa inn på ein veg. Dette ønskjer eg å knyte opp til kjenneteikn ved vårt samfunn, med andre ord å forsøke å seie noko om samfunnet vårt ved å sjå på nokre av dei små delane det består av.

Eg vil først gje ei slags stikkprøve på korleis det er i gatene gjennom fire årstider. Etter dette følgjer ei skildring av det teoretiske rammeverket; der sentrale teoretikarar er Berger og Luckmann, Zygmunt Bauman, Mary Douglas, Howard Becker, Pierre Bourdieu og Marcel Mauss. Etter metodekapittelet kjem ein skildring av gateartistar og tiggjarar si historie, og deira situasjon i forhold til kontroll og fridom, dagens situasjon og debatten om tigging. Så følgjer ei skildring av kva det inneber å ha gata som arbeidsplass. Til slutt vil eg forsøke å vise korleis forholdet er mellom dei respektive gruppene og publikum.

I staden for å skrive ein bolk om gateartistar og ein om tiggjarar, har eg etter nøye vurdering bestemt meg for å ta for meg dei to gruppene innanfor temakapittel. Dette fordi denne oppbyggjinga etter mi meining gjer at likskapar og kontrastar kjem tydelegare fram i samband med dei ulike aspekta ved situasjonen folk som arbeider på gata opplever. Gjennom avhandlinga har eg i dei aller fleste tilfelle valt å skildre situasjonen for gateartistane først. Kven som først blir skildra, er heilt uavhengig av viktighet, status eller relevans. At gateartistar stort sett blir nevnt først gjennom heile avhandlinga, er kun eit grep for å gjere strukturen og rytmen i avhandlinga oversikteleg. Nokre stader skildrar eg likevel begge på same stad, fordi ei oppdeling vil føre til for mykje gjentakning på grunn av likskapane ein av og til kan finne. Eit anna moment er at eg som regel omtaler gateartistar eller tiggjarar som "han". Sjølvsaft finst det også kvinner som arbeider med

dette, sjølv om eg ikkje har møtt så mange. Eg skriv "han" ikkje fordi eg utelukker kvinner, men fordi det å skrive han/ho heile tida ville verte litt rotete.

2. Fire årstider på gateplan

Frå våren 2004 til våren 2005 var eg mykje ute og gjekk i gatene. Dette delkapitlet om årets gang for gateartistar og tiggjarar er eit resultat av notatar eg har gjort meg, og samtaler med folk eg har møtt, både gateartistar og tiggjarar. Det kan vere ei slags stikkprøve på korleis situasjonen er i dag for dei som lever og/eller arbeider på gata.

Vår

Det er ein fin aprildag med godt vèr. Eg er ute og spaserer på Karl Johan. Det er ei lett stemning, vi har venta lenge på våren. For meg er det ikkje vår før eg ein tidleg vårdag går av T-banen og kjem opp frå den grå perrongen på Stortinget, og når eg kjem til toppen av trappa kitlar det i magen og våren kjem; gjøglarane er komne, byen lever! Der står ein mann med gitar og gamle countrylåtar. Der er den eldre herren med dukkene som spelar piano og syng dei same ariane som i fjor og året før og året før det igjen. Litt lengre ned i gata står ei levande statue og samlar ein ring rundt seg av begeistra småbarnsfamiliar og andre nysgjerrige, det klingar i mynt i hattar og gitarkasser.¹ Det er mykje lyd og liv på Karl Johan i dag.

Ein lyktestolpe sit det ein ustelt fyr, han er kanskje rundt 30 år gammal. Han halvsøv. Det står ein kopp framfor han. Det er ikkje så mykje nytt med at han er der. Han har kanskje sete der nesten kvar dag i heile vinter. Mange går forbi. Ingen stoppar. Lenger oppe i gata står Roger på huk med koppen utstrekt. Folk går forbi som om han ikkje eksisterer. Han har eit fornøgd, litt stivt uttrykk i ansiktet. Etter eit kvarter stoppar ein eldre herre og pratar lenge med Roger. Han klappar Roger på kinnet og på skuldra. Roger smiler og pratar. Det har gått 20 minutt, Roger strekkjer litt på beina etter å ha stått på huk sidan eg kom. Eg går vidare nedover gata, ved Byporten blir eg stoppa av ein mann i

---

¹ Gateartistar og tiggjarar som her er skildra, har ikkje nødvendigvis nokon samanheng med mine intervjupersonar, men er kun meint som ei skildring av det som rører seg i gatene.

50-åra. *Kan du hjelpe meg med no`n småpenger?* Eg stoppar og gir han ein sigarett. Mannen blir svært glad. *Hyggelig når det endelig er no`n som stopper! Tusen takk! Ha en fin dag!* Lenger oppe på Karl Johan sit det ein middelaldrande mann med ein kopp framfor seg. Han les avisa. Etter 10 minutt har ingen stoppa. Litt etter kjem to vektarar forbi. Dei sakkar farta, men passerer. Medan eg sit der på benken, kjem ein annan fyr bort til meg. Han er vel omtrent på min alder. Han spør om eg har småpengar. Eg fortel at eg berre har to kroner, og så har eg ein femtilapp. Han tilbyr seg å bytte sine 32 kroner mot femtilappen. Det syns eg var eit friskt forslag, så eg går med på det. Han set seg ned, og spør kva eg driv med. Eg sit med blokka mi og ser meg rundt og skriv litt, så det er naturleg å spørre. Eg fortel kva eg driv med. Det er omtrent som å opne ein ventil; på kort tid har eg fått store deler av livshistoria hans med anekdoter og betraktningar. Han kjem fort inn på kva han meiner om dagens narkotikapolitikk. Dette er noko han har tenkjer mykje på og meiner mykje om. Han fortel om mannen eg hadde følgt litt med på. Ifølge han har denne mannen eit forbruk på 3-4 kvartingar per dag¹ Ein kvarting kostar ca 300 kroner, ergo får denne mannen inn ca 1200 kroner dagen på tigging, meiner han. Men då sit han der mange timar, kanskje heile dagen. Mannen på benken etterlyser eit allmøte der alle på Plata² kunne bli hørt. Han er redd for kva som kan skje når Plata forsvinn, han meiner det vil bli ei blanding av dei ulike miljøa som vil vere skadeleg. Han er likevel veldig oppteken av at Plata ikkje er nokon bra stad, og er lei seg for at miljøet er til sjenanse og at det skremmer folk som skal av og på bussen der nede.³ I alt livet og røyrslene, synet av glade opptinte vårmenneske, klovnar med ballongar, flammeblåsarar og linevandrarar og gatemusikantar, er det noko som står litt meir stille, noko som ikkje er så overraskande, artig eller spektakulært. Det er dei som sit stille med koppen sin ved lyktestolpar og trappeoppgangar. Som stirrar tomt framfor seg mens verda hastar forbi.

Mai kjem. Den 26. mai 2004 står det i Aftenposten at politiet har begynt å registrere, bøtelegge og jage vekk tiggjarar i byen. Dette bekrefter ein mistanke eg har hatt ei stund. Først trudde eg det var eg som alltid var ute på feil tid eller stad, fordi det plutseleg var så

---

¹ Ein kvarting er 0,2 gram heroin.

² Dette var før "sprenginga" av Platamiljøet .

³ I ettertid er det fleire som arbeider med gatefolket som bekrefter at den nye Plata i Skippergata/Karl Johan har nettopp desse kjenneteikna på ei uheldig blanding av ulike dealemiljø og prostitusjonsmiljø som ikkje kan seiast å vere særlig heldig.

få tiggjarar å sjå. Ryddeaksjonen ser ut til å fungere ganske godt. Det er fint vær, mykje folk ute. Det skulle vere mange tiggjarar ute no. På strekninga Egertorget ned til krysset ved Jernbanetorget kunne eg ikkje sjå ein einaste tiggjar. Kun ein einsam gatemusikant.

I Grensen finn eg kun to slitne, sovande tiggjarar med kopp. Er dette tilfeldig? Eg kan ikkje tru det eg ser, så eg kastar meg på ein bysykkel og tar runden ein gong til. Eg ser ein med kopp som romsterer litt rundt på Karl Johan. Han rotar litt i ei søppelkasse. Når eg kjem tilbake etter ein runde, er han borte. Nokre dagar etter er det framleis færre tiggjarar ute, men nokre er det. Det ser ut som folk etter kvart bestemmer seg for å trasse pålegget frå politiet. Det har vore brei mediedekning av Politiet sin aksjon, det er tydeleg upopulært. Roger sit på sin vanlege plass. Han har ein liten plakat: DET ER BEDRE Å TIGGE ENN Å STJELE.¹ Ein vektar går forbi.

Sommar

Mandag 7. juni er ein dato med konnotasjonar for mange som er opptekne av narkotikapolitikk: det er dagen for ryddinga av Plata. Klokka er ca 10.30. Eg tek ein tur ned for å kikke. Og ganske riktig: det er ingen narkomane på Plata lenger. Eit selsomt syn. Eg ser 2-3 politibilar og ein motorsykkel. Årvakne blikk. Tre uflidde står og pratar. *”Dem vikke ha oss her, det er det som er!”* Det står to politibetjentar og speidar i utkanten av området. Eg går bort for å slå av ein prat. Eg ser dei vurderer meg der eg kjem gåande. Det ser ut som dei ventar på kjeft. Eg spør kva som skjer no, om dei har frakta nokon til værestader eller fysisk jaga nokon. *”Vi jager ingen”* svarer betjenten. Han seier at det ikkje er meininga å gjere livet surt for nokon, men at narkotika trass alt er ulovlig, og ein ikkje kan tillate openlys kjøp og salg av dop på offentlig stad. Ein fyr kjem bort, *”hvorfor gjør dere dette, jager oss, jeg finner ikke igjen venna mine! Hvor skal vi være?”* Betjenten svarer igjen at dei kan vere der viss dei vil, berre dei ikkje driv med kjøp og sal av narkotika. Politimannen fortel vidare at det også et moment at det er vanskelig for forretningane i nærområdet, og ikkje minst nå som turistsesongen startar. Det er også viktig i forhold til dette med rekrutteringa av unge menneske, spesielt rundt Norway Cup, der mange unge forviller seg til Plata, og noen unge jenter hamner på strøket. Dette er

---

¹ Eg har valt å gjengi teksten på plakaten fordi Roger ikkje lenger har denne teksten på plakaten, av denne grunn er det ikkje nokon fare for anonymiteten.

viktig å unngå, fortel han. Vi snakkar også litt om tigging, der han gjev omtrent same argument. Det hadde blitt så mange og aggressive tiggjarar på Karl Johan no at det var heilt nødvendig å gjere noko. At det er så mange at nokre tiggjarar går etter folk med koppen og plagar publikum, seier han. Han gjentek at politiet ikkje er ute etter å gjere livet surt for nokon, men tigging er ulovlig, og då må ein ta konsekvensane av dette. Han seier at han har eit godt forhold til gatefolket, og at han gjerne kan stå og snakke med dei lenge, at han har respekt. Men at det ikkje gå an at same person drar ned buksa og setter ei sprøyte i lysken for opa scene. Han nevner også at han har fått masse kjeft i dag, blant anna ein taxisjåfør som stoppa og skjelte dei ut etter notar.

Juli kjem. Eg ruslar i gatene. Veret er vakkert og sommarleg. Mange er ute, mykje turistar. Ein ung gut, etter rykta russisk, sit og spelar veldig fint på fiolincello. Han får masse pengar av dei som går forbi, i alle fall mange myntar. Han spelar triste melodiar og smiler breidt. Elles er det i grunnen dei same folka som står rundtom. Det er temmeleg mange gatemusikantar. Også fordi mange studentar brukar dette som ekstra sommarinntekt, ifølge eit intervju med John. I gatene er det ballongklovnar med og utan stylter, portretteiknarar, sjonglørar, levande statuer og skopussarar. Tiggjarar, men ikkje mange. Svært få sit stille med kopp. Nede ved krysset Skippergata/Karl Johan ligg megetsigande kodeblikk i lufta; Kjøpe? Selge?

Kristin sit med koppen sin. Det ser ut som ho nesten søv. Ho er lutrygga, trist og apatisk i blikket. Lenger nede i gata ser eg ein politibil kjem sakte rullande. Det tek ikkje lang tid før ho plutselig sprett opp, raskar sakene sine saman på sekundet, er raskt forsvunne rundt hjørnet. Politiet rullar forbi. Kristin er tilbake etter ca 5 minutt, ho har tydeligvis gått ein runde rundt kvartalet. Ho set seg ned på plassen sin. 10 minutt etter kjem det to betjentar til fots oppover. Ho ser dei for seint. Dei går forbi, latar som dei ikkje ser henne. Ho smiler letta. 5 minutt etter kjem det to ridande politibetjentar. Dei gløttar på henne. Men dei skritt forbi. Høgsesongen er i gang for gateartistane, og konkurransen er temmeleg hard i juli og deler av august.

Haust

Etter kvart som haustregnet kjem til Oslo, blir det færre gateartistar ute. Ein del reiser til andre land etter kvart som det blir kaldt. Nokre har familie her, slik at dei held fram med sine ting her i byen, men det er ikkje så mange. Andre igjen, spesielt dei som driv med ballongar, har anna lønna arbeid. Det finst også nokre musikkstudentar som spelar på instrumenta sine i høgsesongen, og går tilbake til studier når hausten kjem. Men tiggara tek ikkje ferie. Etter kvart som turistane reiser heim, blir det også litt lettare å vere tiggara i Oslo, ein får vere meir i fred for politiet.

Vinter

Ein sur novemberdag, med to minusgrader og vind, er eg ute og går litt. Ein gatemusikant set seg ned og spelar nokre låtar. Det er liten respons. Det varer ikkje lenge før han pakkar sakene og går. Han har lang erfaring, han veit det blir ein dårleg dag og at det er like greit å gje seg med ein gong. Folk frys og vil heim, dei orkar ikkje å stoppe. Eg ser to gateartistar ute denne dagen. Det er ganske mange tiggara som sit rundt ved trappeoppgangar og lyktestolpar. Dei har koppen ståande framfor seg. Nokre har aviser å sitte på. Dei skjelv og kulsar i den sure vinden. Mari sit samankrøka på nokre aviser og skjelv, ho smiler tappert. Eg set meg ned og pratar litt. Ho er tøff, ho er velsigna med galgenhumor. Det går treigt, fortel ho meg. Folk fortar seg heim, dei ser ikkje til sidene der dei går. Ho reknar med å sitje mange timar i dag for å få inn det ho treng. Bjørn står og snakkar med to vektara nederst i trappa ved nedgangen til ein T-banestasjon. Vektarane går, og han går sakte opp trappa igjen. Han er sliten, tar tunge skritt. Eg går bort til han. Han kjenner meg att. Det første han seier er "Jeg er så sliten! Levra mi konker snart ut, kroppen min fungerer ikke lenger." Han har et stort sår på kinnbeinet, han fortel at han sette ei overdose dagen før og datt rett i asfalten. Han fortel at vektarane har bedt han om å stå oppe, dei har fått beskjed av sin sjef om at tiggara ikkje har lov til å stå i det lunare rommet i botnen av trappa. Han frys. Men han stiller seg på toppen av trappa. Han veit at det er liten vits i å opponere. Desember kjem, julehandelen er i gong. Mange gateartistar kjem tilbake på denne tida, jula er ei tid der det er mykje å tjene;

mange er ute og handlar, og folk flest har byrja å kjenne på julestemninga og gir meir enn vanleg. Det er også mange ute og bommar pengar. Etter at jula er over, og vi skriv januar 2005, er gatebiletet omtrent som i november. Gatertistane er andre stader, bortsett frå ei handfull som er her det meste av året. Tiggarane er på plass, dag etter dag. Dei får sitte i fred stort sett, iallfall til våren kjem. Magne, ein som har lang erfaring med å bomme pengar, fortel meg at det alltid er slik på denne tida av året. Han meiner politiet har slutta å skrive ut bøter no, og at ein får lov til å tigge så lenge ein ikkje er til plage for nokon. Magne fortel meg at *”når turistene kommer, begynner politiet igjen. For vi er et kosmetisk problem.”*

3. Teoretisk perspektiv

Det teoretiske rammeverket i denne avhandlinga er i stor grad inspirert av Berger og Luckmann (2004) sitt perspektiv, som kort fortalt dreier seg om et syn på samfunnet som sosialt konstruert. Denne retninga blir også kalla symbolsk interaksjonisme (jamfør Norsk Samfunnsleksikon:319). Berger og Luckmann har eit gjennomgåande utsagn for å oppsummere sitt samfunnssyn i tre setningar, som dei kallar dialektiske ledd i den sosiale virkeligheten: *Samfunnet er et menneskelig produkt. Samfunnet er en objektiv virkelighet. Mennesket er et sosialt produkt* (Berger og Luckmann 2004:76, deira kursiv). Ein kan seie at dei spinn heile boka som dei har kalla ”Den samfunnsskapte virkelighet” rundt desse tre ledda. I dette ligg, slik eg forstår Berger og Luckmann, at eit samfunn eller eit sosialt fenomen ikkje kan vere skapt av noko utanfor samfunnet, men av menneske sine handlingar og at dei held fram med å utføre handlingane innanfor institusjonen. Ein institusjon er skapt av menneskeleg samhandling, og gjennom at ei handling eller handlingar som har blitt til vaner for menneska, blir institusjonalisert. Det er med andre ord ikkje system eller institusjonar som handlar, men menneske. Her forstår eg omgrepet institusjon i vid forstand: ”et etablert sett av normer eller atferdsmønstre” (Norsk Samfunnsleksikon: 174). Menneska treng vaner og det at ting er mogeleg å forutseie, for å forstå sitt eige liv. Livet for menneska består for det meste består av ei lang rekkje kvardagar. Difor er det ifølge Berger og Luckmann og deira retning, som er

kunnskapssosiologien, ved å studere menneska sine kvardagskunnskapar og vaner at ein kan forstå korleis samfunnet fungerer. Ein må dykke ned i og forsøke å forstå menneska sin subjektivitet, deira identitet og sjølvforståelse, altså ein fenomenologisk måte å søke kunnskap om samfunnsfenomena på. I vårt tilfelle kan det sjå ut til at ”gateartistiet” og tiggeriet er institusjonar, noko eg vil diskutere i avhandlinga. Berger og Luckmann hevdar at menneskelege identitetar blir skapt gjennom ei dialektisk samhandling med omverda, der ein ser seg sjølv i spegelbiletet frå omgjevnadene. Slik ser menneska seg sjølve slik som dei blir sett av andre. Identiteten blir forma av omgjevnadene, samtidig som ”mennesket skaper seg selv” kontinuerlig i dialektisk samhandling med omgjevnadene (Berger og Luckmann 2004:66). Gjennom å finne ut meir om korleis gateartistar og tiggjarar ser på seg sjølve, korleis dei utfører sitt yrke, og korleis dei samhandlar med andre samfunnsmedlemer, og korleis dei har vakse inn i den identiteten dei har, kan vi kanskje finne ut noko om samfunnsbiletet i eit vidare perspektiv. Både i notida, på eit tilnærma individnivå, og i eit større historisk bilete, viss det er slik Berger og Luckmann hevdar; at kjenneteikna i eit storsamfunn vil kunne skape ulike identitetstypar på eit gjeve tidspunkt i historia. Dette synet kan til ein viss grad samanliknast med Marx si tese om basis og overbygning, der overbygninga påverker og bestemmer kjenneteikn ved basis, på ”bakkenivå” (Berger og Luckmann 2004:28). Ein kan trekkje historiske linjer for begge gruppene eller identitetstypane nesten så langt tilbake som det finst skriftlege nedteikningar, og dei er også djupt rotfesta i vår folklore og forteljingar. Då er det kanskje mogeleg at det er noko med samfunnet som organisme som skapar slike identitetstypar på individnivå. (ibid.:174). Dette høyrer kanskje ut som noko Durkheim ville hevda, og det er også meininga.

Durkheim og senere den funksjonalistiske tradisjonen har forklart eksistensen av sosial orden ved å framheve det kollektive – at kollektiv bevissthet, solidaritet, institusjoner, sosiale normer og verdier utgjør en realitet i seg selv, som kan klargjøres forut for individuelle handlinger” (Sosiologisk leksikon:293).

Ein slik tankegang inneber at alle samfunnsfenomen i utvida forstand kan betraktast som ”ting”.

Vidare er det også slik at Bourdieu kanskje kan hjelpe oss litt med å forstå årsakene og aspekta ved ulikskapane mellom gateartistane og tiggara, i tillegg til statusforskjellar innad i gruppene. Hans begrep om ulike typar symbolsk kapital kan vere fruktbare her. (jamfør Bourdieu 1996). I tillegg kan hans artikkel som er kalla "Site effects" (1999) vere interessant når ein skal sjå nærmare på geografisk mobilitet i forhold til hans begrep om ulike typar kapital og sosioøkonomisk status. Becker (1973) vil også få ganske stor plass i forhold til å forklare avvik og kontroll av avvik når det gjeld desse gruppene. Andre teoretikarar som har vore inspirerande i skrivinga av denne avhandlinga, er Mary Douglas og Zygmunt Bauman. Dette spesielt når ein skal forsøke å forstå mogelege årsaker til kontrollen av desse to gruppene. Douglas (1997) sitt begrep om reint og ureint og behovet for å rydde bort det som ikkje passar inn, er etter mi meining svært interessant i denne tematikken. Bauman (1997) har diskutert kva som kan vere årsaken til at Holocaust kunne vere mogeleg, og konkludere med at det som låg til grunn for at det kunne hende, beror på eigenskapar som ligg i menneska og i vår samfunnstype.

Marcel Mauss sitt klassiske sosialantropologiske verk om gaver og utveksling i ulike samfunn i verda, som han knytter opp til mekanismar ein også kan kjenne att i vårt vestlege samfunn i dag, har også fått ganske stor plass. Dette er etter mi meining interessant når vi skal diskutere gateartistar og tiggara sitt forhold til publikum, og kva som kan vere djupareliggjande mekanismar i dette forholdet, spesielt i forhold til korleis og kvifor publikum gjev eller ikkje gjev pengar til desse yrkesgruppene. Meir nyanserte betraktningar rundt desse teoretikarane vil bli gjeve i sjølve avhandlinga.

4. Om metoden

For å finne ut meir om korleis det er å finne sitt levebrød på gata, har det etter mi meining vore fruktbart å ta i bruk halvstrukturente intervju:

Hvis min interesse er at få svar på, *hvordan* dette system fungerer, og *hvordan* individene i det forholder seg til systemet, hinanden eller sig selv, så vil interview, som afdækker, hvordan den enkelte eller de enkelte aktører føler, tænker og handler, være relevante. (Fog 2001: 111).

Slik kunne eg ha ei liste over tema eg gjerne ville vite meir om, til dømes korleis ein ser seg sjølv, kva slags tankar ein har om publikum eller dei forbipasserande, eller korleis dei tenkjer om yrket sitt. På denne måten kunne ein i nokre tilfelle ha ei samtale der ein innimellom kunne sjå på intervjuguiden for å passe på at ein har fått med alt. I andre tilfelle blei det slik at eg stilte spørsmåla i rekkefølge og fekk konsise svar. Slik kunne kvart intervju ha ein varighet på mellom 30 minutt og nærmare to timar. I tillegg til dette har eg gått rundt i gatene, mest på Karl Johan, men også i Grensen og oppover området ved Nationaltheatret, Aker brygge, og litt i Bogstadveien. Sommaren 2004, spesielt i juli, var eg ute og gjekk fleire dagar i veka, ofte mange timar, på ulike vekedagar og tidspunkt, men ikkje så mykje nattestid. Eg har gjort meg tankar som eg har skrive ned, snakka med ein god del folk og også snappa opp nokre situasjonar og hendingar eg har notert meg. I tillegg har eg hatt kontakt på e-post med folk i Oslo Kommune, som har sendt meg reglement og retningslinjer for gatefolket, spesielt om reglar for tillatelse for gateartistar. Eg har fått litt informasjon frå Politiet om deira retningslinjer i forhold til tigging. I tillegg har eg vore i kontakt med Oslo Handelsstands forening. Dette er viktige aktørar som har til tider stor innverknad på situasjonen for gatefolket (her meiner eg både gateartistar og tiggarar.).

4.1 Om informantane

I samband med prosjektet har eg intervjuar fire gateartistar og fem tiggarar. Diverre vart eitt av intervjuar med ein tiggjar (Sven) noko amputert, fordi eg etterpå oppdaga at noko var gale med diktafonen, slik at lydkvaliteten vart dårleg. Det vart ein dyrkjøpt lærdom: ein må alltid sjekke at diktafonen fungerer slik han skal! Då kunne eg vere glad for notatane eg gjorde meg etter intervjuet. Når det gjeld gateartistane, har eg merka ein ganske tydeleg skilnad mellom desse og intervjuar med tiggarane; ferdig transkriberte var intervjuar med gateartistane arta seg stort sett som ei samtale, der eg av og til sjekka i intervjuguiden om eg hadde fått spurt om alt. Intervjuar med tiggarane var oftare slik at eg stilte spørsmål, og dei svarte på desse spørsmåla. Etter mi meining kan dette ha fleire årsaker. Gateartistar eg har møtt er som regel svært utadvendte, og dei er naturleg

nok vande med og trivst med å vere i sentrum for oppmerksomheten. Eg vil også påstå at gateartistane har ein litt annan kultur enn tiggarene, med ein anna måte å uttrykke seg på. Eg vil påstå at dette ikkje er noko stort problem for informasjonsmengda. Svara kom ganske kort og greit, men var likevel gode svar. Og sist, men ikkje minst: overdriven narkotikabruk er ikkje eit sentralt problem for gateartistane. Det er vel kanskje ikkje alltid så lett å analysere sin livssituasjon, med betraktningar, historikk og anekdoter, når ein er påverka av heroin og ofte andre substansar i tillegg. Når det er sagt, er det viktig å framheve at det finst unntak også her. Ein av intervjupersonane som seier han setter svært små doser, og har ein slik måte å uttrykke seg på at ein gløymde at han hadde eit slikt problem. Dette var ein av fleire gonger eg blei klar over for-dommane mine. (jamfør Fog 2001:107 ff)

Eg har tillete meg å gjere nokre val når det gjeld å velge ut kven eg ville intervju. Sidan eg ikkje kunne ha så mange intervju, har eg valt personar som har ganske mykje erfaring, og som virka som dei hadde endel å seie om temaet. Difor var det også slik at eg valde meg ut folk som ga inntrykk av å ha mykje på hjertet. Dette kan kanskje føre til skeivheiter; det kunne godt hende at ein som nettopp har begynt, ser sin situasjon på ein heilt annan måte. Det kan også hende at yngre ser det annleis enn dei som er eldre, som har sett utviklinga over tid. Ein har begrensa med tid og ressursar når ein skriv masteravhandling, eg fann det difor mest fruktbart å velge ut personar med brei erfaring. Vidare kan eg seie om informantane mine at dei alle har etter måten lang erfaring. Til saman spenner antal års erfaring frå ca 1 1/2 til 27 år. Tre av tiggarene, Maya, Sven og Tim, sit med kopp og spør sjeldan eller aldri dei forbipasserande om noko. Thomas går helst rundt og spør, og går ofte i dialog med folk. Magnus trivst best med å stå oppeist og spørre folk om småpengar. Når det gjeld gateartistane, er det slik at Morten og Chris er gatemusikantar, men har også erfaring frå teater og gjøgling. Michael driv med gateteater (her kan eg ikkje utdype på grunn av anonymiteten, det er ikkje så mange som driv med det han gjer). John driv med flammeblåsing, sjonglerer og går på line. Alderen spenner frå slutten av 20-åra til rundt 50, med hovedvekt på rundt 40. Nokre ville kanskje stusse over at eg kun har òi kvinne med, det har ein ganske naturleg årsak: det er menn som dominerer, kvinner er etter mi erfaring unntak, både når det gjeld gateartistar og

tiggarar. Årsaken til dette kunne vore interessant å vite meir om, men har valt å ikkje gå djupare inn i den problemstillinga.

Når det gjeld betegnelsane eg brukar: gateartistar og tiggarar, er dette val eg har tenkt eindel over. Ordet "tiggar" kan kanskje for mange ha negative konnotasjonar med seg. Ein får eit bilete på netthinna når ein høyrer ordet. Dette var også noko eg tenkte ein del på i intervjusituasjonane. Eg var redd for at ordet tiggar skulle vere bastant og stigmatiserande. Så eg prøvde meg med å tiltale dei som til dømes "person som spør etter pengar av forbipasserande", "ein som bommar pengar" og liknande. Eg såg etter kvart at tiggar er noko dei også kallar seg sjølve, og at ordet ikkje vekte nokon negativ reaksjon hjå tiggarene når eg brukte det. Tiggarene sjølv seier også "når jeg tigger" eller "når jeg bommer penger". Sidan eg ikkje sjølv meiner noko negativt med det ordet, vil eg bruke det.

Når det gjeld gateartistar, er dette ein betegnelse som for meg femner over ganske mange forskjellige typar artistar. Eg kunne kalle dei gatemusikantar, gjøglarar, nokre vil faktisk også kalle nokre av dei tiggarar (noko eg vil komme ofte tilbake til etter kvart) eller andre ting. Eg har kalla dei gateartistar fordi det kan femne dei typane artistar eg har snakka med. Også på grunn av anonymiteten vil eg bruke dette ordet, sidan det ofte kanskje kun er 1-3 av kvar "sort" som opptre i Oslo. Men også ordet gjøglar vil ofte bli brukt, sidestilte med betegnelsen gateartist. I samband med dette at så mange av gateartistane er engelsktalande, vil eg også legge til at eg har valt å gjengje sitat frå desse på det språket dei snakkar, fordi ein likevel etter mi meining vil kunne halde fast ved kravet om anonymitet. I tillegg syns eg det yter informantane rettferd ved ikkje å oversette og dermed også kanskje kunne miste nyansane i det som blir sagt. Til sist, når det gjeld anonymitet, har eg gjort det slik at eg i tilfelle der eg gjerne vil fortelje ei historie som kan knytast til ein person ein kan kjenne att, har eg gjeve nokre personar fleire namn. Dette gjeld både personar eg har hatt samtaler med, og personar som er intervjuar.

4.2 Om å nærme seg informantane

Før eg hadde snakka med så mange på gata, var eg bekymra for at kanskje ingen ville ha lyst til å snakke med meg. At folk skulle tenkje “der er enda ei som skal forske på meg og forstyrre meg” eller noko slikt. Denne bekymringa la eg temmeleg raskt av meg. Dei aller fleste eg snakka med var blide og imøtekommande, kanskje med eitt eller to unntak. Og alle eg spurte om intervju, svarte tvert ja. Når det gjeld informert samtykke, vil eg påstå at kravet for dette er oppfylt (jamfør til dømes. Røthing 2002:384). Alle fekk informasjonsbrev i forkant av intervjuet, som vi enten gjekk igjennom ved intervju viss ein tok intervjuet på sparket, eller intervjupersonen hadde tid til å lese brevet før intervjuet. Alle gjorde inntrykk av at brevet var lest og/eller forstått i det vi starta intervjuet. Informasjonsbrevet inneheldt informasjon om tema og problemstillingar, intensjonen med prosjektet og namn på institutt og veileder. I tillegg opplyste eg om at prosjektet er godkjend av NSD, samt at alle er fullstendig anonyme og har rett til å trekke seg frå prosjektet innan prosjektet er over. Når det gjeld gateartistane, gikk eg som regel bort og spurte og ga personen informasjonsbrevet når eg kunne sjå at personen hadde pause, og det var sjeldan det passa akkurat då. I nokre tilfelle vart intervju likevel ikkje gjort, fordi artisten kanskje plutselig ein dag reiste til ein annan by, eller dei jobba akkurat når eg fann dei att. Det var ei litt annan problemstilling med tiggara. Her var eg oppteken av å ikkje forstyrre. Eg ville ikkje at tiggara skulle ha “tapt arbeidsfortjeneste” av å snakke med meg. Så måten eg nærma meg dei var å spørre “hei, kan eg prate med deg litt?” Så sette eg meg ned viss personen sat, la litt pengar i koppen og bomma vekk ein røyk eller to mens vi prata og eg presenterte meg. Det skjedde kanskje 7-8 gonger at vi gjorde intervjuavtaler, men personen dukka ikkje opp. Dette kunne ha ulike årsaker. Ein gong var det slik at personen eg hadde avtale med hadde sett overdose og rett og slett sat med panna i bordkanten klokka 13 ein mandag (det høyrer med til historia at personen overlevde, han var heldig og våkna langt ut på dagen). Ein annan gong hadde den eg hadde avtale med, blitt bortvist frå området og kunne ikkje vise seg på staden vi hadde avtalt til den tida. Andre gonger att trur eg rett og slett avtalen vart

gløymt eller ein plutseleg var oppteken med eit "opplegg". Men den trivelegaste uteblivelsen var heilt klart Roger. Eg var bekymra for han etter at han uteblei frå avtalen, og gikk og lette etter han i fleire dagar, rundt i byen og på den faste plassen hans. Ein dag spurte eg ein som sat på plassen hans. Det var ikkje så rart han uteblei og i tillegg var utilgjengeleg på telefon: han hadde nemlig kome inn på metadon, og var på tilvenning og hadde dermed ikkje lov til å ha telefon. Akkurat slike avtalebrot skulle eg ønskje det var fleire av.

4.3 Balansegang og mot

Intervjuguiden min var som sagt halvstrukturert. Eg stilte for det meste opne spørsmål, av typen "kva slags tankar har du om...." Eg hadde ein intervjuguide for tiggjarar, og ein for gateartistar. Men dei var likevel temmeleg like, berre "spesialisert" til gruppa. I forkant av intervjuet ga eg som sagt intervjupersonen eit informasjonsbrev som omhandla kva eg ønskjer å finne ut, og bakgrunnen for undersøkelsen. Eg oppdaga også ganske fort at dei aller fleste av gateartistane var engelsktalande, enten fordi dei kom frå eit engelsktalande land, eller dei hadde eit heilt anna morsmål. Difor hadde eg også eitt informasjonsbrev på engelsk. Ved eitt tilfelle vart dette med språk eit problem. Eg hadde intervjuet ein person som hadde eit anna morsmål enn norsk og engelsk, og eg hadde forklart han kva som stod i informasjonsbrevet på engelsk¹. Det vart eit fint intervju, han verka glad for å få fortelje om livet som gateartist, og hadde mykje på hjertet. Nokre dagar etter møter eg han igjen. Han fortel at han er såra og fornærma etter at han fekk ein venn til å oversette informasjonsbrevet til norsk for han. Han fortel at han ikkje ønskjer å bli samanlikna med tiggjarar. Han har forstått det slik at eg ser på han som ein tiggjar, og at eg kjem til å kalle han det i avhandlinga. Han er svært oppteken av å ikkje bli sett i samme bås som tiggjarane, som etter hans meining ikkje gjer noko for pengane dei får. Han ønskjer at eg skal slette intervjuet. Eg tenkjer at dette er på grunn av språklig misforståelse. Eg forklarte så godt eg kunne at eg skal samanlikne, men at eg ikkje kjem til å kalle alle tiggjarar, men kalle dei eg har snakka med for tiggjarar eller gateartistar. Til slutt var han igjen positiv og vennlig og eg pustar letta ut. Han fortel at han meiner dei to gruppene er

---

¹ Dette var det første intervjuet med ein engelsktalande.

heilt ulike, og at det er rart å snakke om begge i ei og same oppgåve. At gateartistar er ein heilt annan kategori. Denne samtalen gjekk veldig djupt innpå meg. Ei stund tenkjer eg at eg har bomma heilt, og at eg må velge. Eg kjem seinare likevel fram til at det er fruktbart å snakke om begge. Og at sjølv om han ikkje forstår heilt kvifor eg skal gjere det slik, er det ikkje sikkert han har rett av den grunn. Men det er verkeleg eit moralsk dilemma som er godt kjent i metodelitteraturen (jamfør til dømes Røthing 2002). Også i forhold til det å framstille informantane med respekt, og det å skrive ting informantane ikkje kjenner seg att i. Det kan av og til vere ein vanskeleg balansegang; skal ein kun gjengi det informantane tenkjer om korleis tinga er, eller skal ein zoome ut og sjå eit fenomen meir teoretisk, sjølv om det ein skriv kanskje ikkje alltid er så positivt for dei det gjeld? Og er eit funn riktig når det er slik at ein eller fleire informantar ikkje kjenner seg att i konklusjonane? (Fog 2001). Eg valde å halde fram slik fordi eg visste at gateartistar og tiggjarar i tidlegare tider ofte har blitt nevnt i same setning i lovgjeving. Eitt av fleire døme på dette er ei lov frå England i 1520: Henrik VIII innførte streng straff for “the beggars”. I denne gruppa inkluderte han også “*pardoners, fortune-tellers, fencers, minstrels and players*”.¹ Straff for å bli teken for slikt uten bevilgning var at dei

(...) should be punished by being tied naked to the end of a cart and beaten with whips throughout the town or place `til the body be bloody by reason of such whipping.
(Sitert i Harrison-Pepper 1990: 22).

Med andre ord er det slik at mange plasserer dei to i samme gruppe, og at dette har vore vanleg gjennom historia i fleire land. Dessutan er det påfallande for meg at gateartistane er svært opptekne av å distansere seg frå denne gruppa. Difor ser eg det fruktbart å samanlikne desse to, sjølv om kontrastane til tider er tydelege mellom dei to gruppene, og ikkje alle informantane alltid vil vere einige med meg i dei vala eg har teke.

---

¹ Pardoners: person som selde avlatsbrev. Fencer: En som kjøper eller selger tjuvgods. Minstrel: Ein omreisande gatemusikant. Ordet “player” kan bety både ein som spelar eit instrument, og ein skodespelar som opptrer på gata. Kjelde: Oxford advanced learner`s dictionary.

4.4 Ethiske dilemma og gatefolk

Når eg har gått rundt i gatene, enten for å spørre folk om dei ville la seg intervju, eller berre for å prate, har eg møtt nokre dilemma og vanskelege situasjonar som eg syns det kan vere viktig å framheve når eg skal snakke om mine framgangsmåtar. Eg har etter kvart snakka med ganske mange som bommar pengar. I nesten alle tilfellene har plassen på ventelista for metadon eller subutex, og kor vanskeleg det er å få ein skikkeleg behandlingsplass, vore noko av det aller første dei har snakka om, uopppfordra. Det er tydeleg at dette er noko som opptar dei. Det er som om det er eit lysande, mjukt Paradis som ventar langt der framme (jamfør Frantzsen 2001). Det verka også på meg som dette var noko ein kunne seie for å unnskylde at ein bommar pengar, at snart skulle dei slutte med det. Det er tydeleg dei grip kvar sjanse for å få eit talerør. Kanskje tenkjer dei også at eg forventar at det er det dei skal snakke om? Skal eg vere mikrofonstativ for tiggaraane? (Jamfør til dømes Kalleberg 1996:45). På det spørsmålet vil eg nok svare både ja og nei. Eit nyansert bilete er viktig, særlig i eit forskningsetisk perspektiv, og dei negative aspekta kan vere med på forklare og forstå det store biletet. Når prøver å sjå det heile i ei større ramme, kan biletet ofte bli annleis enn ein først trudde. Når ein til spør til dømes ein tiggara om korleis hans situasjon framstår for han, vil då hans synspunkt vere riktigare enn synspunktet til ein beslutningstakar i Oslo kommune? Tar makthavarane feil? Ein kan kanskje seie at ein ser eit noko meir nyansert bilete når ein ser det heile nedanfrå. Haraway (1995) argumenterer for at det kan vere det slik. Men ein må også passe seg for å glorifisere og alltid stole på såkalla marginale grupper sin synsvinkel, slik ein skal ha ein naturleg reflektertheit til alle syn. Ei sak har alltid fleire sider, fordommar og misforståelsar finst overalt. Marginale grupper sitt perspektiv er likevel, etter mi meining og i tråd med Haraway, å foretrekke fordi dei har større ibuande energi og nytenkjing. (ibid.:53). Dei fleste, spesielt innan samfunnsvitenskapeleg forskning, har kjensler for det fenomenet eller dei menneska ein studerer, positive eller negative. Eg har ei positiv innstilling til både gateartistar og tiggaraar, som mogelegeins vil skine gjennom mine måtar å uttrykkje meg på. Men det vil ikkje bety at eg ønskjer å dekke over eventuelle

sider som er mindre flatterande med desse gruppene. Kva slags følger kan det få for informantane at eg på ein måte grip inn i livet deira? Eit intervju skjer ikkje i eit vakuum, det kan sette i gong tankeprosessar i intervjupersonen, og det kan få han til å sjå seg sjølv på ein annan måte, dette kan få både positive og negative følger (Fog 2001). Røthing (2002) har også tatt for seg dette problemet; "Hvor stor analytisk frihet kan jeg ta meg, i forhold til mitt forskningsetiske ansvar for informantens ve og vel?" (ibid: 383). At informantane får halde fast på sin integritet, er viktig. Men om en informant ikkje kjenner seg att i det ferdige produktet, har ein då krenka denne sin integritet? Dette har ifølge Røthing også ein samanheng med samtykke (ibid:386). Eg har i informasjonsbrevet opplyst om at det ikkje skal vere mogeleg at nokon kjenner intervjupersonen att, og at eventuelle straffbare handlingar og andre sensitive opplysningar ikkje skal knyttast til person. Men om ein gateartist skulle lese avhandlinga, vil han kunne kjenne att andre gateartistar som eg har skildra, sjølv om eg har anonymisert? Eg prøvar så langt det er på veg å hindre dette, gjennom (som før nevnt) det at eg av og til anonymiserer ein intervjuperson ytterlegare ved å gje fleire namn. Når det gjeld integritet, kan det vere eg har fått tillatelse til å bruke opplysningar eller tolkningar frå informanten (idet han har valt å fortelle om det), men det kan godt hende eg vil bruke opplysningane på ein annan måte enn han hadde forestilt seg. Dette moglege problemet kan vere vanskeleg å forholde seg til i og med at ein ikkje alltid kan vite kva slags konsekvensar eit val kan få; eg kan ha gode intensjonar med det eg skriv, det kan likevel få konsekvensar eg ikkje kunne forutseie. Omvendt kan sider ved avhandlinga få positive konsekvensar eg heller ikkje kan forutseie. (jamfør Røthing 2002:387). Sidan eit halvstrukturert intervju, som eg har nytta, ber preg av ei nesten uformell samtale, kan det skje at ein "gløymer" konteksten, og det nærmast kan forvekslast med ei uformell, vennskapeleg samtale, om kjemien mellom aktørane tilseier det. I eit par tilfelle har eg følt det slik at samtalen har borte preg av dette. Det er vanskeleg for meg å vite om intervjuersonen har vore meir open enn han hadde tenkt. (ibid.388) Ifølge Røthing er det ikkje slik at forskning har som mål å vere til informanten sitt beste. Likevel kan ein seie at det har blitt slik i nokre retningar av kriminologien at å gane "svake" grupper er eit viktig, kanskje til og med overordna mål. Løysinga på dette vil etter mi meining vere å gjere sitt ytterste for å følge

desse prinsippa og vite at eventuelle problemer studien skulle gje for intervjupersonar, ikkje er intendert.

Ein balansegang som innimellom var litt vanskeleg, er den mellom forskarrolla og venninnerrolla. I fleire tilfelle når det gjaldt tiggara, og i eitt tilfelle når det gjaldt gateartistane, var det lett å forstå at dette er eit ensomt menneske som sjeldan opnar seg for andre, og i alle fall ikkje til ein framand person. I intervjusituasjonen var det ofte eg stilte spørsmål som var temmeleg personlege. Eg fekk høyre fleire triste historier, spesielt om ei knugande einsemd der ein ikkje kan stole på så mange, om panikkangst, sjølvhat og sjølv mordstankar. Også i uformelle samtaler. Dette gjeld ikkje alle, men mange nok til at ein etter mi meining kanskje kan seie at depresjonar verkar noko overrepresentert blant folk som har sitt levebrød på gata. Men solskinnshistoriene er også der, i begge gruppene. ò Ein tiggjar fortalde meg at han syns han har det bra, "etter omstendighetene". Og ein tiggjar fortel om kor fint det er å sjå smilande born i gatene på sommardagar, og om kor godt det har vore å finne Kjærleiken. Og den lutfattige og glade musikanten som glad fortel om då han fann att sommarteltplatsen frå året før: Sjå der ligg den perforerte flaska han brukar til å dusje, halvvegs gøymt under ein palle i lag med soveposen han hadde lagt der i tilfelle en annan vagabond skulle trenge å låne den, og der ligg jammen plekteret som forsvann! Her finn han att spor etter seg sjølv. Her er han heime.

Når det gjeld kor open ein sjølv skal vere når ein har ei forskarrolle, er jo dette noko ein må finne fram til sjølv ofte gjennom prøving og feiling. For meg kjendest det veldig unaturlig ikkje å dele eigne historier, difor gjorde eg gjerne det når det kjendest rett. Det har også blitt slik at nokre av intervjupersonane har det private telefonnummeret mitt, Også fordi det ofte har vore nødvendig for å klare å lage avtaler. Nokre kan kanskje meine at dette ikkje er spesielt lurt, skrekkhistoriene finst. Men det har ikkje ført til noko ubehageleg i mitt tilfelle. I eit par tilfelle skjedde det at ein person ein har snakka med, og som har opna seg mykje til meg, viser eit tydeleg ønskje om at eg skal yte noko meir. Enten i form av pengar eller at eg skal ordne saker og ting, gjere ærend. Her har eg prøvd å sjå situasjonen an. Eg har kjøpt ein ullstillongs ein kald vinterdag. Men eg har ikkje gått på jernvarehandel for å kjøpe ei lita ause til å smelte saker og ting i. Eg har heller ikkje

lånt bort pengar, men sigarettbudsjettet var mangedobla ei tid. Eg har også gitt bort ein god del pengar. Denne balansegangen har fungert for meg. Det er ikkje dermed sagt at den ville fungere godt for andre i same situasjon.

Eg kom også bort i ein vond situasjon i forhold til ein av tigarane, ein eg etter kvart har blitt ganske godt kjend med. Han kunne ha eit ganske skiftande humør, ofte påverka av kva han hadde tatt den dagen; ein dag kunne han vere blid og imøtekommande. Ein annan dag var han ikkje heilt sikker på kven eg var. Den dagen vi gjorde intervjuet, var han ganske rusa eller iallfall temmeleg sløv og sliten. Er det då eit ”gyldig” intervju? Men samtidig kan ein ikkje vente med å intervju til dei kjem doggfriske og rusfrie. Eg fann ut at ein kan berre prøve å gjere det beste ut av det. Han var ikkje i form til å bomme pengar denne dagen, så eg ga han ein del pengar og mange sigarettar for hjelpa. Han fekk også låne telefonen min for å ringe til eitt av borna sine, som er tidleg i tenåra, og som tydeleg er på vei utover sjølv. Det var trist å høre han fortelle om at barnet denne dagen blei teken av politiet for sykkeltveri, og at dette barnet, ofte plar røyke hasj i lag med han, samtidig som han forteller sonen at slikt er farlige greier. Det er leit. Men kva kan eg gjere med det? Eg var ikkje der som sosialarbeidar, og eg har taushetsplikt. Eg kan ikkje gå vidare til nokon instans som kan gripe inn. Av og til kan taushetsplikta kjennest som ei tvangstrøye, andre gonger som ein trygg beskyttelse. Nokre ville også kalle det ansvarsfråskriving. Det heile minner meg litt om Katrine Fangen (2001) si avhandling som vekte debatt på 1990-talet: ho hadde drive feltarbeid i nynazistmiljøet og visste om eit planlagt bombeangrep på Blitzhuset. Men ho valde ikkje å varsle, fordi det ville svekke tilliten frå informantane, prosjektet ville velte, og verdifull informasjon om gruppa ville ikkje vere mogeleg å bruke. Dei fleste av oss er klar over at deler av rusmiljøet i Oslo er hardt og til tider hensynsløst. Dette fekk eg erfare blant anna gjennom ei samtale med Kristian på gata. Under samtalen fekk eg vite at vi blei halde under oppsikt av kontakten til personen eg snakka med. Denne var nysgjerrig på kven eg var og kvifor eg snakka med han. Det sa han etter denne fyren var gått. Han fortalte, på ein heilt nøytral og dagligdags måte, at om denne bakmannen skulle få noko imot han, kunne han enkelt få Kristian til å ”forsvinne” og få det til å sjå ut som ei overdose. Komme til huset (hospitsrommet) hans og holde han fast og sette overdose på han. Dette

er så vanleg at det også har eit namn: *Judasdosen*. Det skremmer meg å ha slik informasjon, spesielt om denne bakmannen får vite at eg veit det og er usikker på om eg ville holde tett om det. Eg kunne alltid sette i gong ein prosess for å få tatt denne mannen. Men det kan eg ikkje. For Kristian er den som då ville få lide for dette. Taushetsplikten må gjelde også her, i tillegg til når ein får høyre om grove brottsverk. Det er ikkje alltid like lett å vite kvar grensene går.

4.5 Synsvinklar

Det kan finnast ulike svar på same spørsmål, som kan vere like sanne alt etter kven ein spør; kvar eller korleis ein er *situert*; Kvar vi står kulturelt, sosioøkonomisk, politisk, i forhold til makt og så vidare, bestemmer kva slags briller vi ser verda med. Denne avhandlinga blir nødvendigvis også farga av dette. I nyare vitenskapsteori er det blitt argumentert for ein ”ny” type objektivitet; sidan fullstendig objektivitet eller allvitande ”gudesyn” ikkje er mogeleg, er det i postmoderne, spesielt feministiske retningar, legitimt og i tråd med krav om reliabilitet og validitet, å vere meir subjektiv. Dette så lenge ein er klar over at kunnskap er situert, og er open om sin ståstad i forhold til det ein studerer. (Jamfør Haraway 1995:43-52). Slik kan ein vere personleg og likevel oppfylle viktige forskningsetiske krav. Ting som kan ha noko å seie i forhold til min måte utføre dette prosjektet på, kan vere at eg er kvinne, og at eg kjem frå ei bygd på Vestlandet. Min politiske ståstad kan seiast å vere på venstresida, eg har tre gode vener som ikkje lever lenger på grunn av heroin, og eg har ein pianoentertainer i familien. Eg har ei sterk personleg interesse for både temaet og for menneske som i ulik grad veljer eit liv som er meir frikobla frå det ”normale” enn det som er vanleg for folk flest. Dette påverker sannsynligvis teksten og mine val av problemstillingar og hypoteser. Det kan vel hende at ein person som representerer til dømes Oslo Handelsstands Forening ville vinkle det heile på ein annan måte. Men mi tolking kan vere like riktig som hans eller hennar tolking.

Eg har med dette forsøkt å skildre arbeidsmetoden min i forhold til prosjektet, der eg også har drøfta kva slags svakheiter det kunne ha. Eg har også skildra nokre situasjonar der eg har vore nøydd til å reflektere over meg sjølv og min ståstad i forhold til menneska eg har

møtt i gatene. Eg har lært og innsett mykje, og sett nokre for-dommar i augene, både glorifiseringar og demoniseringar. Når ein kjem nærare eit fenomen, ser ein ofte at det ikkje er berre svart eller kvitt.

5. Om kontroll og fridom

I dette kapitlet kjem eg til å fortelje historia til gateartistar og tiggjarar i forhold til kontroll og fridom. Dette er to historielinjer som har både likskapar og ulikskapar. Dei er begge historier om kontroll. Men det er etter mitt syn kontroll som ofte byggjer på ulikt grunnlag. Gateartistar har blitt sett på som ein trussel på andre måtar enn tiggjarar og lausgjengarar har blitt det. Eg vil først ta for meg historiene til gateartistar og tiggjarar i ganske grove trekk. Eg vil så fortelje om korleis forholda er for desse gruppene i dag, både i forhold til kva slags regelverk som gjeld, korleis deira praksis blir kontrollert og regulert, i tillegg til et omriss av diskusjonen om Løsgjengerloven. Så følger ei skildring av gateartistar og tiggjarar sitt forhold til kontrollen, slik dei sjølve ser det. Eg vil også diskutere fridom og kva fridom betyr for desse menneska. Til slutt vil eg resonnerer over ulike sider ved avvik og sosial kontroll.

5.1 Grunnriss av gateartistane si historie

Menneske som livnærer seg ved å gjøgle eller spele på gater og torg, har vore ein del av bybiletta i uminnelege tider. Av dei aller eldste formene som kan nemnast, er linedans, som det finst vitnesbyrd om frå så lang tid tilbake som år 4500 før Kristus. Linedansarar var dei første omreisande gjøgglarane i Europa. Ein kunne finne dei både i Egypt, Kina, India, Hellas og Italia (Vedel 1992:21).

Eit vitnesbyrd er funne, skrive av ein greker ved namn Dio Chrysostom, fødd år 40 etter Kristus:

And I remember once seeing, while walking through the Hippodrome, many people on one spot and each one doing something different; one playing the flute, another dancing, another doing a juggler's trick, another reading a poem aloud, another singing and another telling some story or myth. (Dio Chrysostom, sitert i Cohen & Greenwood 1981:12).

Med andre ord eit fenomen som har eksistert kanskje like lenge som vi har hatt byar av ein viss storleik, når førutsetnadene for det har vore til stades. Men gateartistar som gruppe har gjennom tidene hatt ulik status, og har ei historie som er prega av ein kamp for å overleve trass vanskelege kår. Ein mogeleg årsak til at gateartistar i tidlegare tider ikkje hadde så høg status, slik eg vil forsøke å vise under, var at dei etter mange si meining "solgte sin ære, fordi han tog penger for sine kunster" (Vedel 1992:10). Vedel skriv at ordet "gjøgler" frå gammalt av betyr "ein som leikar" (på dansk: leger). (ibid.:10) Dette ordet kunne bety ein sanger, musikant eller akrobat, flammeblåsar, linedansar og liknande. Ein slik hadde ikkje høg status i samfunnet, meiner Vedel. Spesielt ikkje i tider der verdien av hardt arbeid har stått høgt. Rollene og funksjonane til gateartistar har vore fleire enn det som er vanleg i dag. Vedel fortel ei lita historie:

I Middelalderen var lægevidenskaben ikke så velanskreven som nu. Lægen måtte først opbygge en autoritet over for sine patienter, og det kunne han gøre ved at vise sine evner som linedanser. Den kendte tyske læge Karl Bernandin indledte således sine konsultationer ved på byens torv at spadserere op ad en skrådt udspændt line, for deretter at rutsche ned indhyllt i en brændende sæk. I 1673 styrtede han ned og blev dræbt på stedet. (Vedel 1992:21)

Cohen og Greenwood (1981) har skildra historia til gateartistane, med hovudvekt på England, men fortel også om hendingar og utvikling i andre europeiske land. Etter mi meining er det kanskje ikkje så store skilnader landa imellom, anna enn kanskje kva slags type gateartistar som var mest vanleg. Ein kan sjå nokre ulikskapar i praksis, til dømes har lirekassemenn med apar vore meir vanlege i Paris enn i Oslo. Klimaet kan kanskje også ha ei innverknad på val av instrument eller type show og på levesettet til gateartistar generelt. Det kan vere vanskeleg å leve som gateartist heile året i deler av Norden, viss ein ikkje også reiser til andre land. Som eg seinare vil kome meir inn på, har gateartistar sin praksis til tider vore regulert av lausgjengarlover, alt etter type myndigheiter. Eg vil

her stort sett skildre England. Men ifølge Kalberg (1973) har norsk lovgjeving, til dømes på 1600-talet, vore inspirert av engelsk lovgjeving.¹ Det har ikkje vore så lett å finne materiale om gateartistar si historie i Norden. Men det er rimeleg å anta at også i Norden har levkåra deira vore påverka av typen styresett og kultur. Også fordi gatertistar svært ofte er reisande, og tar opp i seg erfaringar frå andre land. Etter mi meining ser det at likskapane landa imellom er større enn ulikskapane. Ein må likevel også presisere, slik Cohen og Greenwood gjer: dette er historia til individualistar (1981:11). Difor kan ein seie at alle har kvar si historie. Likevel kan ein finne fellestrekk som gjer dei til ei gruppe, om enn med individ som ofte er ganske ulike.

Gateartistane har både vore applaudert og respektert, og fordømt og straffa, avhengig av den gjeldande styreforma i eit land. Under Romerriket si storhetstid, til dømes under Claudius (41-54 e. Kr) var det 159 fridagar/helligdagar i året. Mange var utan arbeid, og Claudius visste godt at i tillegg til å sørge for mat, var god tilgang til underholdning i gatene, og leikar og konkurransar, ein viktig metode for å halde folk unna politikken. (Cohen & Greenwood 1981:21). Ein var likevel klar over at gateartistar kunne spreie idear hjå folket. Etter kvart som Kyrkja vart ein viktig aktør i det politiske liv, kunne gateartistar ofte bli sett på som ein moralsk trussel. Men til trass for tidvis strenge straffer, vanskelege levkår og motarbeidelse, har gateartistane som gruppe halde fram med å eksistere gjennom tidene.

Sidan gateartistane var og er eit reisande folkeferd, hadde dei tidlegare ein liknande funksjon som avisene hadde i dag. Gategjøgleri har vore ein måte å få folk i byane med seg på, dette på meir enn ein måte. Dei hadde ofte ein viktig dagsordenfunksjon, ved at dei oppdaterte folk og reflekterte kjenslene i folket (ibid.:68), og det gjaldt å halde seg inne med dei. I komedia "Merkator" av Plautus (250-184 f.kr.), får vi høyre ei historie om ein mann som er svært velansett i byen. Han er imidlertid svært bekymra fordi sonen har ønskje om å presentere kjærasten sin, som er slavejente, til mora. Grunnlaget for

---

¹ Lausgjengarlovgeving i Noreg vil også bli meir utførlig skildra i avsnittet om tiggarene si historie.

bekymringa er at om dette skulle skje og ryktene byrja å gå, ville det ikkje vare lenge før ein sangar ville stå utanfor døra og synge ein avslørande sang om familien, så alle kunne høyre. Cohen og Greenwood har kalla denne funksjonen ein slags *oral graffiti* (Cohen og Greenwood 1981:15). I kraft av sitt yrke kunne dei reise fritt over landegrensene også i krigstid, og kunne overbringe beskjedar og nyhende til andre byar og land. Dei kunne og bli tildelt diplomatiske oppgåver mellom landa. (ibid.:49). Dette var spesielt vanleg i Middelalderen, ifølge Cohen og Greenwood.

I Romerretten, frå 451 f.kr, var det forbode ved dødsstraff å framføre det ein kan kalla “folkelege sangar” (“libelli famosi”) offentlig. Dei hadde eit innhald som ofte var kritisk til maktthavarar (ibid.:14). I det gamle Romerriket var det også ulovleg for folk med høg rang, spesielt medlemmer av Senatet å omgås og oppsøke profesjonelle skodespelarar og musikarar. Men i Romerriket på keiser Nero si tid (keiser frå år 54 til 68. Jamfør Greer og Lewis 1997;113) hende det at Caligula og keiser Nero framførte kunstar på gater og torg. (Cohen & Greenwood 1981:11).

Eit vanleg ord for gateartistar, er *trubadur*, som frå gammalt av betydde ein som finn, (finder, på engelsk) eller ein som skapar (inventor på engelsk). Det italienske ordet for trubadur, er “trovatore”, det italienske ordet for å finne er “trovare”. På latin oversetter ein “trovare” med ordet invenire, (å skape eller finne opp) som kan setjast i samanheng med “inventor” (Jamfør Cohen og Greenwood 1981:29). Den første person som skriftleg er blitt kalla trubadur, var ein mann ved namn Guilhelm IX, som var nevnt i 1094. trubadurar reiste rundt i landet, og dei spelte og song og dikta. Opprinneleg var trubaduren ein slags arbeidsgjevar eller leiar for ein trupp sjonglørar og musikantar.¹ Trubaduren var ein velkomen bodbringar, og hadde ofte med seg ein trupp av sjonglørar og andre artistar. Ein avart av desse, riddarane, reiste rundt og beskytta og gjorde kur til kvinner i Middelalderen, med diktning og song og romantiske ridderverdiar (ibid.: 32).

I dag er vi vane med TV, kino, stereoanlegg og anna, som sørgjer for underhaldning og musikk til alle. Men før massemediene kom på bana, var det torget og marknaden som

---

¹ I dag har trubaduren blitt ein som stort sett arbeider åleine.

var møtestadane for folk, også for å halde seg oppdatert i nyhetsbildet, eller å høyre den siste nye musikken. Til dømes balladen om Robin Hood og jomfru Marion var i lange tider ein "hit" i byane i England. Den var alltid ein fulltreffar, ei ballade alle kjende. (Cohen og Greenwood 1981). Etter kvart som boktrykkjarkunsten kom, vart også det vi på norsk kalla skillingsvisene ganske lukrative for mange gatesangarar i Europa. Ein trykte opp ballader ein hadde skrive, og selde dei mens ein framførte sangane. Slik moderne gatemusikantar sel eigenproduserte CD-plater. Men på den tida hadde desse opptrykte balladene ein stor og viktig plass i folkekulturen. At gateartistar framfører sangar med politisk innhald, er ikkje noko nytt, og er noko gatertistar gjennom tidene har lagt si ære i, og er også ein viktig årsak til at dei innimellom har fått strenge straffer.

I Middelalderen var det vanleg for kongelege og adelen å halde seg med gjøglarar, noko som kunne gje ei god inntekt for gjøglarar som var så heldige. Likevel var dette kun ei biinntekt, fordi dei besøkte desse kun få gonger i året. Men det ga ein høg status som gjorde det lettare å arbeide som gjøglar andre stader og. I periodar var det også strenge straffer for å drive med gjøgling om ein ikkje var under vengene til ein adeleg, ein måtte ha lisens, på same måte som tiggarafe måtte det i denne perioden. Hadde ein ikkje det, kunne ein bli dømt til slavearbeid i lenkjer langs vegane i England. Ein kan tenkje seg at gjøglarar og gatesangarar utan lisens var meir kritiske til makthavarane, og makthavarane var klar over kor stor makt gatertistane hadde på opinionen i folket.¹ Det kunne også skje at ein upopulær makthavar leigde ein artist til å synge pent om dei på torget, ein slags tidleg versjon av reklamebyrået eller PR-folk. (ibid.:61). Mot slutten av Middelalderen tok gateatret opp konkurransen med gateartistane, med korte teaterstykker som Cohen og Greenwood kallar *interludes*. Desse hadde ofte politisk innhald, og det førte til ei innstramming av kontrollen (ibid.:53). I Frankrike vart det i 1106 sett i gong ein kampanje mot sjonglørar. St. Bernard av Clairvaux heldt ei tale til folket, der han formante:

A man fond of jugglers will soon enough possess a wife whose name is Poverty. If it happens that the tricks of jugglers are forced upon your notice, endeavour to avoid them, and think of other things. The tricks of jugglers never please God. (Harrison-Pepper 1990:22).

---

¹ Dei fleste av oss kjenner den spende situasjonen i filmen "Reisen til julestjernen", der ein gjøglartrupp avslører maktkampen og intrigene i kongefamilien. Det er kanskje ikkje så usannsynleg at liknande situasjonar kan ha funne stad i det verkelege liv.

Også andre stader var det klima for streng kontroll av gateartistar. Slik det var nevnt i kapittelet om metode, innførte Henry VIII streng sensur i England. Etter at England braut med Paven i Roma i 1533, var det politisk krutt å framføre sangar som var positive til katolisismen. Det vart innført strenge straffer for å framføre ballader eller andre framføringar med politisk eller religiøst innhald. Herunder sorterte den før nevnte ballada om Robin Hood. Etter dette kom vanskelege år for gateartistane. I 1572 kunne ein også som gateartist bli strengt straffa for lausgjengeri om ein ikkje hadde lisens.

For å gjere eit hopp fram til vår tid: Cohen og Greenwood hevdar at det i alle større byar i dag har gateartistar og andre kjende figurar i gatebiletet. Det er naturleg fordi det høyrer til byen si sjel:

The fall of the Roman Empire and the turmoil of the Dark Ages prevent us from claiming a tradition, in the strictest sense, of street life, but the fact that certain characteristics re-emerge in our modern cities suggest that street entertaining is one of those features that tend to crop up, like usury, prostitution, crime and poverty, wherever settlements develop to cities (Cohen & Greenwood 1981: 11).

Og det kan ein framleis sjå idag; ein skal leite lenge etter ein by med ein viss storleik som manglar gateartistar i ei eller anna form. Dei er ein naturleg og vital del av dei aller fleste byar, nokre byar meir enn andre. Nokre byar, til dømes Paris og New York, for å nemne berre to, har eit område som er kjend som ein slags fristad for gateartistar. I Paris har vi Centre Georges Pompidou, New York har Washington Square Park (Harrison-Pepper 1990). Myndigheiter verda har ei haldning til gateartistar, med ulik grad av restriksjonar. Men det verkar som dei fleste myndigheiter er klar over at å fjerne dei ville føre til store protestar frå publikum. Så lenge gateartistar har publikum si støtte, vil dei halde fram med å vere eit godt synleg og populært trekk ved storbyar.

5.2 Grunnriss av tiggarene si historie

Lausgjengaren og den fattige omstreifaren som gjekk frå hus til hus eller som tigga i gatene eller som kom til gardane på landsbygda, har lenge vore ein kjend figur i vår kultur. Om gateartistar si historie er gammal, kan det godt vere at tiggarene si historie er

enda eldre. Fattige, og det at ein har ei moralsk plikt til å hjelpe fattige, er eit moralsk imperativ som blir nevnt fleire stader i både det Gamle og det Nye Testamentet, til dømes i Salomos ordspråk:

-Den som spotter den fattige, håner hans skaper; den som gleder sig over ulykke, skal ikke bli straffet. (Salomos ordsprog kap.17: 5)
-Den som har et godt hjerte, blir velsignet fordi han gav den fattige av sitt brød. (Salomos ordsprog kap 22:9)

Ein kan kanskje seie at tiggaren er eit slags symbol på fattigdom og naud; ein fillete kledd person med audmjuk haldning som ber om ein slant. Han eller ho har gått igjen i munnlege historier i generasjon etter generasjon, det kan ein sjå gjennom innsamla folkeeventyr, der ein kan møte til dømes gamle fattige tiggande koner som eigentleg er prinsesser eller gode fear som er forvandla. Hjelper du den gamle fattige kona sjølv om du har lite sjølv, og gjer det med godt hjarte, vil det gå deg godt. Gjer du det ikkje kan det gå deg svært ille. I det Gamle Testamentet er det å avstå frå å hjelpe ei stor synd. Å hjelpe sjølv om du sjølv har lite, er ei dygd. Det er noko som ligg djupt i menneska si moralkjensle. Og ikkje kun i kristendommen, men også i andre gamle religiøse skrifter, har dei fattige blitt nevnt. I buddhistisk tru har det vore slik at det å gje til dei fattige gjer deg god karma, som skal gje deg ein lettare veg til Nirvana. Sosiologen Nandasena Ratnapala (1999) fortel at tiggarar på Sri Lanka brukar det som eit poeng får å få folk til å gje, samtidig som det ligg djupt i buddhistisk tru; tiggaren har ikkje valt sin situasjon. Tiggaren er der fordi han saboterte karmaen sin i sitt forrige liv, og no betaler han for dette. Difor er det naudsynt å hjelpe han, samtidig som publikum hjelper sin karma ved å gje. Det finst også hindustiske skrifter som fortel om gudar som vandrar på jorda forkledd som tiggarar, difor kan ein aldri vite om det er ein forkledd gud som sit i vegkanten og tiggar. Det kan difor vere temmeleg risikabelt for karmaen å gå forbi utan å bry seg. (Ratnapala 1999:XV).

At det kom betlarar til gards, var ei vanleg hending på landsbygdene i ”gamle dagar”. Og det var sjeldan dei gjekk tomhendte frå garden. Eilert Sundt¹ fortel frå midten av 1800-talet:

At betle har længe i de norske lover været erklæret for en strafbar handling. Alligevel betle de allerfleste fanter og landstrygere hver dag og til hvert måltid på dagen, og i de allerfleste bygder i vort land er det i hvert hus, hvis armød ikke giver det en øiensynlig ret til at danne en undtagelse, en fast regel at give almisse til hver betler, som indfinder sig på kjøkkenet, hvis han ikke just hører nabolaget til og kanskje for ofte plager med sine besøg. Almissens størrelse kan være forskjellig efter de forskjellige arter af betlere, som man på landet snart får øvelse i at skjelne imellem; men det er, som sagt, en regel, at ingen betler må gå uden en bid i munden eller en almisse i posen; husmoderen, eller hvilken anden person der har nøglen til madboden, henter strax den reglementerede portion og leverer til betleren, der tager og nyder – ofte uden at der tales et ord fra nogen af siderne (Sundt 1974: 199).

I 2004 kunne tiggarane i Oslo oppleve massiv støtte frå vanlege folk då ryddeaksjonen sette i gong i mai. Folk gav til tiggarane nærast på trass mot myndigheitene sitt arbeid. Slik ”sivil ulydnad” er slik vi ser ikkje noko nytt, og ho kan ha stor kraft. Èin ting er kva som er bestemt, til dømes når myndighetene går ut og seier at ein ikkje skal gje til tiggarar. Men når ein møter ein svolten og sliten tiggar går det for mange imot moralkjensla å seie nei. I dag som i gamle dagar. På den tida var også mange redde for å seie nei fordi dei hadde høyrte at spesielt taterfolk kunne kaste trolldom over huset, eller ein var redd for å få dårlig ry i bygda. (Sundt 1974:201). I dag er kanskje nokre redde for at tiggarar kan vere farlige, ty til vald. Då som no kan det hende at frykta ikkje heilt heng saman med røynda (jamfør Olaussen 1995). Presten Eilert Sundt var ikkje spesielt positiv til dei som gav til tiggarar, sjølv om det å gje til dei fattige som sagt er nevnt i Bibelen som ei dygd. Sundt trekkjer fram noko anna som viktigare:

(...) medens enfoldigheden let forstår det slags gavmildhed, som øves med hånden, så skal der en mere udviklet christelig sands til at føle og begribe, at kjærligheden stundom viser sig stærkest, når den lukker hånden for dovenskaben og sanseligheden for derved at bevirke en gavnlig omvendelse til arbeidsomhed og dyd, ja, at det endog kan røbe ligegyldighed for medmenneskers timelige og evige vel, altså et ukjærligt sind, når man iblinde uddeler sine gaver. Dette har imidlertid enfoldigheden ondt for at fatte, og for at behage Gud vedbliver den med sit ”det er bedst at give”. Disse gaver tager djævelen den tankeløse enfoldighed af hånden og føder dermed sine landstrygeres syndige kjød. (Sundt 1974:200).

---

¹ Sundt legg stor vekt på Romanifolket når han skrev om fantane i denne boka. Han skriv likevel om betleri på ein måte som kan vere allmenngyldig, uavhengig av om det handlar om Romani eller etnisk norske.

Sundt meinte at å gje til tiggjarar oppmuntra til lediggang og lastefull livsstil. Dette er ein tankegang som kanskje var spesielt sterk på Sundt si tid, der puritanismen stod sterkt og askesen og arbeidsomhet var svært høgverdige dyder (Weber 2001). I så måte kan ein kanskje seie at Sundt var barn av si tid. Han meinte at mange tiggjarar var utspekulerte, at dei hadde lært seg triks og fraser som fekk folk til å gje. For å få bukt med tigging foreslo Sundt at ein i staden for å gje, skulle ta tiggaren med til myndighetene, som ville hjelpe han "(...) enten ved gavnlig tuktelse til sin sjels forbedring eller med forsvarlig understøttelse for sin legemlige nød" (Sundt 1974:201). Han hevda også at tiggjarane utnytta folk sin snillhet. Etter mange samtaler med folk på landsbygda hadde han funne at folk på gardane gav, men dei gav ikkje heilhjerta. Dei var lei av alle som kom. Difor forgifta det også sjela til almuen at dei stadig motvillig måtte gje almisser til folk ein eigentleg var litt redd eller mislikte (ibid:202). Liknande ser vi også i dag, klagene strøymmer inn når det blir mange tiggjarar i gatene.

Sjølve ordet "lausgjengar" er eit uttrykk som kan vere interessant å sjå nærmare på. Kva er det å "gå laus"? Og kva gjer menneske som ikkje er lausgjengarar? Går dei ikkje lause? Å gå rundt utan å vere til nytte har lenge kunna fått negative konsekvensar og sanksjonar. Slik eg nevnte i historia til gateartistane, som ofte kan gje meining å forstå parallelt med tiggjarane si historie, kunne ein i Middelalderen bli dømt til vegarbeid i lenkjer i England, både tiggjarar og gateartistar. Noreg har også ei historie med periodar der lausgjengarar kunne bli sperra inne og/eller dømt til tvangsarbeid. Torbjørn Kalberg (1973) har teke for seg historia til lausgjengarane i Skandinavia og England. Denne vart utgjeve i etterkant av endringa av Løsgjengerloven i 1970, då det ikkje lenger var anledning til å dømme lausgjengarar til tvangsarbeid. Ifølge Kalberg var lausgjengeri og tigging nevnt i norsk lovverk på 1100-talet. Det vart då straffbart å "drive rundt" og ikkje gjere nytte for seg når ein var arbeidsfør. Kalberg argumenterer for at denne lova kom i samband med at behovet for arbeidskraft i bondenæringa auka. Det var difor spesielt på den tida av året då hausting og onner gjekk føre seg, at det var ulovleg ikkje å ta seg arbeid, frå påske til det som vart kalla Mikkelsmess (29. september). (Kalberg 1973:5). Det var godteke å jakte på lausgjengarar, dei store jaktdagane var av myndigheitene bestemt å vere 4. påskedag og 30. september (ibid.:18). Det var slik at dette var ei gruppe

som ”kunde bankast og æreskjellast utan at det skulde svarast nokor bot for det. Det var for det første umyndige folk. Dinest var det arbeidsføre tiggjarar.” (Robberstad i Kalberg 1973:6)

Det var strenge reglar for korleis fattigfolk skulle leve, til dømes var det i 1539 plikt til å ta teneste på gardar om ein ikkje hadde midlar til å drive sin eigen gard. (Kalberg 1973:6). Ein måtte også ha bevilgning for å drive handel. I Akershus stift kunne ein i 1741 bli bøtelagd om ein tok betlarar og landstrykarar i hus. Kunne ein ikkje betale bota vart ein plassert i halsjern på kyrkjebakken på søndagen. (ibid.:7). Det var likevel, etter Christian IV si lov av 1604, påbode å la fattige som kom til garden overnatte. (ibid.:21). Det er litt uklart korleis ein skilde lausgjengarar og betlarar frå ”vanlege” fattige. Ser ein kun på den bestemmelsen om plikt til å gje fattige husly, kan det sjå ut som om alle fattige blei godt ivareteke i Noreg. Men det er viktig å ta den strenge lovgjevinga mot tigging med i dette biletet. I Oppland kunne innsamla lausgjengarar få to valg: ”å tjene til livets opphold ved å begi seg «i teneste hos godtfolk», eller å gjøre militærtjeneste”. (ibid.:7). Jaging av landstrykarar var vanleg:

For å finne fram til hvem som drev handel uten bevilgning eller for omkring uten faste gjøremål, ble det to ganger om året holdt ”alminnelige inkvisisjoner og etterjagelser etter alle løsgjengere, landstrykere osv.” Disse inkvisisjonene var retta mot folk som uten ”pass og beskjed” ofte begikk store ”laster”. Slike personer skulle jages uten opphør. Etter kongelig instruks var militære tropper pliktige til å delta i jakta (Kalberg 1973:7).

Slik overvåking og kontroll av lausarbeidarar og lausgjengarar var ifølge Kalberg vanleg frå tidleg i Middelalderen til seint på 1800-talet (jamfør også Foucault 1999). Dei som vart fanga, vart sortert; dei kunne bli sendt til fiskeplassar, bergverk og spinnehus, alt etter kva som passa i landsdelen. Nokre vart drept eller henretta. 100 omstreifarar vart henretta i tidsrommet 1648 til 1659. ”Ofte ble synderne først pint, de kunne brennes med gloende tener, og deretter kunne deres legemer parteres og legges på steiler og hjul.” (Yngvar Nielsen, historiebokforfatter, i Kalberg 1973:17). Med slike sanksjonar var kanskje ein av motivasjonane å få gjort noko med det Eilert Sundt i ein noko syrlig tone kalla ”friske og arbeidsføre betlere” (1974:20). Skulle ein ha rett til å tigge, måtte ein vere ”rettferdig fattig”. Kalberg (1973) kritiserer at systemet fungerte på ein slik måte at

samfunnet var slik at arbeidsløysa var stor, samtidig som ein vart hardt straffa for å vere arbeidsledig. Slik vart fattigdom og arbeidsløyse straffa dobbelt.

Det første tukthuset kom i Christiania i 1741, og det vart raskt overfylt. Ein tenkte at dette ville få bukt med "tiggeruvesenet". "Den første bestemmelsen gikk da også ut på at alt "tiggeri" skulle være avskaffet til førstkommende påske." (Kristiansen i Kalberg 1973:21). Hensikta var ifølge Kalberg både å hindre betling, og å skaffe arbeidskraft for bøndene. "Myndighetene forsøkte på denne måten å hindre at noen foretrakk bylivet framfor arbeidsomheten på landsbygda." (ibid.:7). Mange bønder på mindre gardar var imidlertid negative til denne lova, fordi det medførte store utgifter ikkje å kunne benytte seg av lausarbeidarar men i staden å måtte ansette folk heile året (ibid.:8).

Siste halvdel av 1500-talet og utover 1600-talet (Reformasjonen) var ei tid prega av krig, fattigdom og mange folk som var på vandring i heile Europa. Sigøynarane gjorde sitt inntog, og vart også innlemma i dansk-norsk lov om lausgjengarar av Christian IV i 1589, dei vart jaga som fritt vilt (ibid.:10). I Danmark var det adgang til å ta taterar som trellar. I 1754 blei ein dømt til to månader i tukthus for lausgjengeri, medan kvinnene fekk gapestokken. Ungdommens latskap blei mykje kritisert, ein bekymra seg for at ungdom ikkje lenge lærte seg å arbeide, men dreiv dank i byane i staden. (ibid.:12). Barn av husmenn vart tvungne i tjeneste hjå bonden, for å sikre at dei lærte seg å gjere eit skikkeleg dagsverk. Men husmennene sjølv hadde ikkje tjenesteplikt for bonden etter 1600-talet. Det vart også tukthus for folk som nekta å takke ja til tilbod om arbeid i Bergen i 1776. (ibid.:13). Ein kunne fram til 1860 heller ikkje reise til eit anna sogn for å søke arbeid om ein ikkje hadde eit pass som var skrive av sognepresten.

Dei årlege lausgjengarjaktene var vanlege til langt ut på 1800-talet. Ifølge Kalberg arbeidde bøndene som sagt imot denne praksisen, og ga ofte folk som var tiltalt for lausgjengeri eit alibi i form av at lausgjengarane kunne seie at dei hadde avtale om arbeid hjå ein bonde. Den frikjende kunne då kome og arbeide ei kort tid hjå denne bonden, og var så fri igjen. Bøndene oppga sine sesongarbeidarar som tjenarar tilsett på heilårsbasis. Dette beskytta sesongarbeidarane mot å bli dømt for lausgjengeri, og bøndene mot store

utgifter med å ansette heilårshjelp. Her var det skilnad mellom velståande og fattigare bønder. Dei velståande storbøndene var meir positive til lausgjengerjakt. (Ibid.:15).

Effektivisering av landbruket i tillegg til prisstigning og industrialisering ga større arbeidsledighet og enda fleire fattige tidleg på 1800-talet. Sidan ein kunne bli hengt for å stjele, var det mange som tigga (ibid.:20). Det vart for mange fattige til at ein kunne overlate fattigpleien til privatpersonar, derfor kom det mange arbeidshus på midten av 1800-talet. Mange fattige fekk pengeunderstøttelse, men dette vart kritisert for å "sy puter under armene" på folk så dei vart enda latare. Mange var også misnøgde med den aukande fattigskatten. Den såkalla Mangelsgaarden i Christiania gjekk frå pengeunderstøttelse til matkupongar, og arbeidsanstaltar vart flittigare brukt (ibid.:22).

Ein var positiv til arbeidsanstaltar fordi dei "tilstoppet Fattigdommens Kilder ved at det kurerte mange trengende for Feil og Laster, som bragte den til Byrde for sine medborgere." ("Granskeren", sitert i Kalberg 1973:23). Arbeidshuset skulle også verke avskrekkande for allmennheten slik at ein ikkje skulle bli frista til lediggang. Dette var inspirert av engelsk lovgjeving, der det i samband med industrialiseringa kom ei fattiglov i 1834, som kort fortalt ga arbeidsledige valet mellom fabrikk eller arbeidshuset. Arbeidshuset skulle vere så frykteleg som mogeleg for å avskrekke dei late (Kalberg 1973:25). I 1870 vart det også lovleg å utføre husundersøking på jakt etter betlarar (ibid.:47).

I året 1900 kom Løsgjengerloven, den vi i dag framleis har delar av i norsk lovverk. Denne lova sikra atter myndighetene adgang til å bruke tvangsarbeid som sanksjon for lausgjengeri, betling og offentlig drukkenskap. Denne vart ståande temmeleg urørt fram til 1970. Etter debatt og kritikk vart tvangsarbeid då utelate av Løsgjengerloven. Det som då hendte, var at Oslo etter mange si meining vart "oversvømt" av lausgjengarar (Mathiesen 1975). I kjølvatnet av denne lovendringa kom det Mathiesen har kalla "Løsgjengerkrigen". Det vart ein diskusjon om kva ein skulle gjere med alle desse elendige i gatene, og behandlingsinstitusjonar med ulik grad av tvang vart diskutert. Lausgjengarar og problematikken rundt dette fekk mykje spalteplass tidlig på 1970-talet. Det var krigsoverskrifter av typen: "Oslo-politiet ber om kjeledresser - Uniformen tilgrises – FYLLA i Oslo tar overhånd" (Mathiesen 1975:77). Mathiesen viser med

forskjellig talmateriale at "invasjonen" uteblei, sjølv om det vart ein viss auke av antal heimlause ved sosialkontora. (Mathiesen 1975:34). Auken hadde ifølge Mathiesen andre djupareliggande årsaker, til dømes ein generell auke i alkoholkonsum i Noreg på den tida (ibid.:43). Ifølge dei som hadde ansvar for Løsgjengerloven, var det ikkje slik at ein skulle renovere med denne lovgjevinga, men ein skulle behandle for å få ein slutt på problemet. Likevel var løysinga på mange måtar den same som før, institusjonalisering (Mathiesen 1975:13). Til trass for at det finst mange undersøkingar som viser at tvangsbehandling fungerer ytterst sjeldan. Tvang fungerer ifølge Mathiesen ikkje på individet, men det kan ha ein latent funksjon på samfunnet som heilskap, nemlig renovasjon. (ibid.:13).

Når ein ser på historia til tiggara og i ulik grad også gateartistane, kan ein sjå at det stort sett er dei same argumenta ein brukar for kontroll frå myndigheitene, berre at argumenta er tilpassa tidsepoken. Vi skal no bevege oss over til vår tid.

5.3. Reglement og kontroll i dag

Som vi har sett i historia til gateartistar og tiggara, ser det ut til at myndigheiter har hatt ei haldning til folk som arbeider på gata heilt sidan fenomenet begynte å eksistere. Det er behandlinga av dei som har vore ulik, avhengig av type statsmakt og strømningsar i dei ulike historiske epokane. Så korleis er det i dag?

Noreg er eit rikt land. Mange nordmenn har godt med pengar. Turistane som kjem hit, er klar over at prisane her kan vere stive. Spesielt i turistsesongen er Karl Johan full av kjøpesterke konsumentar. Difor er Karl Johan ein attraktiv stad om ein ønskjer å tjene pengar, også for gateartistar og tiggara. Tre instansar ønskjer i ulik grad å kontrollere eller regulere gateartistane og tiggara si verksemd; Oslo kommune, politiet og Oslo Handelsstands Forening ("Handelsstanden" eller OHF). Sett i eit lovverksperspektiv er gateartistar "utanfor" lova; det er ikkje nokon lovregel som søkjer å straffe det å arbeide som gateartist. Når det gjeld tigging, er det per i dag Løsgjengerloven som gjeld. Etter at

tvangsarbeid ikkje lenger vart sett som løysinga på lausgjengerproblematikken, ser dei delane av lova som er relevant for oss ut i dag:

Paatalemyndigheten skal opfordre enhver, som hengir sig til ørkesløshet eller driver omkring, til at gjøre rede for sine erhvervskilder, saafremt der er grund til mistanke om, at han helt eller delvis skaffer sig midlerne til sin livsførsel ved straffbare handlinger eller ved andres erhvervsmessige utugt. (...) (Løsgjengerloven §3)

Den, som hengir sig til ørkesløshet eller driver omkring under saadanne forhold, at der er grund til at anta, at han helt eller delvis skaffer sig midlerne til sin livsførsel ved straffbare handlinger eller ved andres prostusjon, straffes for løsgjængeri med fængsel indtil 3 maaneder. Det samme gjælder den, som hengir sig til ørkesløshet eller driver omkring og herunder ved voldsom, truende eller paatrengende opførsel forulemper eller volder fare for andre. (Løsgjengerloven §4)

Den, som betler til sedvane, eller som gjentagne ganger betler paa et almindelig befærdet eller for almindelig færdsel bestemt sted eller gaaende fra hus til hus, straffes med fængsel indtil 2 maaneder, hvis han ikke fældes efter § 4. (...) (Løsgjengerloven §11)

Straf efter foranstaaende Paragraf kommer ikke til Anvendelse paa den, som har betlet, tvungen av en uforudseet Nødstilstand, eller som paa Grund af særlige Omstendigheder har erholdt politiets tillatelse dertil. (Løsgjengerloven §12)

Den, som betler paa en truende maate, eller i forening med nogen anden eller under falske foregivender, som han søker ved at gi tiltro ved kunstgrep eller skriftlige bevidnelser, eller som medvirker hertil, straffes med fængsel indtil 3 maaneder, hvis han ikke fældes efter §2 eller §4. (Løsgjengerloven, § 13)

Den, som udsteder nogen bevidnelse eller lignende Erklæring til Brug ved straffbart betleri, straffes med Bøder. (Løsgjengerloven § 14)

5.3.1 Oslo kommune sitt regelverk

Ifølge Oslo Kommune sitt regelverk må gatemusikantar og andre som skulle vere interesserte i å selje noko på gata, søke om tillatelse for dette og den får ein frå Oslo kommune. Har ein tillatelse, inneber dette at ein leiger ein plass frå kommunen som ein må betale for. Gatemusikantar har ikkje lov til å velje seg ein tilfeldig plass og samtidig selje eigenproduserte CD-plater utan tillatelse frå kommunen. Det er også slik at ballongkunstnarar (som lagar figurar av ballongar) ikkje har lov til å ta fast pris, men ber publikum om å gje “så mykje som dei syns tjenesta er verdt”. Noko anna ville vere ulovleg. Det er heller ikkje lovleg å benytte forsterkarar.¹ Og ein skal ikkje hindre alminneleg ferdsl (Olsen 2004). Når det gjeld tigging, henviste Oslo kommune til

¹ Det er viktig å presisere at i Oslo kommune sitt lovverk er det heller ikkje tillate for butikkar å spele høg musikk.

Løsgjengerloven då eg spurte dei om korleis dei arbeider i forhold til dette. Når det gjeld akkurat tigging i gatene verkar det difor som Oslo kommune ser på det som eit politianliggande, noko som er regulert av lovverket. Likevel eksisterer det i dag eit samarbeid mellom Oslo kommune (Rusmideletaten), politiet og andre relevante offentlege instansar, i form av den såkalla "Plataplanen" (2002). Denne var eit viktig verktøy i arbeidet med "sprengninga" av Plata.

5.3.2 Politiet og Løsgjengerloven

Etter mitt syn er politiet ikkje ein framtrédande aktør i forhold til gateartistar, anna enn at dei kan gripe inn om ein gateartist skulle hindre alminneleg ferdsel (Politiinstruksen § 8-1). Intervjua med gateartistane vitnar også om at dei har svært sjeldan kontakt med politiet. Eg veljer derfor å konsentrere meg om politiet sitt arbeid i forhold til tigging.

Politiet har plikt til, slik også politibetjenten fortalde i samtalen på Plata den 7. juni, å arbeide etter den til einkvar tid gjeldande lov i Noreg; "Målet med politiets virksomhet er å opprettholde den offentlige orden og sikkerhet, forfølge lovbrudd og utføre andre oppgaver fastsatt etter lov og sedvane." (Politiinstruksen, § 2-1). Politiet kan også pågripe personar som

på grunn av beruselse eller annan adferd forstyrrer den offentlige ro og orden eller forulemper andre, når dette følger av lov eller sedvane og når det ellers finnes nødvendig i betraktning av forstyrrelsens eller krenkelsens art (...). (Politiinstruksen, § 9-1).

Dette antyder at politiet har anledning til å benytte skjønn i slike situasjonar. Politiet kunne dermed finne heimel i politiinstruksen sommaren 2004 til å slå hardare ned på tigging, sjølv om dei tidlegare ikkje hadde slått så hardt ned på det. Ifølgje uttalelsar i media vart det klart uttala at politiet no ville gjenoppta handhevinga av den sovande lova om tigging på offentlig stad, og bruke klager frå publikum som hadde følt seg forulempa, som grunnlag for dette. Dei utførte si plikt som dei har etter Politiinstruksen, å handheve gjeldande lov. Stein Hustad, stasjonssjef på Sentrum politistasjon, uttala i mai 2004 at "Vi er nødt til å gjøre noe. Nå er det såpass mange som tigger i sentrum, det blir bare

flere og flere” (Hustad i Olsen 2004). Lovregelen mot betleri stod der og sov fram til våren 2004. For å rettferdiggjere den strenge linja mot tigging, kunne politiet bruke som argument at det hadde gått for langt, at det var for mange tiggarar i byen, og at det var sjenerande for publikum. Politiet sitt arbeid er ikkje å reflektere rundt lovene¹, og dei kan ikkje alltid vise hensyn til om arbeidet blir positivt motteke av publikum (jamfør til dømes Becker 1973:161).

5.3.3 Oslo Handelsstands Forening

Det er Handelsstanden som leiger inn vektarar som skal sjå til at gateartistar og tiggarar og andre forstyrrande element ikkje øydelegger for handelen. Representantar for Handelsstanden uttaler seg med ujamne mellomrom i media om dette, i perioder der det er mykje folk i gatene, til dømes turistsesongen og julehandelsesongen. Ein blomstrande handel er i Handelsstanden si interesse, og det er dette som er hovudgrunnlaget for deira kritikk. Ei interessegruppe som kallar seg Hovedstadsaksjonen, har laga eit forslag til utbetring av gågatene i Oslo sentrum: “Fasadeplan Karl Johan. Premisser for estetisk utforming”. Dette kjem i samband med jubileet for unionsoppløysinga og utbetringane av øvre del av Karl Johans gate. Dette er eit forslag til plan-og bygningsetaten, og Oslo Handelsstands Forening (OHF) er ifølge fasadeplanen positive (Hovedstadsaksjonen 2004b:7). Oslo kommune/plan- og bygningsetaten er også positive (ibid.20). Hovedstadsaksjonen består ikkje av så mange menneske, men styret er sett saman av leiarar for Gågatene Karl Johan, samt Anne Krogh Ankerstad, markedssjef i Krogh Optikk AS. Andre styremedlemer er representantar frå Ole Borge Eiendom AS, Cubus, Varnergruppen, Thunegården, og Kvadraturforeningen (ibid: 7).

Størstedelen av fasadeplanen omhandlar det estetiske; retningslinjer til forretningane, spesielt på Karl Johan, om mest mulig lik plassering og utforming av skilt, markiser, reklame og så vidare, for å skape eit meir heilhetlig og mindre kaotisk Karl Johan.

---

¹ I alle fall ikkje dei som arbeider på gateplan. Folk som sit i leiarposisjonar i politiet uttaler seg av og til i media.

Dette er visjonen til Hovedstadsaksjonen:

Gågatene Karl Johan med Slottsgatene skal oppfattes som attraktive, pulserende, hyggelige, vakre og trygge handleområder for publikum, næringsdrivende og gårdeiere – et spennende handlemiljø i tidsmessige, men samtidig historiske omgivelser. Som et pulserende gatemiljø i Oslo, ønsker vi gatemusikanter og andre kunstnere velkommen, men deres tilstedeværelse må søkes organisert slik at den blir til glede for alle, også de næringsdrivende. (Hovedstadsaksjonen 2004b:18)

Om dagens situasjon seier dei:

Det at man må brøyte seg frem mellom reklamebukker, restaurantstoler, klesstativer, tiggere og visuelle markskrikereffekter gir ikke kunden tro på at det er mye å oppleve eller kjøpe på innsiden av husfasadene. Man blir ikke invitert inn, alle effektene på og inntil husfasadene kombinert med de store menneskemengdene skriker om kapp i en slik kakofoni at man får mest lyst til å haste videre. Å gå inn i butikkene for å handle er ikke et naturlig alternativ. Det er enighet om at omsetningen i butikkene er lav i forhold til antall mennesker som ferdes i gaten. (Ibid.: 18)

Rapporten finst i fire versjonar, med små endringar i namnet. Forrige sitat var frå den fjerde og foreløpig siste. I versjon nummer to står omtrent det same om dagens situasjon, med unntak av ei no utelatt delsetning; (...) ”skriker omkapp i en slik kakafoni at man får mest lyst til å haste videre, *eller danse med nærmeste gatemusikant.*” (Hovedstadsaksjonen 2004a:6, min kursiv). Det som etter mi meining er påfallande her, er for det første at tiggjarar og gateartistar også her blir nevnt i same bolc, som forstyrrende element. For det andre det at tiggjarar og gateartistar blir framstilt som forstyrrende element i same setning som reklamebukkar, restaurantstolar og klesstativ; som objekt som hindrar fri ferdsel og som bør regulerast med eit strengare regelverk for å fremje handelen for forretningane på Karl Johan. (Hovedstadsaksjonen 2004b :17). Leiar i OHF, Jan Berggraf uttala på eit seminar om tigging her på instituttet, den 16. mars 2005, ei haldning som var til forveksling lik den som Hovedstadsaksjonen uttrykkjer. Han uttala at eit mål for OHF er at Oslo skal vere ein ledande handelsby. Ein god handelsby er ifølge Berggraf ein by som folk oppfattar som trygg og rein. Men han presiserte at OHF prøver å samarbeide med instansar som Kirkens Bymisjon og Blå Kors for å finne løysingar på problema. Han presiserer også at talet på klager frå medlemene i OHF er langt færre i dag enn for fem år sidan. (Kriminalpolitisk seminar, 2005).

Heidi Mork Lomell (1999) er oppteken av videoåvervåking i byane. Ho fortel om korleis det har funne stad ei viktig endring i nyare historie; møtestadene for folk i byar og tettstader er ikkje lenger kyrkjebakken eller torget, men kjøpesentra (Lomell 2000:12). Med videokamera forsøker ein å hindre at såkalla forstyrrande element skal kome inn og forstyrre handelen, ein ønskjer å gje folk ein hyggelig handleopplevelse. På denne nye møtestaden er ikkje berre narkomane, men også politikarar uvelkomne, av same årsak. Lomell (2000) siterer ein kommentar i Dagbladet frå 3. august 1999:

”Det er ikke kommunen eller politiet som gir tillatelse til arrangementer. Det er eierne av kjøpesentrene.” Man blir vitne til den omvendte bibelhistorie: [Lomells utsagn] ”Kremmerne er i ferd med å jage politikerne ut av vår tids tempel, fordi budskap, ord og ånd forstyrrer den egentlige virksomhet, som er kjøp og salg.” (Kommentar, i Lomell 2000:12).

Dette kan vere ein annan mogeleg, underliggjande årsak til at spesielt tiggjarar ikkje alltid er så velkomne i handlegater; dei kjøper ikkje noko. Ikkje mykje iallfall. Dei er Bauman (1997) kalla *defekte forbrukarar*:

(...) folk som ikke klarer å svare på forbrukermarkedets fristelser fordi de mangler de nødvendige ressurser; folk som ikke er «frie individer», i betydningen ”frihet” definert som forbrukerens valg. De er de nye «urene», som ikke passer inn i den nye renhetsplanen. Om en betrakter den fra det dominerende forbrukersamfunnets synspunkt, er de overflødige – i sannhet objekter som «ikke er på plass» (Bauman 1997:29).

Dei har ikkje vilje eller evne til å kjøpe så mykje som mange andre gjer i handlegater. Dei tek ikkje del i kjøpefesten som vi seier. Om ein følgjer Lomell sin argumentasjon, kan ein seie at Karl Johan er gått frå å vere ein offentlig stad, til ein slags hybrid mellom offentlig og privat; *halv-offentlig* (jamfør Lomell 1999:55). Eit slags utendørs kjøpesenter, eller *konsumområde* (ibid.:57) der dei store butikkjedene rår grunnen på grunn av den høge husleiga. Aktørar i forretningslivet får dermed større innflytelse på korleis gatene skal vere, og for korleis grupper av folk som oppheld seg mykje i gatene skal regulerast (Lomell 1999:57). Eit spørsmål ein kan stille seg, er: Oslo Handelsstands Forening er ei forening som oppskattar fri konkurranse. Likevel er det slik at dei nektar gateartistar å selje varer. Kor stor trussel er gateartistar mot omsetninga til bedriftene som

som er medlem av Handelsstanden?

5.4 Dagens debatt rundt tigging

For få år sidan fekk borgarmeister Rudy Giuliani applaus og hausta beundring for at han med sin nulltoleransepolitikk gjorde New York til ein tryggare by med færre uønska element. Det kan også verke som om statsminister i England, Tony Blair, er imponert av Giuliani sin politikk. Det er no sett i gang ein folkeaksjon i England, i Parlamentet sin regi, for å få bukt med det dei kallar antisosial atferd. Kampanjen heiter ”Together”. Lokalsamfunn blir oppfordra til å lage folkeaksjonar der dei bur, i samarbeid med ”senior police officers” og materiell kan bestillast av alle på www.homeoffice.gov.uk. Antisosial atferd er, ifølge informasjonssidene, tigging, husbråk (det blir oppfordra til ei langt strengare linje mot dårlege naboar som lagar mykje bråk og er brysomme i nabolaget), våpenbesittelse og forsøpling. Her skal ein henge opp plakatar, gå saman for eit reinare samfunn. Og angivervirksomhet er ønskjeleg frå parlamentet si side. Kjem vi til å sjå slike kampanjar også her i landet? Flyttar vi oss nærare Noreg kan ein sjå at København driv ein temmeleg streng ryddingpolitikk i Istedgade, som kan verke strengare enn Oslo (Frantzsen 2005). Innimellom kan ein merke nokre strømningar som viser at det er ikkje alle i dette landet som er framande for tanken. At verkeleg eller tilsynelatande effektive idear frå andre gjev inspirasjon til norske myndigheiter, har hendt før. Ryddeaksjonar retta mot tiggjarar har vi allereie sett i Noreg. Om det går an å få med seg folket på ein felles ryddeaksjon mot antisosial atferd, slik det har blitt gjort i England, gjenstår å sjå.

Kalberg (1973) har funne eit lesarinnlegg til ei engelsk avis ca 1840¹ :

Herr redaktør.

I noen tid har man på hovedgatene i vår by støtt på store mengder av tiggere som prøver å oppnå medlidenhet fra forbigående på en ofte meget uforskammet og irriterende måte. De framstiller seg i sine fillete klær med sitt sykelige utseende, med ekle, åpne sår og forkrøplede kropp. Jeg mener at når man ikke bare betaler sin del av fattigskatten, men forøvrig bidrar rikelig til veldedige institusjoner og anstalter, så burde man bli spart for slik uhyggelig og uforskammet opptreden. Hvorfor betaler man slike høye skatter til underhold av byens politi, når det ikke en gang er i stand til å gi en slik beskyttelse at man kan ferdes i byen i fred og ro? Jeg håper at offentliggjørelsen av disse linjer i Deres meget leste avis vil få myndighetene til å fjerne denne plagen. (Brev til redaktør, sitert i Kalberg 1973:29).

Med eit meir modernisert språk, er det kanskje ikkje så usannsynlig at eit slikt lesarinnlegg ville vere å finne i ei avis i dag, slik vi snart vil kome tilbake til. Diskusjonen rundt tigging er som vi har sett ikkje ny. Rop om meir kontroll kjem med ujamne mellomrom. Den siste store diskusjonen fann stad våren 2004. I mai og juni 2004 hende det som ofte hender på denne tida: tiggjarane blei jaga frå område der dei kunne vere sjenerande for turistane. Dette er ikkje så nytt, sjølv om mange blir like overraska kvart år. Men i fjor fekk heile ryddeaksjonen, der tiggjarar blei jaga, bøtelagde og forfølgd og Plata blei rydda, bar preg av at no meinte politikarane *verkeleg* alvor; no skulle ein få bukt med dette ein gong for alle. Det heile fekk brei dekning i media, mange hadde og har sterke meiningar om dette. Tydelege aktørar i denne diskusjonen var Margreth Eckbo (FrP) og Inga Marte Thorkildsen (SV), supplert av ei rekkje kommentarar, kronikkar og lesarinnlegg i aviser, blant anna av Hans Fredrik Dahl. Eg veljer å falle for fristelsen å gjengje historiker og professor i medier og kommunikasjon, Hans Fredrik Dahl sitt innlegg i debatten om tigging, nesten i sin heilskap:

---

¹ Kalberg fann dette sitat i ei bok av Engels; "On the conditions of the working class in England". Kalberg har ikkje presisert nøyaktig tidspunktet innlegget vart trykt, heller ikkje namn på den som skreiv det. det er eit brev til redaktøren som kom på trykk.

Tiggere er en plage. Tigging er en skam. Og det verste er at det blir flere og flere av dem. Over alt i byen sitter de nå på fortauet med pappkruset foran seg. For at vi andre skal synes synd på dem! Min egen holdning er klar. Jeg gir ikke. Jeg går forbi. Ja, jeg virkelig går forbi: retter ryggen, setter føttene litt fastere i asfalten, stirrer stivt og tramper forbi. Jeg vil vise at her, far, kommer du ingen vei. Den eneste måten å bli kvitt tiggingen på, er jo å la være å gi. Så enkelt er det. men dessverre, andre gir. Hun som kommer mot meg der, for eksempel. I det jeg foretar min demonstrative forbimarsj, ser jeg at hun flakker med blikket og leter etter en mynt i kåpelomma. Klirr, der slipper hun en femmer i kruset. Fillebunten på fortauet rykker umerkelig til i en slags gest av takknemlighet, et underforstått "visste jeg kunne stole på deg". Skal folk aldri lære! Jeg hører også skrittene bak meg sakner farten, og snart lyder et nytt klirr. Enda en idiot. Jeg overveier et øyeblikk å snu meg og spidde vedkommende med blikket, men lar selvfølgelig være. Vi må danne en felles front! Og da må alle være med. Men beklageligvis, så lett er det ikke. All verdens bymisjoner og barmhjertige armeer har jo fordel av de elendige, de gir begrunnelsen for at de selv er til. Folk derfra gir sikkert bare av den grunn når de går forbi. Biskop Stålsett, jeg har ham mistenkt for å ha mynten klar. Kirken elsker jo de fattige, det gir dem anledning til å vise barmhjertighet. Og i vårt velstandssamfunn gjelder det å ta vare på de få mulighetene som er igjen. **Hvor er samfunnsrefserne, kommentatorene? De som skal gjennomskue verdens humbug?** De forholder seg tause. Hegge i Aftenposten for eksempel, skriver om alt mulig annet enn dette. Og Ottar Brox, burde han ikke heller ta for seg tiggersamfunnet, enn å bekymre seg for en hushjelp eller tre? Fronten uthules innenfra, er jeg redd, av en kombinasjon av falsk medynk og uberettiget samvittighetsnag. Samt av respekt for armeene. Og det har mannen på fortauet fordel av. En gang tok jeg mot til meg. Tiggeren som alltid står utenfor Vinmonopolet jeg handler i om lørdagen, snøvlet for n`te gang sitt "få non småpenger areia" da jeg kom ut. Da stakk det en oppdrager i meg. **Jeg satte posene på bakken og sa: Hør min venn! Nå har jeg gått forbi deg hver uke i tre år, alltid sett på deg, men aldri gitt deg en øre. Du kjenner meg igjen. forstår du ikke at jeg ikke gir?** Jeg stirret inn i et par himmelblå, tomme øyne. Ikke et drag av gjenkjenneelse gikk over fyrens ansikt, ikke en mine til kontakt. Da forsto jeg at han var bløt, kanskje løsemiddelskadd, eller forhenværende dykker eller noe. All min oppdragelse forspilt. År av fast opptreden forgieves! Jo, vi har problemer, vi som skal danne denne fronten. Vi må altså ha myndighetenes hjelp. Byrådet har for så vidt erklært tagging, tissing og tigging ulovlig her i byen. Men hva hjelper det? (...) man kan tenke seg en ordning med at all tigging er strengt forbudt og at forbudet håndheves med mindre utøveren bærer et lett synlig merke eller en pin. På merket kunne det stå: IKKE GI MEG NOE (eventuelt "hilsen Byrådet"). Eller: JEG TRENGER DET IKKE. Eller: BARE GÅ FORBI. Dette høres kanskje ut som stigmatisering. Men faktisk ville det være den beste måten å få bukt med tiggeriet på. Problemet er jo at så mange av dem som går forbi mannen på fortauet, ikke klarer å lese ham korrekt. De tar ham for en fattig stakkar, et offer for et kaldt samfunn, og gir ham en skjerv som de føler en forpliktelse til å yte. I virkeligheten er det jo ikke dette den sosiale situasjonen som utspilles. Mannen på fortauet har helt andre muligheter til livets opphold. **Og den som tror seg å være barmhjertig, er mer skremt og usikker, for ikke å si villedet og forvirret, enn egentlig snill.** Hvis bare tiggeren kunne utstyres slik at han sendte ut et signal som er så tydelig at det trenger inn også til hun foran meg, så hun kunne slippe å flakke med blikket og gripe i lomma, eller han bak meg, som kanskje tror at tigging hører storbyen til, som en del av urbaniteten, da ville mye være vunnet. Da, men først da, vil fronten kunne dannes. (Hans Fredrik Dahl 2004. hans uthevingar).

Dahl vart mykje kritisert for denne uttalelsen, som vitnar om eit temmeleg strengt menneskesyn. Eg valde å gjengje dette innlegget fordi desse meiningane etter mitt syn ikkje kun gjev uttrykk for hans personlege meining som han er aleine om, men kan representere strømningar som av og til kjem til overflata når dei rette føresetnadene er til stades. Stortingsrepresentant Inga Marte Thorkildsen reagerte på ryddeaksjonen i mai - juni med å sende ut eit forslag den 18. juni til Stortinget om å oppheve forbodet mot

tigging, med dei argument at denne lova er gammaldags, og at lova skadar tiggarane unødig. Ho støttar sitt forslag i tillegg på at Straffelovskommisjonen har uttala liknande holdning til oppheving av forbodet:

(...) straff [er] ikke en rimelig reaksjon for det eventuelle ubehag forbipasserende måtte føle ved en forespørsel om penger. Dersom det er mer aggressiv og truende tigging etter loven § 13 det er snakk om, så påpeker både kommisjonen og lovkommentaren at dette vil rammes av bestemmelsene i straffeloven. (Thorkildsen 2004)

Straffelovskommisjonen har også drøfta om det er naudsynt av å straffe handlingar som kun er til skade for ein sjølv. (Ny straffelov, 2002: 79-81). Straffelovskommisjonen hevdar at det kun er § 17 om ordensforstyrrelse i berusa tilstand, som blir handheva av politiet, slik at Løsgjengerloven i praksis kan opphevast (ibid.: 434). Dette stemte fram til politiet begynte å straffe tigging i 2004. Det er altså ikkje slik at alle aspekt ved tigging skulle bli gjort lovleg. Tigging som er til plage for omgjevnadene vil framleis ha heimel i andre lover, til dømes i nokre av Straffeloven sine paragrafar, som omhandlar bruka av truslar, å ha ein oppførsel som blir oppfatta som skremmande, og å forlede publikum i vinnings hensikt (Straffeloven, §§ 222, 227, 270), lover om ordensforstyrrelse og truslar og liknande. I tillegg kjem bestemmelsane i politiinstruksen. Forslaget er per mai 2005 ute til høyring.

Visepolitimester Roger Andresen i politiet og byrådsleder i Oslo, Erling Lae (H) uttala den 13. mai 2005 til Aftenposten, bekymring over at lova kanskje skal opphevast, fordi det ifølge han ville føre til at Oslo blir ein fristad for tiggarar. Han skildrar situasjonen som alvorlig og skremmande, og advarer mot oppheving av lova (Olaussen 2005). Årsaken til bekymringa er hovudsakeleg auken i antal tiggarar frå Aust-Europa, fortrinnsvis Romania, som ifølge politiet er del av eit ”større organisert kriminelt nettverk” (Andresen i Olaussen 2005). Lae er bekymra over at Karl Johan blir utriveleg og at tiggarane overtar gata. (Lae i Olaussen 2005).

Det er ikkje lenger ”fyllefantane” som bidrar til såkalla *forslumming* av Oslo. Det som i dag blir diskutert, er Plata (som blir kalla Plata uansett kvar den måtte befinne seg) og heroinistar og/eller tiggarar som er svært synlege i dagens bybilet. Heroinisten har på

mange måter teke over for alkoholisten, som no blir betrakta som sjuke og dermed slusa inn i institusjonar og ulike hjelpeapparat. Mange har stor tiltru til at sosiallovgeving kan ha svært stor innverknad på denne problematikken. Viss ein følgjer Mathiesen (1975) sin tråd om at auken av antalet lausgjengarar i byen hadde andre årsaker enn opphevinga av tvangsarbeidlovgeving, kan det då hende at antalet tiggarar i Oslo heller ikkje vil endre seg om tigging blir lovleg? Ifølge Mathiesen var det kanskje nokre av lausgjengarane som ikkje lenger var så redde for å vere synlege, og at det difor såg ut som det vart fleire av dei. Kanskje vil nokre fleire gå ut og tigge. Men tiggarane eg har snakka med, ser på tigging som det mest moralsk riktige av dei vala ein har når ein er avhengig av dyre rusmiddel. Tigging kjennest betre enn vinningskriminalitet, storstilt dealing eller eventuelt prostitusjon. Når det er slik at ein må ha pengar, og ein innskrenkar mogelegheiten til å tigge, er det vel ganske sannsynleg at det ville føre til ein auke i omfanget av vinningskriminalitet. Det er iallfall dette tiggarane eg har snakka med har fortalt meg. Eg har inntrykk av at det faktum at tigging er ulovleg, ikkje så ofte gjer at ein som treng pengane let det vere. Fordi han eller ho ikkje ser på det som moralsk kritikkverdig eller nødvendig å forby. Om ein legg dette til grunn, er det slett ikkje sikkert at ei oppheving av forbodet mot tigging vil gje nokon betydelig auke i antalet tiggarar. Men dette er noko som gjenstår å sjå når eller viss tiggeforbodet blir oppheva.

5.5 Gateartistane sitt forhold til det offentlege og reglementa

Den som har makt, kan også bestemme reglane. Men makthavaren kan ikkje derfor forvente respekt, eller at regelen blir respektert (Becker 1973:16-17). Det verkar som gateartistane i Oslo for det meste rettar seg etter regelverket som finst. Ein er klar over at det er til eige beste å følge reglane, også for at miljøet skal fortsette å eksistere i byen. Sjølv om fridomstanken står sterkt, betyr det ikkje at ein er imot alle reglar, så lenge reglane er kjennest logiske for gateartistane. Når det gjeld forbodet mot salg av CD-plater er dette ein regel som ikkje vinn forståelse i miljøet. Og dei som driv med musikk sèl ofte CD-ar. Det er nesten ein del av jobben: ein har til dømes ein koffert med egenproduserte CD-ar som ein opnar når ein skal stå og spele. Det blir eit nesten sjarmerande maskespel mellom gatemusikanten og vektaren. Dette er eit vanleg scenario på Karl Johan: ein mann

sit med platekoffert og gitar og spelar sine sangar. Ein vektar nærmar seg, går mot kofferten, stenger loket på kofferten, nikkar til gatemusikanten som nikkar tilbake. Vektaren held fram nedover gata. Gatemusikanten opnar kofferten etter ei lita stund og held fram med å spele. Seinare kjem kanskje vektaren attende og stenger loket på kofferten, som så blir opna når vektaren er vekk. Og slik held det fram. Nokre gonger kjem det også forslag om at gateartistar skal ha skriftlig tillatelse frå Oslo kommune til å opptre, spesielt om ein skal selje noko. Då kan ein bli henvist til plassar bestemt av Kommunen. Men dette er ofte plassar litt utanfor allfarvei, plassar som ikkje er gode. Løysinga på dette er rett og slett å ta sjansen på å opptre utan tillatelse, og oppføre seg pent slik at ein ikkje blir samla inn av ei kontrollør. I tillegg kostar det som tidlegare nevnt pengar å få tillatelse, ei utgift ein gjerne unngår viss ein kan. Når ein gateartist kjem til byen, er ikkje det første han gjer å gå til kommuna, om han ikkje må. Men han vil undersøke regelverket likevel. Det verkar som gateartistane er godt orientert om regelverket både i Oslo og i andre land. Det er lettare å unngå å betale noko i Noreg. Nokre land er vanskelegare. Chris har reist verda rundt og jobba;

(...) it's a little bit the nature of what I do, is that I am kind of... *outside* the system. (...) I mean I never have... the only place I ever have *permission* to play is Switzerland where you have to get a day permit and things like that. (...) Very organized. But there are places where it is forbidden to play and there is some places which have rules which make it almost impossible, you can only play 20 minutes at the time, at certain places at certain times in the day, and without amplifier, without making a noise kinda thing you know? (...) In some places in Germany and they have this very... everywhere I mean in Denmark most places it's actually not allowed but you never, I never have any problems there. (...) Because that is the name of the game, you know, if you... you can either be legal, and usually the legal places are not very good places anyway, and you have to pay a lot of money for the stand, et cetera, but... if you can manage to sell things on the street... I mean way back in the 80's, they made it legal to sell on the street here in Oslo for a while, but it got too much! There was *hundreds* of people, *everywhere*, you know, from everywhere.

Det er ein forståelse for at ein må har reglar, men det verkar som dei fleste har ei kjensle av at reglane er laga for andre enn gateartistane, av personar som ikkje har stor kjennskap til kvar skoen trykkjer.

John har sterke meiningar om regelverket til Oslo kommune:

They never consult! Nobody ever comes and says “listen, what do you think?” You know... they don’t do that, they just make up their rules. Cause there’s some idiot who’s got a problem with his hype, and he’s on a power trip, and just gotta show everybody. And the guy who is on the bicycle [vekeren som skal hindre sal av CD-ar. CL] he just... “Well, I’m doing my job!, cause that’s my job!” (...) “that’s what I do! If you open it again, well...” So we’ve got this kind of ridiculous... and why do we have all these ridiculous rules and lies, why do we have all these difficult little things, the only reason is because the kommune *doesn’t* really want us there! They’re not interested in *having* us there. (...) Nobody wants to take responsibility for us, nobody wants to go down the streets. (...) talk to the performers and work it out. Why don’t they do that? Because no one in the kommune has made a conscious decision that... “this is a good thing for our town. This is what we like, and we are gonna have this. “they don’t do... they haven’t taken responsibility for it. Why? Weeell... `cause the shops are making little money, that’s all they care about.

Når eg spør gateartistane kva slags forhold dei har til politi og vektarar, kjem det som regel eit kort og greit svar: ingen problem. Nokre legg til at det kun er eit par episodar i året. John meiner norsk politi er fantastiske, og at dei ved fleire anledningar har hjelpt han når folk blant publikum har laga problem. For å unngå problem med politiet, løner det seg å følge reglane. Men det hjelper også rett og slett å ha eit godt show:

De fleste politifolk er mennesker – endda mennesker, der kan lide lidt spræl. Vi tager derfor oftest chancen og spiller alligevel. Hvis publikum morer/hygger sig, er det nemlig svært at være den politibetjent, der skal stoppe en god forestilling (Jørgensen 1993:73).

Også Campbell (1981:232) fortel at politiet i byar som kanskje er litt meir strenge med at ein skal ha tillatelse, kan fungere som gode kritikarar. Er du dyktig, får du halde fram. Er du mindre dyktig, blir du bedt om å pakke sakene¹. Harrison-Pepper (1990) sitt materiale vitnar også om dette.

---

¹ I mai 2005 kom det fram i Østlandssendingen at Hovedstadsaksjonen foreslår at ein skal ha audition for gateartistar, altså ei lisensordning. Harrison-Pepper (1990) fortel om liknande ordningar i andre land, som ikkje har hatt stor suksess, fordi det strid mot gateartistar sitt behov for fridom og spontanitet, og difor ikkje i særlig grad blir respektert av gateartistar.

5.6 Tigarar sitt forhold til kontroll og det offentlege

Ein tigar eg snakka med i januar 2005, fortalde meg at politiet ikkje lenger skreiv ut bøter etter kvart som vinteren kom. Det gjenstår å sjå om bøtelegging blir vanlegare når sommaren kjem. Kampanjen mot tigarane møter liten forståelse blant tigarane eg har snakka med. Maya syns det heile er ulogisk:

Nei for atte hva er alternativet, hvis det hadde vært det at folk slutta å tigge og så på en måte... Plutselig så hadde dem enten klart å slutte eller fått metadon eller subutex eller ett eller annet, eller.. at dem foreksempel ga dem det hvis dem slutta å tigge eller no`, da hadde det vært no` mening i greia! Men altså penga *må* vi jo ha på en eller annen måte! Og hvis en ikke får det inn der, så må vi få tak i de på en annen måte, og da blir jo det som regel måter som er mye mere samfunnsskadelig enn det å sitte og tigge.

Tigarane eg har snakka med, er svært bevisste i forhold til kvar dei står i forhold til lovbrøt. Det å bomme pengar, er ein måte å unngå å utføre handlingar som er belagt med streng straff. Både fordi dei er opptekne av å halde seg på rette sida av lova, og fordi dei veit at dei får problemer om lovbrøtet blir oppdaga og/eller sanksjonert. Likevel verkar det som denne norma ikkje er så sterk når det gjeld nokre typar narkotikalovbrøt som til dømes dealing av mindre mengder narkotika., der ein kjøper eit mindre kvantum og seljer litt slik at ein kan finansiere eige forbruk ein dag eller to. Får ein sjanse til å vere med på eit ”opplegg” som medfører liten risiko, er det kanskje nokre som gjer dette innimellom. Magnus fortel at han gjer det slik innimellom, når han føler seg sjuk og sliten og ikkje orkar å stå og tigge. Slik er det også med Thomas. Nokre handlingar er OK, andre ikkje. Tim fortel at veskenapparar ikkje får noko stjerne i boka. Det er ikkje noko å vere stolt av eller som ein har lyst å fortelje at ein har gjort.

Maya er frustrert over offentlige regelverk og behandlinga av folk med rusproblem:

I forhold til... til veldig mange andre land. Som når det gjelder behandlingstid på å få hjelp og når det gjelder stigmatisering av de som bruker foreksempel, det er jo... det er ikke *så* ille mange andre steder altså. Som det er her. Jeg veit ikke om det er noe med sånn norsk sunnhetsideal, eller ett eller annet sånn med... frisk og freidig med røde kinn i fjellheimen liksom!

Ho meiner at ho ikkje blir teken på alvor i "systemet": bestemmelsar og vedtekter blir gjort på andre sine premissar enn hennar. I begynnelsen av to av intervjuet med tiggara hende det at intervjupersonen ba meg om å slå av diktafonen, for så å forsikre seg om at eg virkelig har taushetsplikt om lovbrøt dei eventuelt ville fortelle om. Magnus veit at han ikkje ville fikse å sitte inne, nervane er allereie dårlege. Samtidig hender det han blir med på eit opplegg med å kjøpe og selge, men kun sporadisk. Av og til blir han med fordi det er lett å tjene gode pengar, og fordi det å tigge ofte slit på nervene hans. Så det gjeld å finne det som kjennest minst slitsomt den dagen. Han er forsiktig med risikofylte opplegg, det er viktig å halde rullebladet reint til den dagen det er hans tur å komme inn på metadon. Politiet har han eit greit forhold til, seier han. Han snakkar sjeldan med dei. Vektarane snakkar han ofte med. Det er ikkje sjeldan dei kjem og ber han flytte seg, om han står på ein stad som kan sjenere potensielle kundar til butikkane, eller reisande med T-banen. Han seier dei er trivelege, nokre slenger litt pengar i koppen. Men skrekkhistoriene er kjende i miljøet. Han har ikkje opplevd vald, seier han, men fortel om at det har hendt at folk han kjenner som bommar pengar har fått på handjern, tatt med til ein kjellar og fått bank. Han presiserer at dette er ei stund sidan, og meiner forholda er blitt betre såvidt han veit. Når eg spurte tiggara kva slags forhold dei hadde til politiet og vektarane var det ganske påfallande for meg at dei først sa at politi og vektarar er hyggelige, spesielt vektarane. Dei seier kontrollørane er hyggelege mens dei utfører kontrolloppgavene sine. Maya fortel:

-Vektare har jeg ikkeno gæærnt forhold til i det hele tatt. For det er til og med mange som har gitt meg no, så... (...) polti; jeg hakke no særlig forhold til polti som sådan, men det er jo enkelte som... utøver makten sin så veldig mye mer iherdig enn andre da, for å si det sånn.

-Og... får du som regel sitte i fred, eller

-Nei! Neinei! Sitte i fred?! (lattermild) -Men jeg drar hvis jeg ser dem, det gjør jeg ikke før dem er ganske nær, hehe. Men i dag så var det faktisk to stykker som bare gikk forbi meg, uten å si ett ord, og det var veldig rart, men... bank i bordet, men det er liksom litt mildere igjen enn det var en periode, virker det som.

-Ja det har roa seg litt eller?

-Ja for atte det er jo mange sånn helt vanlige folk som syns det der er helt sprøtt da, at politiet liksom klager så fælt over ressursmangel, skal bruke så sinnssykt mye ressurser på å drive og jage slitne folk som ikke gjør no kriminelt, liksom!

Sven fortel at han har blitt bortvist av politiet fleire gonger. Han reagerer på ei anna prosedyre politiet har i forhold til slitne menneske på feil stad; det er svært vanleg at politiet kjem og uroar om tre eller fleire slitne står i klynge og pratar. "Fordi dem trur at

det er en eller annen sammensvergelse”. Dette fell saman med Lomell (2000:11) si skildring av politiet sitt arbeid i Tønsberg. Sven snakkar også lite med politiet, meir med vektarane. Politiet plar stå ganske lenge i ro eit stykke frå han, med bilen. Det blir ein slags stille maktdemonstrasjon; Sven ser at politiet kjem sakte rullande og stoppar og ser på han. Då veit han at han må stikke, han har ikkje lyst på fleire bortvisningar eller bøter. Tim har også sine erfaringar med politiet, og veit kva som lønner seg om ein skulle møte dei:

Jeg har et helt greit forhold til politiet jeg, men det er jo noe med åssen du oppfører deg sjøl, ikke sant? Åssen du presenterer deg sjøl, hvis du bare starter samtalen med å si ”rasshølet!” ikke sant da har du på en måte lagt lista. (...) Og så er det vel, i stedet for bare å si... ja gjøre som dem sier, da, for det ække no vits i å kverulere med dem! For du kommer ingen vei uansett! Og da, da går det helt greit altså. Ingen problem.

Ifølge Finstad (2000) er dette noko som stemmer; politiet uttaler sjølve at det finst nokre menneske blant publikum som kanskje ikkje står i fare for å bli ”tau inn” av politiet i utgangspunktet, men at nokre har ei evne til å snakke seg inn i arresten (ibid:186). Tim har ikkje blitt bortvist på grunn av bomming, men har opplevd det når han har oppholdt seg på den ”nye” Plata. Han fortel at det er lett å bli bortvist derifrå om ein ser litt shabby ut. Han fortel også at fleire som går dit for å kjøpe eller selge, kler seg pent. Då unngår ein ”politiblikket”. Er du velkledd er det mindre sjanse for å bli tatt om ein oppheld seg i dette området, meiner Tim: ”politi ser ikke på deg da vettu. For da er du ikke narkoman”. Finstad (2000) skildrar også korleis politiet med erfaring utviklar ein slags ”slaskeradar” som gjer at dei kan sjå kven dei bør halde oppsyn med eller mistenkje (ibid.: 85ff) Viss nokon er pent kledd, kan det hende det er litt lettare å unngå politiblikket.

Det verkar som det er ein nesten hyggelig opplevelse å bli tilsnakka av vektarane. Ofte er det eit godt forhold mellom dei. Den 7. mai 2005 sat eg ei stund og prata med Tommy, som bommar pengar. Medan vi sat der, gjekk ein gong to vektarar og ei kvinne i Oslo Sporveier-uniform forbi. Tommy og desse tre smilte hjerteleg til kvarandre, dei spurte korleis det gjekk, ønskte god helg, slo av ein liten prat. Kvinnas i Sporveisuniformen la nokre myntar i koppen: ”Jeg ser det går litt tregt i dag for deg, så i dag får Oslo Sporveier sponse litt og da vettu!” Tommy hadde heilt tydeleg eit godt forhold til desse, han er godt kjend i området som ein triveleg kar som ønskjer alle forbipasserande ein fin dag. Det

kan verke som tiggara og snakke med har eit meir vennskapeleg forhold til vektarar enn til politiet, sjølv om det skal seiast at også politibetjentar er ulike. Dette kan kanskje ha ein samanheng med at eit møte med ein vektar kan kjennest mindre truande enn eitt med ein politibetjent, rett og slett fordi ein er trygg på at ein vektar ikkje har rett til å bruke vald, medan eit møte med politiet kan få konsekvensar som ransakelse, bøtelegging eller arrestasjon. Det kan også kanskje ha ein samanheng med det at vektarar og politi er menneske med ulik bakgrunn og arbeidsinstruks. Vektaren sin arbeidsgjevar er som regel Handelsstanden, og jobben deira er blant anna å sikre at potensielle kundar har ein fin handleopplevelse. Medan politiet, i tillegg til å vere til teneste for publikum, også skal avdekke lovbrøt og hindre ordensforstyrrelse.

Vi har sett at politi og vektarar er ganske framtrekande aktørar i kvardagslivet til tiggara, medan det som regel ikkje blir sett som eit problem for gateartistane. Ein del av livet for tiggara er å halde seg utanfor kontrollørane sitt blikk, på grunn av konsekvensane ei bortvising, ei bot eller andre sanksjonar kan medføre. Dette til tross for at dei ikkje har veldig stor forståelse for at reglane er som dei er. Ein viktig årsak til at dei forsøker å innrette seg, er at det er så viktig for mange av tiggara å halde seg "plettfrie" til den dagen dei kjem inn på metadon.

5.7 Tankar om avvik og kontroll

Kva kan vere årsaken til at kontroll og straff av lausgjengarar (herunder ofte også gateartistar) endrar seg etter kva type myndigheiter samfunnet i den epoken har, og kanskje også andre sosiale kjenneteikn, til dømes arbeidsmarknad? Botnar det i eit uuttala ønske om renovasjon? Er auka institusjonalisering, mindre bruk av korporlig straff, og så vidare, kun tilfeldig eller har det ein samanheng med noko anna? Dette er store spørsmål, og det er fleire som har forsøkt å svare på dette spørsmålet og kome til ulike, men kanskje beslektede svar, noko eg vil diskutere i det følgjande.

Det er ei kjend sak at avvik blir sanksjonert med kontroll. Viss ein ser på samfunnsorganismen i eit stort bilete, kan ein kanskje følge Berger og Luckmann si forklaring på dette:

”Ettersom sosialiseringen aldri blir helt fullført og innholdet som internaliseres står overfor stadige trusler mot dets subjektive virkelighet, må ethvert levedyktig samfunn utvikle prosedyrer for vedlikehold av virkeligheten for å sikre en viss symmetri mellom objektiv og subjektiv virkelighet” (Berger og Luckmann 2004:150)

For å halde eit samfunn ved like slik at det ikkje skal gå under, må ein heile tida gjennom sosial kontroll vise kva som er den rette vegen. Tigging og gjøgling er alternative livsførslar som viser seg å fungere. Teoretisk sett, eller kanskje latent og ubevisst, kan det slik verke som ein trussel, der ein kanskje må passe på at det ikkje får ein smittefunksjon; –Tenk om alle byrja å tigge, då ville jo ingenting bli gjort her i landet! (Jamfør Berger og Luckmann 2004:116) Douglas (1997) samanliknar “primitive” kulturar med moderne samfunn av i dag. Ho hevdar at vårt behov for å få vekk “sosial urenhet” er eit kjenneteikn ved vårt samfunn:

Hos oss har urenhet med estetikk å gjøre, med hygiene eller etikette, som bare blir alvorlig i den grad det oppstår sosial forlegenhet. Sanksjonene er sosiale sanksjoner, forakt, ostrakisme, sladder, kanskje sågar en politiaksjon.” (Douglas 1997:85).

Eit hovudargument for aksjonen mot tigging i 2004, var det at det var blitt for mange. det hadde kome ut av kontroll (Olsen 2004). Rydding var naudsynt. Kan ein kanskje kalle det eit rensingsritual?

Kven bestemmer kva som er den ”rette” vegen? Ifølge Bourdieu er det dei grupper i eit samfunn som har ein høg symbolsk kapital. Desse har symbolsk makt til å bestemme spelereglane i eit samfunn, som alle måler seg sjølv etter uansett kvar dei står på den sosioøkonomiske rangstigen.

Menneske med høg symbolsk kapital har

(...) en makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller til å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden, og dermed verden selv” (Bourdieu 1996:45).

Det er med andre ord samfunnsdeltakarane som skapar maktstrukturane ved å handle etter dei, utan å vere det bevisst. Det er difor symbolsk makt er så sterk, fordi ho er usynleg og framstår som sjølv sagt (Bourdieu 1996:38). Her kjem vi inn på omgrepet ”det doksiske rom”, der doxa er det sjølv sagte, det som ikkje treng å seiast (jamfør Mathiesen 2002:199). Ifølge dette perspektivet kjem den symbolske makta dei dominerande klasser til gode (ibid.) Ho distingverer det som er høgverdig frå det som er mindre høgverdig. Ifølge Skyberg (2001) kan dette resultere i symbolsk vold; ”ved at objektive maktforhold tilslører seg selv ved at de gjennom den symbolske makten eufemiseres og fremstår som noe annet enn makt”. (Skyberg 2001:34). Dette bringer meg inn på eit treffande utsagn: ”loven, i sin majestetiske streben etter likhet, forbyr såvel den rike som den fattige å sove under broene, å tigge i gatene og å stjele brød.” (Anatole France i Mathiesen 1997:150). Fordi ein måler seg i forhold til kva som er godt og dårlig, høgverdig eller mindreverdig i eit samfunn, kan ein etter mitt syn seie at den som taper kampen om godene i samfunnet, sjølv får skulda for eiga ulukke, sjølv om årsaken like gjerne kan ligge i samfunnsstrukturen. (Jamfør Ofstad 1991: 230).

Kven bestemmer kva som er avvik, kva som skal kontrollerast, og kvifor? Becker (1973) hevdar at nokre grupper eller aktørar i eit samfunn kan kallast moralske entreprenørar. Det kan vere eit menneske eller ei gruppe som har legitimitet til å kunne få gjennomslag for sitt syn. Som vi har sett i historia både til gateartistar og til tiggjarar, kan reglar eksistere, men det er ikkje alltid dei blir handheva. For at ein regel, anten det er ein lovfesta regel belagt med straff, eller ein meir uformell regel, skal bli handheva, må ulike førutsetnader vere til stades. For det første må ein moralsk entreprenør komme med eit forslag eller eit imperativ om at no går det for langt, her må noko gjerast (ibid: 122). Det kan til dømes vere nokon som tykkjer det er for mange tiggjarar. Eller nokon som meiner at for mange gateartistar skapar støy i gatebiletet. Det kan godt hende at dette synet

botnar i ei personlig interesse, hevdar Becker. Vidare må den moralske entreprenøren få mange nok frå "allmennheten" til å bli einige i dette synet, til trass for at det finst mange grupper med motstridande interesser i eit storsamfunn (ibid.:129).

Gateartistane reagerte litt på, når eg forklarte kva kriminologi er, at dei skulle vere avvikarar. Ein kan vel seie at gateartistar er avvikarar i den forstand at dei har ein måte å leve på som ikkje er slik det er mest vanleg. Campbell uttala dette i forhold til kva som er så spesielt med gateartistar: "Street performers are not dropouts or rejects from society. They are people who have chosen to step out of the American dream into their own dream" (Campbell 1981: 243). Det kan hende det er dette som er gateartistar sitt avvik. Ein funksjonalistisk forklaringsmåte ville vere å forstå avvik i forhold til om handlinga/institusjonen/fenomenet er funksjonell eller dysfunksjonell når det gjeld eit samfunn sin vidare eksistens (Becker 1973:7). Er avvik skadelig for eit samfunn? Viss tiggjarar og gateartistar har eksistert så lenge, og verda framleis står, betyr det at desse ikkje kan betegnast som avvikarar? Slik eg forstår det, er det ikkje så enkelt. Nokre teoretikarar hevdar at eit samfunn treng ein viss porsjon avvik for å halde fram med å eksistere, blant anna for å styrke integrasjonen blant dei som er "normale". (Jamfør til dømes Erikson 1966). Det er heller ikkje alltid enkelt å bestemme om eit fenomen er funksjonelt eller dysfunksjonelt for ein samfunnsorganisme. Ein kan seie at Becker på mange måtar følgjer denne tankegangen om at det ikkje alltid er så logisk kva som til ei kvar tid er avvik: valget ein person eller gruppe sin status som avvikar kan sannsynligvis ha politiske årsaker (Becker 1973:7). Er ein avvikar kun ein som bryt reglane? Becker argumenterer imot dette, fordi eit individ ofte er medlem av fleire grupper. Slik kan eit regelbrot i ei gruppe, vere konformitet i ei anna gruppe. Becker drøftar ulike tilnærmingsmåtar, for til slutt å lande på forklaringa på avvik som for det første er slik at han, slik Berger og Luckmann nok også kunne stille seg bak: Avvik er eit sosialt produkt. Det er samfunnet sjølv som skaper avvik (Becker 1973:8). Avvikarar er ikkje ei homogen gruppe. Det ein kan seie at dei kan ha til felles, er at dei har fått merkelappen avvikar (ibid.:10). På dette grunnlag kan ein seie at avvik kjem an på reaksjonen ein får, om handlinga eller atferda blir sett på som problematisk. Viss det å vere gateartist ikkje er problematisk for folk flest, men for myndighetene, er det då avvik? Sanksjonar, eller om

noko er problematisk, kan variere over tid, slik eg vil forsøke å vise i framstillinga av historiene til gateartistar og tiggjarar. Becker hevdar at det at ei handling blir behandla som ei avvikande handling, kan bero på heilt andre kriterier. Det kjem også an på kven som har utført handlinga, og kven som føler seg ramma av handlinga. (ibid.:12). Dette er ein mekanisme som kan vere tydeleg spesielt når det gjeld tigging: tigging kan for så vidt vere greit i 9 månader av året, berre ikkje i turistsesongen. Eller når politiet får inn ekstra mange klager. Ein kan også hevde at det er noko slikt som hender når Handelsstanden framstiller gateartistar som forstyrrande element som hindrar ei triveleg handleoppleving inne i butikkane på Karl Johan.

Mary Douglas (1997) sin teori om reint og ureint, som ho kalla "Purity and danger", prøver å forklare kvifor nokre ting er "feil" og bør vekk. Noko som er laust (jamfør ordet "lausgjengar"), kan det i vår bevissthet vere noko "feil" med. Det passar ikkje inn, har ikkje ein plass der det høyrer heime. Ifølge Douglas fungerer vår kultur på ein slik måte at ein alltid ønskjer å gjenopprette orden, setje ting som er på feil stad tilbake på riktig stad (Bauman 1997:22). Dette kan ein også samanlikne med Bauman (1997) sitt begrep "gartnerstaten", som kort sagt kan vere eit bilete på eit behov for å rydde bort "ugras" for å gjenopprette ei kjensle av orden. Ifølge Bauman er det slik at det er ein stor fare for at moderne, gjennomrasjonaliserte samfunn kan føle behov for å rydde bort det som er forstyrrande, det som ikkje passar inn; det ureine, som Douglas (1997) ville kalla det.

I tillegg kjem kjenneteikna ved moderne samfunn, som byråkratiet, som gjev ei ansvarspulverisering som igjen gjer at ingen treng å ta ansvar for følgjene av papira ein stemplar. Moderne teknologi var også praktisk når så mange menneske skulle bli "tatt hand om". I tillegg til dette kjem menneska sin menneskelighet; urgamle eigenskapar som ligg i vår natur, i større eller mindre grad. Slike eigenskapar kan vere evna til å skade menneske ein ser ned på eller er redde for. På grunnlag av dette kan ein seie at bortrydding av menneske på ein slik skala som Holocaust, kan hende igjen. Spesielt i forhold til tiggjarar kan vi av og til sjå tilløp til liknande rettferdiggjeringar av bortrydding. Difor må også Bauman sin teori ha ein plass her, sjølv om vi nok ikkje snakkar om ei nært føreståande "endlösung" for tiggjarane.

Ifølge Rusche og Kirchheimer (1939) har renovasjon og kontroll av dei svakaste i eit samfunn ein samanheng med behovet for billig arbeidskraft. Skjønt; denne teorien har også vore kritisert for å vere for forenkla. Ein kan seie at denne teorien heng saman med marxistisk teori, når det gjeld tanken om underklassa som eit slags ”basseng” av reservearbeidskraft som ein kan utnytte på ulike måtar i ulike epokar i eit samfunn (jamfør til dømes Kalberg 1973 og Hudson 2002:236).

Byen kan ofte vere ein upersonleg stad. På Karl Johan ligg forretningane side om side. Det er meininga ein skal kjøpe ting på Karl Johan. Kanskje er gjøglarane eit avbrekk frå dette. Når ein stoppar for å sjå på ein gjøglar opptre, blir ein del av eit publikum. Plutseleg er det ikkje rart å snakke til sidemannen. Kanskje er denne gjøglaren slik at han tar med seg publikum i showet sitt, folk som før var ukjende for kvarandre, må med eitt ha tillit til kvarandre og samarbeide, til dømes om å holde fast lina til gjøglaren. Kanskje bidreg gjøglaren til å mjuke opp byen (Harrison-Pepper 1990:43, Parsons i Østerberg 1994:92). Ein kan nok ikkje seie at gateartistar har nokon stor samfunnsøkonomisk nytte, i ordet sin snevre forstand. Likevel, når ein ser at dette er eit folkeferd som har overlevd i fleire tusen år, og framleis er ei vital gruppe som framleis er eit velkomment innslag blant publikum i bybiletet, er det rimeleg å anta at gateartistar er viktige for folk i byar. Om ikkje anna for å gje folk eit friskt innslag i kvardagen, å minne folk på at eit anna liv enn det mest vanlege er mogeleg, og at ikkje alt er forutsigbart. Sjølv om dei ikkje lenger har bodbringar- og dagsordensfunksjonen dei har hatt i tidlegare tider, er det mange som legg si stoltheit i å få folk til å ”vakne” og å våge å tenkje nytt, til dømes gjennom små drypp med samfunnskritiske bemerkningar midt inne i eit linedansersjow. Skulle myndigheitene likevel få lyst til å få bukt med gateartistar til dømes i Oslo, ville eit effektivt middel vere å regulere det og henvise dei kun til faste plassar i eit spesielt område av byen. Det ville ifølge Cohen og Greenwood (1981:199) ta brodden frå det som er sjela i gateunderhaldning; det frie det som er annleis og uforutsigbart¹. Skal ein gjere det vanskeleg for gateartistane, eller skal ein ta bort alle reglar? Er det nettopp kontroll og motarbeidelse som har gjort gateartistane til det dei er? Said (2001:18) skriv at kontroll

---

¹ Det kan også hende at den tidlegare nevnte ordninga med audition for gateartistar kunne ha liknande konsekvensar.

eller undertrykking på ein måte også kan ha positive sider, på den måten at det gir ein ekstra energi og vitalitet til den undertrykte gruppa. Det er kanskje slik at ein kunne ha eit regelverk som stod i forhold til situasjonen for gateartistane, utan å prøve å gripe inn og organisere måten dei arbeider på.

Ut frå det eg har fått vite gjennom intervju og samtaler med gateartistar og tiggjarar, kan det sjå ut som tiggjarane opplever eit større ”kontrolltrykk” enn gateartistane gjer. Det verkar som paranoia, nervøsitet for at ein skal bli bøtelagd eller bortvist eller ransaka, er framtreddande. Dette er situasjonar som ikkje er så vanlege for gateartistane. Ein kan få tilsnakk om ein blokkerer ferdselen, og ein kan få beskjed om å la være å selje ting ein ikkje har tillatelse frå kommuna til å selje. Skulle ein bli sanksjonert for dette, er straffa for slike handlingar langt mildare enn det som gjeld for tiggjarar. Likevel er det også slik at det fins krefter som ønskjer å begrense omfanget av gateartisteri. Det er slike krefter som har klart å begrense antalet gateartistar i andre land, ved til dømes tidsbegrensning for gateartistar eller at ein blir henvist til stader som er berekna for gateartistar. Både gateartistar og tiggjarar er avhengige av å kunne virke der folk er, der det er ei viss gjennomstrøyming av folk. Og dette blir i handlegatene. Då vil dei kanskje kome i ei interessekonflikt med innehavarane av forretningane, som har som mål å tjene mest mogeleg pengar. For OHF er det viktig at folk skal føle seg trygge og at dei skal legge merke til det som er inne i forretningane. Når OHF går ut i media og seier dei har fått klager frå publikum, er det vanskeleg å få vite kven det er som klagar. Er det publikum eller forretningar?

Det er ikkje meininga her å male eit bilete av OHF som ein gruppe griske kapitalistar med onde, halvnazistiske hensikter. Det er nok lite sannsynleg at dei sit på møtene og drøymmer om nokon ny versjon av ”Den endelige løysning”. Når Handelsstanden uttaler seg, taler han i Handelsstanden si interesse, og deira interesse er handel. Når eg skildrar deira arbeid og visjonar, skildrar eg ein måte å sjå bybiletet på, som er ein av mange måtar. Er det mogeleg å skape ein by som alle kan bruke? Ein by har mange element, mange mennesketypar. Også menneske som enten med humor, show, musikk, fattighet eller synlig rusmisbruk får ein til å vakne litt, tenkje ein ny tanke, huske på at ikkje alle

har det like lett, eller at ein har lov å trekke på smilebandet sjølv om livet går ein imot. Ein kan ønskje seg at ein fortsatt får ha ein by som er prega av forskjellighet og sanseinntrykk, der ein greier å finne ein balanse mellom mangfold og trygghet. ”For mye av det ene gir for lite av det andre”, skriv Lomell (1999:57). Det er kanskje også slik at kjensle av utrygghet ikkje alltid er eit nøyaktig mål på den verkelege grad av fare. Slik Olaussen 1995) fann ifølge statistikken er det dei som er mest sjeldan utsett for vald som er mest redde for vald. Lomell (2000) argumenterer med Bauman for at eit samfunn sterkt prega av lov og orden også er prega av ei kjensle av utryggleik, som blir opprettholdt av Sikkerhetsindustrien. Dette fordi uønska element blir segregert bort, og det ein ikkje ser og kjenner, verkar meir skremmande enn det ein er van med å sjå.

5.8 Fridom

Kva er fridom? Er det å kunne gjere som en vil? Er det å kunne realisere seg sjølv på trass av eller kanskje utan negative sanksjonar? Er det einsamt å vere fri? Fridom frå eller fridom til? Slik eg ser det, er fridom eit omgrep som har ulike konnotasjonar for gateartistar enn for tiggjarar. Ein kan kanskje seie at tiggjarar og gateartistar har ein fridom. Men det er ulike grader av han, og det er kanskje også ulike ”typar” fridom. Når ein har eit arbeid som inneber å få pengar frå forbipasserande i bybiletet, enten det er på den eine eller den andre måten, er ein også frikopla frå mange av dei rettane som vi ser på som sjølvsgde. Dette gjeld til dømes retten til løn under sjukdom, ei fastlagd ferietid, tariffavtaler og arbeidslovgeving. Vi vil i det følgande sjå nærare på kva fridom kan bety for tiggjarar og gateartistar.

Zygmunt Bauman (2003) problematiserer omgrepet fridom. Han argumenterer for at fridom ikkje kun er eit begrep som heng i eit vakuum, fridom eit relasjonelt begrep.

Det er ein sosial relasjon;

(...) at den frem for at være individets ejendom er et karakteristikon, der vedrører en bestemt forskel mellem individer, og at den kun får mening, hvis den betragtes som en modsætning til et andet, fortidigt eller nutidigt vilkår. Vi vil desuden konstatere, at eksistensen af frie individer tyder på en statusdifferentiering inden for et givet samfund, og at den i høj grad bidrager til at stabilisere og reproducere en sådan differentiering (Bauman 2003:15).

”Vi lever i eit fritt land”, seier vi. Men sjølv om det i prinsippet er mogelegheit for å handle som ein vil, er det ikkje dermed sagt at denne vil vere klok. Handlinga treng heller ikkje å bli akseptert (Ibid.:8). Eit kvart individ står fritt til å bli sprøytenarkoman, i prinsippet¹. I praksis veit vi at ein situasjon som det å vere sprøytenarkoman, ikkje er ein sjukdom som det ned i hovudet på kven som helst, uavhengig av livshistorie og det ein kan kalle ”sosiale mangelsjukdomar” gjennom personen si livshistorie som gjennom små steg gjer at steget mot å bli til dømes sprøytenarkoman blir ei naturleg følge av tidlegare val og situasjonar. (Jamfør Høigård og Finstad 1993).

Einkvar stå i prinsippet også fri til å selje alt han eig og pakke det viktigaste i ein sekk og reise verda rundt på eiga hand med kun seg sjølv, sekken og kanskje ei gitarkasse eller det ein treng for å underholde på den måten det passar ein best. Er det dette som er fridom? Svaret på det spørsmålet gjev nok ulike svar avhengig av kven ein spør. Og, som Bauman seier, fridom treng ikkje vere sit synonym til lukke. Det betyr kun...

(...) at handle på eget ansvar. Det står en frit for at forfølge (og i bedste fald nå) sine mål, men det står også en frit til at fejle. Det første følger med det andet i en slags pakkelse. I og med at man er fri, kan man være forvisset om, at ingen vil legge hindringer i veien for den handling, man ønsker at foretage, men man må til gengæld ikke være sikker på, at det, man ønsker at gøre – og gør – vil bringe en de goder, man forventer, endsige nogen goder overhovedet. (Bauman 2003:8).

Fridom betyr ikkje berre det at ein ikkje blir kontrollert. For å bruke fridomen, treng ein ressursar, meiner Bauman (ibid.:8). Han går djupt inn i kva ei ”fri” handling består av, og deler også opp i intensjonale og ikkje-intensjonale følger av ei handling. Det er ikkje alltid slik at ei handling er gjennomtenkt, eller at ein konsekvens er tilsikta, at ein hadde eit klart motiv. Difor er det ikkje alltid lett å sjå kva som er ”meninga” som ligg i ei

---

¹ Eller: einkvar står fritt til å gjere det ein vil eller bli det ein vil. Men valet kan møte motstand om ein vel handlingar som strid mot lovverket. I alle fall om lovbrøttet blir oppdaga.

bestemt handling. Likevel, fordi vi seier for eksempel at "vi lever i eit fritt land", blir menneska gjort ansvarlege for sine handlingar, og har difor sjølv har ansvar for eit utfall eller sin livssituasjon. Altså at menneska handlar etter fornuft (ibid.:9). Ein kan seie at dette er eit viktig grunntrekk ved vår samfunnstype (jamfør til dømes Bauman 2003:10). Men viss ein tar inn over seg at ein kanskje ikkje kan vite noko om intensjonar og motiv bak nokon handlingar, korleis kan ein då vite noko om menneskeleg samhandling? Denne bekymringa er kanskje eit trekk ved såkalla postmodernistisk teori; ein stiller spørsmål ved ting ein før kanskje hadde tatt for gitt. (jamfør til dømes Berger og Luckmann 2004).

For mange gateartistar er det å vere frikopla frå systemet ein positiv ting, noko som gjer denne livsstilen meir spennande. Chris, Michael og John er slik stilt at dei kan spare opp pengar til å reise til utlandet og jobbe sporadisk i deler av året, eventuelt ha heilt fri. Då reiser dei gjerne til varmare strom. I deira yrke kan dei jobbe og reise samtidig. Dette er ein fridom som for mange gateartistar er ein av hovedårsakane til at ein valde yrket.

Det er et *valg* i forhold til utgifter og inntekt. Og hvis du vil velge å bo bedre så må du velge å tjene mer. Da må du velge et annet yrke eller du kan velge å jobbe hardere. Hvis du vil ha frihet så må du eliminere vekk alle, absolutt *alle* utgifter. 100 kroner er mye penger hvis du ikke har utgifter. (...) Så det er noe med den derre livsgleden å bare gi blaffen, og så setter du opp gitaren når du skal sette opp gitaren, så og så jobber man så lenge man gidder og så blir det de pengene det blir, altså! (Morten, gateartist)

Denne fridomen er verdt meir enn tryggleiken med å vere del av det "normale" arbeidsliv. Men frikoplinga gjer også at ein må føre ein ganske fornuftig livsstil for å kunne overleve som gateartist over lengre tid, slik at ein ikkje skal behøve å få hjelp frå det offentlege.

There's none of this "I'm feeling really stressed out, my life is fucked up so I think I need to go off work for three months". Which is a great thing that Norway can do that for people. But I don't have that. So I have to just... I have to just cut my way through the mass, and try and edge out a living, and remain relatively safe and well balanced and non-cynical; I mean you know, that's my office, man! I'm on that fucking pitch ten hours a day! (John, gateartist.)

Ein av intervjupersonane mine er som sagt ikkje registrert som person i Noreg sjølv om han bur her, og slepp unna skatt på denne måten. Han meiner likevel han gjev sitt til staten sidan det er moms på varer. Det er vel kanskje også eit rettferdig bytte; når han

veljer å ikkje stå under staten sine "vengjer" er han fri på godt og vondt.
Intervjupersonen fortel:

Don't you have to hand in a "sjølvmelding" or... something that...

Yeah. If they are registered somewhere, yeah.

And you're not?

No.

So you are a non-existing person?

Mm.

Hm. There's a lot of freedom with that!

Yeah there is a freedom and there is also a non-freedom with it too, of course,

Ein tanke som har slått meg, er om ikkje nokre av gateartistane eg har snakka med, etter kvart kan bli fanga i sin eigen fridom. Harrison-Pepper (1990:18) fortel at det i New York finst eit uttrykk: "to become the street", som blir brukt om personar som har jobba lenge som gateartistar. Med nokre skjer det at etter som åra går, har denne personen ikkje ønskje om, og kanskje heller ikkje evne til å fungere som artist nokon annan stad enn på gata. Ein har fristilt seg i mange år. Etter kvart kan det vere vanskeleg å komme inn i eit vanleg arbeidsliv, om ein ønskjer eller treng det, utan å få problem av ulike slag. Det kan gjelde til dømes mangel på dokumentert arbeidserfaring eller opptjente pensjonspoeng. Om ein som har spelt gitar på gata i 30 år, utviklar leddgikt på grunn av at ein har spelt i vinterkulde år etter år, kva vil hende? Har ein noko å falle tilbake på? Det er lite sannsynleg at han har rett til ei yrkesskadeerstatning. Å arbeide som gateartist kan vere eit slit for nokre. Morten seier om seg sjølv at han kan ha utvikla ei yrkesnevrose, og at han til tider er utbrent. Han er likevel nøydd til å halde fram fordi dette er vegen han har valt.

Det å ikkje vere bunden til ein arbeidsgjevar, å bestemme sjølv for det første når ein arbeide, og dessutan kvar ein skal arbeide, er eit viktig gode ved dette yrket. Det at innkome svært ofte kan vere umogeleg å forutseie, er noko av sjarmen ved det heile. Mange likar også dette med at ein kan bestemme seg ein onsdag for at ein vil til Italia, eller England eller København. Så hoppar ein på eit fly eller tog og kan jobbe same dag som ein kjem og vere så lenge ein ønskjer.

Men dette kjem også an på kor mykje ein tjener som gateartist:

Man blir jo låst på den måten at man aldri har råd til den flybilletten man trenger når det blir for kaldt! Men på den annen side så bestemmer man jo fullstendig sjøl hva man gjør! Du skjønner jo når man har 19-20 kr i lomma og *må* ut og jobbe og det er fem kuldegrader når snøstormen slår deg i trynet så *er* det ikke så morro!” (Morten, gateartist).

Bourdieu (1999) skriv at eitt av dei godene som er forbeholdt dei høgare lag i samfunnet, er fridomen til å kunne forflytte seg i rom eller velje å bu i områder som er behagelige og nær fasiliteter og liknande. Ein kan reise langt bort om ein vil, fordi ein har økonomi til det. Eit anna privilegium er også dette at ein ifølge Bourdieu (1999) er herre over si eiga tid om ein står høgt oppe på den symbolske kapitalstigen. Det som er litt spesielt med gateartistar, er at dei også stort sett har denne fridomen til å reise, fordi dei kan jobbe og reise på same tid. Folk som ikkje er gateartistar, med som har tilnærma same inntekt, vil kanskje ikkje kunne ha denne fridomen til å reise dit ein vil og når ein vil.

Å velje å stå aleine kan også innebære å vere einsam. Når ein veljer å vere ein gateartist som reiser rundt, er det mest praktisk å ha minst mogeleg bagasje, også i overført betydning. Det verkar som om nokre også har ei anna oppfatning av kva som er ein *heim*, enn det som er mest vanleg. Om ein utvider sin definisjon av kva som er ein heim, kan ein vere heime kvar som helst, berre ein har solemerker eller gjenstander eller ritual som gjer ein stad til ein heim. Då kan eit telt på Sognsvann eller ein bobil eller ei hytte i eit tre, vere like mykje heime som eit hus, ”Jeg har jo vært hjemløs sjøl, men jeg føler meg ikke hjemløs”, fortel Morten. Denne livsstilen kan kanskje vere vanskeleg å kombinere med kjærleiksforhold, barn, eller å pleie nære vennskap. Å vere spontan og individualistisk og setje pris på at økonomien er svingande og usikker, kan vere vanskeleg i eit ”vanlig” familieliv der ein også er forventa å skulle bidra økonomisk i stor grad (jamfør Becker 1973:115-119). Nokre kjem til Noreg langveisfrå, og har familie der heime. Då er det gateartistmiljøet som er lettast å frekventere på fritida. Andre eg har snakka med har barn i Noreg, men er ikkje saman med mor til barnet fordi ein reiser mykje rundt. Dette treng ikkje alltid vere ei følgje av livsstilen, det kan heller vere ein vekselverknad; ein veljer å leve slik fordi ein ikkje har lyst til å knyte seg for tett til nokon. Eller ein veljer å ikkje knyte seg til for mange fordi ein lever slik. Dette kan ha

ulike årsaker som eg ikkje har data i mitt materiale til å undersøke, kun indisier og meiningar som ligg mellom linjene. Eg trur dette kan vere eit vanskeleg tema for nokre å snakke om. Det er også slik at ein person kan tenkje om ein annan at han er einsam. Men det treng ikkje bety at personen *føler* seg einsam. Menneska har ulike kriterium for kva som er einsemd. Gateartistar er individualistar. Og menneske har ulike behov for kontakt med andre menneske. (Jamfør Cohen & Greenwood 1981).

Er ein fri når ein er tiggjar? Det finst nokre som jamfører tigging med latskap. At ein veljer å sitte eller stå der i mange timar i staden for å ”gjere eit dagsverk”. Pengane dei fleste som tiggjar får frå det offentlege, varer ikkje så lenge når ein har rusvaner som kostar. Avhengigheten styrer dagane, også i forhold til å skaffe pengar. Ein tiggjar betaler ikkje skatt på det han tjener på gata. Ein konsekvens av dette er naturleg nok at ein som livnærer seg av å tigge, ikkje kan legge seg sjuk eller ta ferie. Det einaste ein kan håpe på, er at ein nokre gonger får inn litt ekstra slik at ein kan vente litt til neste gong ein skal tigge. Det er også nødvendig å prøve å legge til side litt for vanskelege dagar, til dømes søndagar eller andre heilagdagar når det er lite folk i gatene. Tim fortel at han av og til greier dette. Men eg har ikkje inntrykk av at dei andre eg har intervjuar har lett for å få dette til. Dette gjer at allmenne fridagar og heilagdagar kanskje ikkje er fullt så frie og heilage for tiggjarar.

For ein som lever av å tigge, og som i tillegg har eit rusproblem, kan det ofte vere slik at viljen og motivasjonen til å endre situasjonen kan vere sterk nok. Men ofte er det slik at ein møter hindringar som gjer det svært vanskeleg å kome ut av sitasjonen. Ei slik hindring kan til dømes gjelde den lange ventelista for metadonbehandling. Nokre kan rykke fram i køen om det blir ein medisinsk årsak til det. Eg kjenner til eitt tilfelle frå folk eg har snakka med på gata, om ein person som fekk eit alvorlig epileptisk anfall og vart innlagd på sjukehus. Etter dette fekk han plass på metadon, til trass for at han stod langt nede på ventelista. Før ein kjem inn på metadon, er det berre å halde fram med å tigge og vente. ”Jeg fatter ikke hva som skal... det er ingenting i verden som kan få meg til å slutte med det, [Heroin. CL] derfor må jeg bare søke metadon! Det ække noe annen vei! Jeg har prøvd *alt!*” (Tim, tiggjar). Det er det siste halmstrået han sit og ventar på, på ubestemt tid.

Berger og Luckmann har sagt dette om venting:

Hele min eksistens i denne verden blir fortløpende ordnet av dens tid, den er faktisk omsluttet av den. Mitt eget liv er en episode i denne kunstige tidsstrømmen. Den var der før jeg ble født, og den vil være der etter min død. Min kunnskap om en uunngåelig død gjør tiden absolutt *for meg*. Jeg har bare en viss mengde tid til rådighet for å realisere mine prosjekter, og min kunnskap om dette påvirker min holdning til disse prosjektene. (...) ventetiden blir angstfylt i den grad tidens absolutthet påvirker mine planer. (Berger og Luckmann 2004:47)

Den som ventar og i tillegg er motivert, kan oppleve ventetida som frustrerende, spesielt når kroppen er avhengig av eit stoff som krevjer mange liv. Ein sit på ein måte fast i ein kropp som ønskjer noko anna enn sinnet. (Jamfør Berger og Luckmann 2004:67).

Ein kan bruke det å bomme pengar som ein billett til eit lettare liv i framtida, også på grunn av at ein ikkje skal ha straffesaker på seg om ein kjem inn på eit metadonprosjekt. "...på grunn av det atte jeg venter på metadon og da... hvis jeg gjør no sprell da, så mister jeg plassen i køen til metadon." (Magnus, tiggjar). Dei gler seg til å komme inn på metadon. Tim snakkar entusiastisk og drøymande om kor fint det skal bli "å få en sånn liten kopp om morran, og helt frisk og fin og... helt normal! Til neste morra!" Men sjølv om metadonprosjektet er noko alle håpar og ventar på, er Maya og Tim redde for å få eit tomt liv med metadon. Ein er fri frå heroin, ein har ikkje lenger stresset med å skaffe pengar, som trass alt fyller dagen med eit innhald (jamfør Frantzsen 2001).

Tim uttrykkjer seg slik:

-Men det er klart jeg må jo ha en jobb! Må jo ha no`å fylle dagen med! (...) Så det har jeg sagt, sa jeg fra med en gang, at hvis jeg ikke får no å gjøre så vil jeg ikke ha metadon! Da kan jeg likså godt gå på heroin. Og bruke dagen til å skaffe penger. (...) I steden for å gå og kjede meg og hente den flasken på apoteket!

-Ja for det er jo mange som blir sittende aleine i leiligheta...

-Ja, det er det som skjer! Sturer i hjæl seg! (...) Nei *jeg* ska ha no`å gjørra! Det *må* jeg. Eller så er det helt uinteressant for meg. Da har jeg det heller sånn som jeg har det nå. (Tim, tiggjar)

Ein kan kanskje seie at fridomen som metadonbehandling symboliserer, sjølv om ein også der blir nøye kontrollert i forhold til inntak av ulovlege substansar, er ein fridom som på nokre nesten kan verke skremmande. Etter mi meining er dette enda ein indikasjon på at oppfølging og jobbtrening er viktig for at eit slikt tilbod skal fungere i lengda for enkeltpersonen.

Om ein kun er fri til å sitte aleine i ei leilegheit dag etter dag, kan det hende at den fridomen etter kvart gjerne blir bytta mot å ha noko å fylle dagane med. Og då er det kanskje nærliggande å vende tilbake til miljø og situasjonar som ein har lært å kjenne gjennom mange år, ein situasjon der ein kjenner spelereglane. (Jamfør Frantzen 2001:kapittel 10).

Det er fort gjort å kome inn i ein vond sirkel når ein har store utgifter. Gateartisten Morten seier at fridom for han er å ha færrest mogeleg ting, og ikkje vere bunden til ein stad. For Tim, som lever av å bomme pengar, har *ting* ein litt annan status. redigert utdrag frå intervju:

-Så får en håpe en får nå fint til jul da, så en får solgt det!
-(vi ler tørt)
-Det er for jævlig, men det er nå sånn det er! (...) Jeg har solgt... *tre* leiligheter har jeg tømt. Som jeg liksom har hatt. Jeg har... hvis jeg greier å nyktre meg en liten periode da, å komme i orden og sånn, og så ryker det, og så blir alt solgt etter hvert. (...) Hvertfall tre fullt innreda leiligheter ja.
-Ja... *har du leilighet nå, eller bur du på hospits?*
-Nå bor jeg på hospits får leilighet nå 1. januar.
-Hm. (*positiv*)
-Det skal bli så herlig altså.
-Ja, det e noko med å ha en plass å høre til.
-Ja, altså, det banker på døra *hele* tida vettu. (...) Tyveri og... "har du penger?" "har du dop?" blablabla (*viser rusa mumling*)
-Ja viss en skal prøve å bli nykter eller har planer om det, er det vel kanskje ikkje særlig lett viss en bur på hospits...
-Det ække no vits i å tenke på engang. (...) Så lenge man bor på hospits. Det er bare å glemme. (tørt)
(Tim, tiggare.)

For Tim er det ikkje slik at han ønskjer å bli kvitt tinga, men dei blir på ein måte omgjort til markedsverdi, noko ein kan selje om ting blir for vanskeleg.

Det førekjem meg, som tidlegare nevnt, at tiggarene ser på det å bomme pengar er ein noko enklare og friare måte å tjene pengar på. Det er ein utveg som gjev færre kvaler enn prostitusjon og vinningskriminalitet. Magnus og Thomas seier dei får "nerver" av å drive vinningskriminalitet. Dei seier også, om enn litt spøkefullt, at dei ikkje er smarte nok til å vere kriminelle. Maya er glad for at ho ikkje treng å selje kroppen sin, og veljer å

ignorere forslag frå nokre forbipasserande som tilbyr pengar for gjenytelse i naturalia.

Tim syns også det gir færre kvaler å tigge:

Da slepper jeg å ødelegge for noen! Herje og ødelegge biler og leiligheter og... alt sånt. Jeg syns det er... det er helt legitimt og greit. (...) Det er egentlig det mest kriminelle... jeg hakke sitti i fengsel enda! Og nå er jeg 36 år! Og det syns *jeg* er bra da.

Slik kan ein seie at tiggara ser på det å bomme pengar som ein måte å sleppe å ty til handlingar som er belagt med streng straff og kanskje måtte sone i fengsel. I tillegg til det slepp ein å ødelegge for andre, noko som ser ut til å vere eit viktig gode for tiggara eg har snakka med.

5.9 Kontroll og fridom: samlande

I tillegg til det at gateartistar og tiggara har eit ganske ulikt syn på kva omgrepet fridom inneber, har vi sett at både gateartistar og tiggara har blitt utsett for offentleg kontroll i lange tider. Av og til har gateartistar blitt behandla like strengt som tiggara; som forstyrrende element ein må få bukt med. Vi har også sett at dagens debatt om tigging ber element og argumentasjonar i seg som er forbløffande like dei vi har sett i tidlegare tider, og at kampanjar som tidlegare har funne stad, ikkje kan seiast å ha hatt nokon stor effekt. Ofte har myndighetene rekna med å sjå raske og merkbare resultat, til dømes å få bukt med tigging ”innen førstkommende påske”. Til nokre si overrasking har fenomena halde fram med å eksistere. Å rydde bort element som er ”uestetiske”, kan etter mi meining og for å følge Lomell (2000) sin tråd, bidra til ein situasjon der publikum mistar si rett og plikt til å vise medmenneskelighet for andre. Eit fenomen som kan vere roande i diskusjonen om kontroll frå myndigheitene, er at vi gjennom historia ofte ser eksempel på ein slags sivil ulydnad frå publikum si side når det gjeld å støtte gateartistar og tiggara. Vi såg det i historia om småbøndene som gav lausgjengarane alibi i form av å gje inntrykk av at lausarbeidarane hadde fast arbeid hjå dei, og det at folk gav til tiggara som kom til gards trass beskjed frå myndigheiter om å la vere. Eit døme frå vår tid er også den enorme støtta ”Skopusser-Lars” opplevde då han vart fråteken skopussarutstyret sitt.¹

---

¹ Den hendinga og etterverknadene av ho, seier også mykje om media si makt over opinionen i folket og kva slags saker som kjem på dagsorden. Men det er ei anna historie som vi ikkje kan gå inn på her.

Gateartistar fortel også at dei føler publikum som ei støtte, og at kontrollen frå myndigheitene blir rettferdiggjort på måtar som ikkje finn gjenklang i publikum. Folk er i dag meir kritiske og forventar meir av rettssystemet.

Mens man i gamle dager kom langt med kombinasjonen av å ha et maktapparat til disposisjon og folkets respekt og ærefrykt for øvrigheten (...) har en kritisk sans hos folk flest blitt stadig mer utbredt. (Smith i Skyberg 1992: 40)

Dette inneber at det i dag ligg eit svært stort press på rettssystemet i forhold til å ta avgjerder som ikkje berre er *rette*, men også *riktige*. Gateartistar og tiggjarar er for folk flest er noko som er eit naturleg innslag i ein storby, eit fenomen folk godtar på godt og vondt.

6. Gata som arbeidsplass

Før eg sette i gong med å gå rundt i gatene og snakke med folk og intervjuer, hadde eg ein tanke om at det ville vere spennande å sjå om ein kunne lære meir om gateartistar og tiggjarar om ein fann ut meir om korleis dei tenkjer om sin måte å tjene til sitt levebrød på. Det eg ganske fort oppdaga, var at begge grupper ser det dei driv med som ein jobb, eit yrke. Svært ofte, også ofte uoppfordra, snakkar dei om jobben sin i forhold til det å vere sin eigen arbeidsgjevar, dei fortel korleis det å stå utanfor retten til sjukeløn, ferie eller omskolering, påverkar dagliglivet og måten dei planleggjer og utfører jobben sin og korleis dei lever livet sitt generelt. Det er også tydeleg at måten dei utfører jobben sin på, på ingen måte er tilfeldig, enten ein er gateartist eller tiggjar. Ein lærer seg med erfaring korleis ein kan maksimere inntekta, det vere seg ved å ha eit blick for kvar og når det er mest å tjene. Ein lærer seg den mest formålstjenlige framferda og korleis ein skal vere i forhold til publikum. Ein lærer seg å takle dei problema dei respektive yrka kan innebære. Begge yrka skal helst gje ei inntekt som mest mogeleg skal tjene som levebrød, noko som innebær at ein handlar på ein slik måte at dette ønskjet blir oppfylt. Og ein utviklar ein identitet som passar til yrket og er klar over kva slags verdiar som er høgverdige og verdt å strebe etter i yrket. Dette vil eg forsøke å vise i dette kapitlet. Men før vi gjer dette, er

det naturleg å resonnerer rundt begrepa yrke og arbeid, og kva slags meining arbeid har i vårt samfunn i dag.

6.1 Kva er eit yrke?

Om ein slår opp på ordet arbeid eller yrke i ei ordbok, ser ein at dette er ord som er djupt rotfesta i vår bevissthet. Det har mange konnotasjonar som ofte er positive, mange synonym. Etter mi meining er det fint å gjengje det som står om arbeid og yrke i Aschehoug og Gyldendals Store Norske Ordbok. At det er ganske omfattande, understreker etter mi meining kor viktig dette uttrykket er i vårt samfunn i dag.

Arbeid -et. -er (...) **1** (det å være i) virksomhet: *utføre et a. med noe / lykke til i det videre a. / åndens og håndens a. (...)* (fys.) *a. er kraft multiplisert med vei:* (inntektsgivende) sysselsettelse: *få seg a. / sette en i a. / gå på a. / han har 15 mann i a. / sette en i a.: i lek og a., a. og fest:* (...) **2** strev; anstrengelse; ydelse: *det har kostet meget a. / legge a. i noe (...)* **3** utførelse: *pent a. / ha noe under a.* **4** resultat av virksomhet: (...) *et pent stykke a.:* dikteriske, vitenskapelige a-er [mnty. 'strev'] – SYN 1. beskjeftigelse, bestilling, dont, emploi, geskjeft, gjerning, gjøremål, håndverk, jobb, operasjon, oppgave, praksis, syssel, verv, virke, yrke 2. besvær, byrde, mas, møye, slit (...) (s 24)

Arbeide (...) –et 1 være i virksomhet; anstrenge seg, yde i en viss hensikt: *a. hardt og lenge / det a-s med saken (...)* *a. seg i hjel; han har a. seg opp fra ingenting / (...)* SYN 1. anstrenge seg, beskjeftige seg, jobbe, mase, slite, streve, stri, stå i, svette, sysle, trøle 2. fungere, funksjonere, tjenestegjøre, virke, være i gang 4. frembringe, lage, tilvirke. (s 24)

Yrke –t, -r arbeid som utgjør ens levevei, livsstilling, fag; profesjon: *velge y. / utdanne seg i et y. / han er snekker av y.* [gno. Yrki, avl. Av yrkja, virke, arbeide] SYN. Bane, bestilling, brød, erverv, geskjeft, gjerning, håndtering, levebrød, løpebane, næring, stilling, virke (s 685).

Kva er arbeid, og kva er ikkje det? Er det å bomme pengar arbeid? Er det arbeid å gå på line og sjonglere med faklar? Sosiologisk leksikon skriv om arbeid på denne måten:

Arbeid viser allment til aktiviteter som innebærer at mennesker former sine naturgitte omgivelser gjennom bruk av sine intellektuelle og fysiske evner. I sosiologien har begrepet en sentral stilling fordi arbeid er forbundet med fordeling av makt, sosial prestisje, inntekt, rettigheter og velferdsgoder, samtidig som det antas å ha stor betydning for ens personlige og sosiale identitet, klassebevissthet og kollektive orientering (1997:17)

Kva som kan betegnast som arbeid, varierer historisk. Dessutan er det ofte diskusjon om kva som er arbeid, jamfør diskusjonen om husarbeid og husmorløn. Wadel (1977) og Engelstad (1991) har prøvd å trenge inn i kva arbeid egentleg er, kva det betyr for vårt samfunn. Ifølge Wadel er noko arbeid viss det medfører ei viss forsaking, at det *kostar*

deg noko å gjere dette. Han kallar det eit slags *moralsk imperativ* (Wadel 1977:397). Det er kostnadene ved arbeid som gjer det *moralsk prisverdig* (ibid. : 397). Men kvifor er det moralsk prisverdig å arbeide? Max Weber (2001) skreiv i si tid boka ”Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd”, etter mi meining framleis aktuell. Weber diskuterte kva som kunne vere årsaken til kapitalismens framvekst. Visst hadde kjøp og salg eksistert lenge, men utviklinga skaut fart i ei tid der protestantismen med asketiske puritanarar hadde stor makt i samfunnet og over korleis folk tenkte. Denne retninga av kristendommen hadde ei tru der ein hovedtanke var predestinasjonslæra. Ifølge denne læra var det slik at kun eit fåtal var predestinert til å komme til Himmelen. Det ville kanskje vere logisk å tenkje at dette ville føre til normoppløsning sidan ein uansett ikkje kunne gjere mykje frå eller til. Men ein trudde også at Gud hadde overoppsyn med det heile, og at det ville vere mogeleg å sjå kven som var gudbenåda. Dei gudbenåda var dei som levde i velstand. For å oppnå velstand måtte ein leve i stille askese og ikkje sløse med pengar. Ein verknad av dette var ein akkumulasjon av verdier hjå nokre. Og desse verdiane blei investert og reinvestert og slik vokste kapitalismen sakte fram, for å gjere ei lang historie kort. Weber skildra korleis det arbeidsomme, asketiske menneske vart eit ideal, spesielt for borgerskapet og dei høgare klasser. Og som ein kan seie med Marx: ”Den herskende klassens tanker er i hver epoke de herskende tankene” (Marx 1992:62). Og som Bourdieu (1996, 2002) seinare har vist, er det slik at samfunnsmedlemmer måler seg sjølv i forhold til det sjiktet av samfunnet som har autoritet og symbolsk makt. Slik kan ein seie at askesen, å utføre sin daglige dont med flid og møye, ”å gjere eit dagsverk” og å vere sjølvhjelp, er høgtståande verdier som samfunnsmedlemene har internalisert og gjort til sine egne verdier. Ein måler seg sjølv i forhold til dette, og etterstrebar dette. Og omvendt; om ein ikkje klarer det, dømmer ein seg sjølv i forhold til desse verdiane. Det er også nærliggjande for mange å skulde seg sjølv om ein ikkje oppfyller desse krava, og ein blir kanskje vurdert av andre i forhold til det. Og om ein skulle trenge hjelp til å klare seg, er det lurt å vere verdig trengande. Ein skal med andre ord ikkje ligge på latsida. Gjennom å utøve sitt yrke med flid, samvittighet og hardt arbeid, opparbeider ein seg ifølge Wadel (1977:397) ei slags ”moralsk inntekt”, noko ein kanskje kan samanlikne med Bourdieu (2002) sitt begrep ”symbolsk kapital”. Gjennom sitt arbeid bidreg ein med sin del til den kollektive verdiskaping.

Eit anna kriterium for at noko skal vere arbeid i tillegg til at det skal koste deg noko, skriv Wadel (1977:405), er at arbeidet har ein ”mottakar”. Ein arbeidar som produserer noko, leverer noko til forbrukarane, foreldre ”leverer” noko til sine barn gjennom sitt foreldrearbeid. Læraren ”leverer” kunnskap til eleven. Viss tiggig er eit yrke eller eit arbeid, kva er det tiggaren ”leverer” til publikum? Og kva ”leverer” gateartisten? Kva er det dei produserer? Kan det tenkjast at dei produserer viktige sosiale relasjonar eller noko anna som har verdi for samfunnet, eller at dei gjev menneske ein sjanse til å vise omsorg for medmenneske? Får gateartistar eller tiggjarar folk til å huske på eller innsjå noko som ein ellers ikkje ville huske på? Er det verdiskaping? (jamfør Wadel 1977:407). Viss vi brukar Wadel sin definisjon på arbeid, kan det hende vi byrjar å nærme oss noko som kan knytte temaet vårt opp til arbeids/yrkesbegrepet. Han kjem fram til at ein kan definere arbeid på denne måten:

Arbeid er menneskelige aktiviteter som kan påvises å vedlikeholde, etablere eller endre alment verdsatte sosiale institusjonar, enten disse aktiviteter har dette som målsetting eller ikkje.” (Wadel 1977:407. Wadels kursiv).

På denne måten treng det ikkje vere slik at tiggaren sit og tenkjer ”her driv eg jammen god verdiskaping i dag!” eller gateartisten tenkjer ”no bidrar eg til mangfoldet i byen og får folk til å våkne opp!”. Sjølv om det godt kan hende at nokre tenkjer slik. Når ein tenkjer på det faktum at tiggjarar og gateartistar har ei eldgammal historie, kan ein kome til å tenkje på Durkheim sin tankegang om samfunn prega av organisk solidaritet, der alle institusjonar som har ein vitalitet og levedyktighet over lang tid, nødvendigvis må ha ein funksjon som er viktig for samfunnsorganismen. Då blir det nærliggande å tenkje at gateartistar og tiggjarar har ein funksjon som er viktig (jamfør Østerberg 1983: kapittel 3). Ein kan også få nokre nye tankar når ein tenkjer slik. Og om ein tenkjer på gjøgling og spesielt tiggig som yrker, utvidar ein yrkesbegrepet i forhold til den mest vanlege tankegangen i dag. Ein slik utvidelse av arbeidsbegrepet ville kunne få konsekvensar for korleis vi tenkjer på dette med arbeid. Wadel gjer eit eksempel; uttrykket ”Hele folket i arbeid” ville kanskje få ei ny meining om ein utvider arbeidsbegrepet (Wadel 1977:408).

Engelstad (1991) har tatt utgangspunkt i Wadel sin artikkel, og resonnerer vidare rundt arbeid. Han meiner det er viktig å få fram at om noko skal vere eit yrke, må personen som utøver yrket i prinsippet vere mulig å bytte ut med ein annan person som kan gjere same arbeidet. Dette fordi arbeid ifølge Engelstad er knytt til roller, som i prinsippet skal vere uavhengig av person (ibid.:22). På denne måten er det å vere mor ikkje eit yrke, medan husarbeid på mange måtar er det (Engelstad 1991:17), viss det har som mål å vere til økonomisk førsørgelse for nokon. Han problematiserer likevel sin definisjon ved å nemne at det å vere kunstnar likevel er eit yrke, sjølv om ein ikkje kan vente at ein annan person skal utføre akkurat den same gjerninga om kunstnaren skulle bli sjuk eller på annan måte trenge ein avløysar (ibid.:22). Engelstad skriv at å utøve eit yrke ikkje kun er å utføre handlingar. Ein veks inn i ein identitet som høyrer til yrket;

(...) og uttrykker seg gjennom yrkes- og profesjonsroller, overtar stemmebruk, vokabular, klesdrakt og kroppsholdningar fra yrket. Dette gir basis for utforming av uformelle rettigheter, regler om respekt og underordning, og så vidare.” (Engelstad 1991:26).

Er det då eit yrke å vere gateartist eller tiggjar? Ein kan vel svare både ja og nei. Etter det eg har sett, har både tiggjarar og gateartistar ein sterk identitet i forhold til jobben dei gjer. Men det kan også vere at det er ein vekselverknad; at ein eigenskap ved personligheten har gjort det nærliggande å velge dette yrket, og at det seinare har blitt slik at yrket ein har, forsterkar denne identiteten eller trekket ved personlegdomen. Kven som helst kunne kanskje steppe inn i kostymet til ei levande statue. Men kan denne kven som helst steppe inn i *heile* rolla som levande statue? Gateartistar ser på seg sjølv som kunstnarar, og kjem etter denne definisjonen likevel inn i yrkesdefinisjonen. Kva med tiggjarane? I prinsippet kunne det vel hende at ein tiggjar kunne få ein vikar ein dag han ikkje kan sitte med koppen sjølv. Skjønt; det er ikkje sikkert eit vikarbyrå ville kunne hjelpe han med det. Men i prinsippet ville det vere mogeleg å lære opp ein ny person til å gjere jobben. Eg vil difor, trass ei lita problematisering frå Engelstad, konkludere med at ein kan kalle tiggjarar og gateartistar for yrkesutøvarar. Vi kan også ut frå dette seie at yrke og identitet er nært knytt saman. Det kan vere det er ein vekselverknad; yrket påverkar sjølvkjensla, men identiteten; subjektiviteten og sjølvkjensla gjer kanskje at ein i utgangspunktet valde den

vegen ein valde. Difor vil eg i neste delkapittel resonnerer litt rundt om vegen til yrket ein valde.

6.2 Vegene dit

Ved å diskutere korleis ein person ”går gradene” i ei slags avvikarkarriere, prøvar Becker å vise korleis vegen mot ein situasjon eller handlingsmåte går stegvis, i ein bevegelse som skjer i dialektisk samhandling med samfunnet rundt. Det er kanskje mogeleg å bruke denne modellen når vi skal forsøke å forstå kvifor tiggjarar og gateartistar blei akkurat det? Sjølvstundt er det mange moment som spelar inn, men det ville kanskje vere spennande å betrakte det gjennom Becker sitt perspektiv, både fordi hans teori er anerkjent, og fordi han i si tid også reiste rundt og spelte med danseorkester. Når eg spurte gateartistar og tiggjarar kva som gjorde at dei byrja med akkurat dette, var svaret ofte at dei oppdaga at det var mogeleg. Men før dette hende, er det tilfeldig at akkurat Magnus oppdaga at det var mogeleg å overleve på å tigge, men ikkje at han kunne gjere det ved å sjonglere med faklar og gå på line medan han fortalte publikum tørre vitsar? Eller omvendt, når Morten hevdar at tiggjarar tjener så mykje meir enn gateartistar, kvifor byrja han ikkje med å tigge? Og forresten, kvifor kunne ikkje Maya berre tatt seg en 8 til 16-jobb og ikkje trengt å tigge i 10 timar om dagen? Kanskje er det ikkje så tilfeldig?

Ein må altså først vere i ein slik situasjon eller posisjon der ein vei blir mogeleg. så må ein prøve denne vegen, og så halde fram på denne vegen (jamfør Becker 1973:23). For ein som blir tiggjar må de altså vere slik at ein ser det å tigge som ei handling ein kan identifisere seg med. Ville ein person med sterk og positiv sjølvkjensle sette seg sjølv i ein så på mange måtar audmjukande situasjon? Høigård og Finstad (1993) hevdar at det på ingen måte er tilfeldig at nokre jenter veljer å prostituere seg og andre ikkje. Å kome til det stadiet der prostitusjon blir eit sannsynlig val, beror ifølge Høigård og Finstad (1993) på ein spesiell type sjølvbilete: at kroppen er noko ein kan legge ut for sal. Det kan godt hende at tiggjarane har hatt liknande oppvekstvilkår som dei prostituerte jentene som Høigård og Finstad intervjuar: vanskelege vilkår i familien, foreldre som hadde nok med sine egne problem, institusjonar og tidlig rusdebut (jamfør Høigård og Finstad

1993: kapittel 5). Dette har eg diverre ikkje gjort systematiske undersøkingar på. Men det er etter mi meining i alle fall mogeleg at det er sosial læring, på den måten at ein i oppveksten speglar seg sjølv i korleis andre betraktar ein (jamfør også Berger og Luckmann 2004). Berger og Luckmann formulerte dette så godt at det er fristande å gjengje eit noko langt utdrag:

Alle individer blir født inn i en objektiv sosial struktur der det møter de signifikante andre som har ansvaret for dets sosialisering. Disse signifikante andre er påtvunget individet. Deres definisjoner av dets situasjon fremstilles for individet som objektiv virkelighet. Det fødes derfor ikke bare inn i en objektiv sosial struktur, men også i en objektiv sosial verden. De signifikante andre som formidler denne verden til individet, modifierer den i løpet av formidlingsprosessen, de velger ut aspekter som stemmer overens med deres egen plassering i den sosiale strukturen, og også i kraft av deres individuelle, biologisk forankrede idiosynkrasi. Denne dobbelte utvelgelsen gjør at den sosiale verden kommer til individet i "filtrert" form. Således vil et barn fra underklassen ikke bare ta til seg underklassens perspektiv på den sosiale verden, det vil også ta den til seg med den idiosynkratiske fargen dets foreldre (...) har gitt den. Det samme underklasseperspektivet kan tilføre individet en følelse av tilfredshet, resignasjon, eller bitterhet, eller brennende opprørskhet. Følgelig vil underklassebarnet ikke bare komme til å leve i en verden som er helt forskjellig fra overklassebarnets, det kommer kanskje også til å leve på en helt annen måte enn underklassebarnet i nabohuset. (Berger og Luckmann 2004:137)

Slik kan ein både seie at det fins like mange tilværer som det fins menneske. Det kan kanskje også forklare ein av årsakane til at nokre havnar i situasjonar som er audmjukande, men som likevel kan kjennest som noko ein fortjener. Noko naturleg. Kven veit kva Thomas har opplevd for at han skulle sjå seg sjølv på denne måten:

Jeg er jo hakket før en psykiatrisk pasient, for en psykiatrisk pasient har den, den liksom... hakke omgang i hodet til å gjør no særlig i det heile tatt. Ikke sant. Det eneste jeg fungerer som det er liksom å vere en *tigger* på gata liksom. Det... jeg vil jo si det, atte det mangler en del ideer der når liksom ikke kan ordne penger på andre måter enn å gjøre det da. (...) Ikke sant det er jo et psykisk problem at ikke man greie også skaffe de penger man trenger på... folk flest sin måte, sant? Der man... er en av flertallet ikke sant? (...) Men ikke sant, det er jo ikke mer enn atte... altså... jeg har kanskje... etter hvert liksom bryte grenser gal vei, for og så... *ordne* ting. Ikke sant? Godtar å havne lenger og lenger ned på stigen liksom, på den sosiale stigen. Så det er jo mer og mer... selvdestruktivt på en måte. (...) Nei, det... (stille) det skal være sjølsagt det at hvis ikke man har gang oppi hue altså til å finne på ett eller annet. Som man tjener penger på sjøl, sant, i hvert fall, ja det er.. jeg er *mindre begava* altså. Jeg er ganske redusert i... ja. (...) Ta sånn som i går, ikke sant, så skulle jeg ut og bomme penger, OK? (...) Så når eg kom ned til byen så tør jeg faen ikke å spørre ett eneste menneske om å bomme en røyk engang! Ikke sant? Så full er jeg av nerver.

Har ein opplevd til dømes ikkje å bli sett, eller å bli sett på som eit problem eller som nokon som er vanskeleg, er kanskje ikkje vegen så lang til det punkt der ein ser seg sjølv

slik¹. Og då er det kanskje heller ikkje ein stor overgang å stå på gata og be meir eller mindre uinteresserte folk om småmynt. Ein ferdast i eit rusmiljø, der ein kanskje kjenner andre som tiggjar, og ein ser at det fungerer. Då verkar det kanskje ikkje så fjernt å prøve sjølv, viss andre forhold ligg til rette. Korleis artar stega seg mot denne situasjonen, ifølge Becker sitt perspektiv? For det første slik eg skildra over: ein havnar i ein situasjon der det er mogeleg å prøve. (Becker 1973:23). Så utfører ein handlinga, om enn kanskje ikkje så overveid. Thomas byrja så smått med dette då han ein dag for lenge sidan ikkje hadde pengar til bussen, og oppdaga at det gjekk an å bomme pengar til bussturen på ganske kort tid. Mykje vart lettare. Kinoturen og pizzaen han ikkje hadde råd til, kunne han no få råd til ved å bomme litt av og til. Vanskelegare å dekkje utgiftene vart det etter kvart som han vart meir avhengig av ymse substansar. Då måtte han tigge oftare, og supplere med andre måtar å tjene raske pengar på.

Chris fortel at han ein sommardag for mange år sidan tok med seg gitaren ut fordi han kjeda seg, og spelte nokre låtar på eit gatehjørne. Etter ei stund kunne han vantru telle over kor mykje han hadde tjent. Han måtte telje igjen og igjen. Var det verkeleg mogeleg at han hadde tjent så mykje? Han oppdaga at han kunne tjene like godt på dette som på den vanlege jobben sin. Og valde etter kvart å ta steget. Men såg dei med dette då seg sjølve som avvikarar? Kanskje. Thomas målte kanskje seg sjølv i forhold til dei som har ein jobb og på denne måten har råd til saker og ting, og at det å bomme pengar ikkje er den mest legitime måten å tjene pengar på i eit samfunn. Chris vegde kanskje for og imot i forhold til konsekvensane av å takke nei til tryggleiken i å ha ein fast jobb og ein arbeidsgjevar. Kva dei tenkte, er naturleg nok ikkje så lett å vite så mykje om. Men det kan også vere fleire årsaker til at ein person faktisk veljer å gå vidare på vegen. Becker foreslår at ein medvirkande årsak kan vere det å ha noko å miste, og han brukar middelklasseungdom og arbeiderklasseungdom som eksempel. Ein ungdom frå middelklassen kan kanskje ha ein større interesse og press frå omgjevnadene for å halde seg på den rette vegen, til dømes sjansen til å fullføre ei utdanning, og viktigheten av å ha eit godt omdømme for å klare seg godt i livet. Ein kan sjølvsagt presisere at det å ha

---

¹ Berger og Luckmann si retning, symbolsk interaksjonisme, er også anerkjent i barnepsykologien (Sosiologisk leksikon 1997:319).

noko å miste, ikkje alltid treng å ha samanheng med klassebakgrunn. Men i mange tilfelle kan det ifølge Becker og andre teoretikarar vere slik. Etter kvart som ein held fram med til dømes å vere i eit rusmiljø og å finansiere dette med å tigge, kan det også hende ein legitimerer dette for seg sjølv med ulike former for nøytraliseringsteknikkar, til dømes ved å lære "(...) to view himself as more acted upon than acting" (Sykes og Matza, i Becker 1973:28). I tillegg til dette kan ein fokusere på graden av skade ein påfører andre ved å utføre handlinga. Ein kan til dømes tenkje at sjølv om samfunnet rundt rynker på nasa av tigging, så skadar ein ingen ved å tigge, difor er det OK å tigge. Eller ein kan tenkje at ein ikkje har noko anna val enn dette, omstendene teke i betraktning (ibid.:29). I tillegg kan ein utvikle ein tenkjemåte "forkastar forkastaren; eller betre sagt av Sykes og Matza: "a condemnation of the condemners" (ibid.:29). Det er dei som kritiserer tigging som har misforstått, og som er dårlege menneske. Normene inne i gruppa blir viktigare enn det konvensjonelle samfunn. Ein lærer å bli ein fullverdig deltakar i gruppa, anten det er som ein som bommar pengar, eller ein som gjøglar på gata.

Eit viktig moment er også de å bli "oppdaga", og stempla som ein avvikar. Når det gjeld politiaksjonen mot tigging i 2004, der mange tiggarar blei bøtelagde og på andre måtar sanksjonert for tigging, kva gjorde dette med tiggarane sine syn på seg sjølv? Endra det på nokon måte deira sjølbilde som tiggar? Kanskje bidrog det til at ein definerte seg sjølv sterkare i høve til det å vere tiggar, i opposisjon til maktutøvarane? Det er ikkje lett å svare på dette spørsmålet. Men at frustrasjonen var sterk blant tiggarane, er det liten tvil om. For nokre ser det ut til a det førte til ei slags blanding av trass og frykt. På den eine sida var ein redd for å få bøter eller bli bortvist. På den andre sida var ein nøydd til å tigge, om ein ikkje ville prøve andre måtar å skaffe pengar på. At så mange gjekk ut og støtta tiggarane, gjorde nok også sitt til at mange tiggarar nok følte at det å halde fram med å tigge trass motstand, var ei politisk handling. Ein liknande tanke kan ein også ha om gateartistane: motstanden som dei har møtt opp gjennom tidene, har temmeleg sikkert ført til ein sterkare "gateartistidentitet" og ein stoltheit over det å vere ein gateartist som held fram på trass av at situasjonen kan vere vanskeleg og kontrolltrykket aukar. Det er heller ikkje sikkert det alltid er så negativt.

Eit anna moment som kan vere ein årsak til at ein held fram med det ein gjer, er det at ein etter kvart for det første identifiserer seg med rolla, i tillegg til at avviket ein ”representerer” kan klebe seg fast og bli til noko omverda betraktar deg som (Becker 1973). Har dette hendt, kan det vere vanskeleg å riste det av seg. Dette er kanskje meir negativt for ein person som er tiggjar og sannsynligvis også heroinbrukar. Tiggjar og narkoman er merkelappar som heng fast lenge, både i eit sjølvbilde og i korleis omgjevnadene betraktar ein. Då kjennest det kanskje meir behagelig å halde seg i den subkulturen der ein etter kvart føler seg forstått og har noko til felles med dei andre som er i same situasjon.

6.3 Arbeidsmiljø

Korleis er arbeidsmiljøet på gata? Er det ein arbeidsplass å trivast på? Er det ein arbeidsplass der yrkesutøvarane har gjensidig respekt, tar hensyn og hjelper kvarandre? Eller står alle aleine? Kva slags eigenskaper er høgverdige i dei to miljøa, kva slags normer er det som gjeld? Både gateartistar og tiggjarar har, slik eg forstår det, ei klar oppfatning av kva slags normer som er høgverdige i yrket.

6.3.1 Arbeidsmiljø og yrkesnormer for gateartistane

Eg har snakka med folk (intervju og/eller samtaler) frå Noreg, Sverige, Australia, Brasil, Midtausten, England og USA. Det eksisterer nettsider for gateartistar der alle kan registrere sine erfaringar frå byar i heile verda slik at folk veit kva dei går til, med stalltips, opplysningar om eventuell lisensplikt, uskrivne reglar og så vidare.¹ Det verkar som det er svært vanleg å reise mykje rundt til mange land, det er for mange eit viktig argument når ein veljer seg denne vegen. I tillegg er det nok slik at ein møter nogenlunde like situasjonar ulike stader i verda, i forhold til lovgjeving. Dette kan etter mi meining vere med på å skape gateartistmiljø verda over som liknar kvarandre. Det har også vore slik at når eg har spurt gateartistar i Oslo om korleis ein god gateartist skal vere, liknar det på ”etiske reglar” ein kan finne på nettsider for gateartistar. Slik eg oppfattar det, er

---

¹ Sjå til dømes <http://www.vocalist.org.uk/>

det ikkje slik at ein har eit stort sammensveisa miljø i Oslo. Mitt inntrykk er at det finst ei kjerne som består av både nordmenn og utlendingar som har jobba med dette i årevis, og anten er bufaste i Noreg eller kjem attende år etter år. Dette er gjerne dei som opptrer mykje på eller i nærleiken av Egertorget. Men det er nok også mange som har ei lausare tilknytning til miljøet. Difor er det ikkje sikkert alle føler behov for å følge dei meir eller mindre uskrivne reglane for korleis ein skal te seg når ein har eit slikt arbeid. Det er heller ikkje sikkert dei med lausare tilknytning er klar over reglane.

Når eg har intervjuar gateartistar, er det fleire av desse som trekkjer fram 80-talet som ein slags "gullalder" for dei som har halde på med dette i nokre år. Det var lettare å overleve som gateartist før, seier Chris og Morten. No er det nærast gått inflasjon i gateartisteriet, og ein må ha litt spissare albogar for å greie å hevde seg. Dette pregar nok arbeidsmiljøet. Det eksisterer ein uskriven regel om at ein skal ta omsyn til kvarandre. Det er ikkje god tone å stille seg nær ein artist som ikkje lagar mykje lyd, og sjølv lage mykje lyd slik at ein øydelegg for naboene. Sjølv om nokre trassar forbodet mot å bruke forsterkar, er det ikkje alltid populært blant andre gateartistar at nokre brukar forsterkar. Ein får eit naturleg forsprang fordi ein tek stor plass med lyden sin. Ein må prøve å finne ein balanse mellom å hevde seg sjølv og samtidig ikkje vere til irritasjon for andre gateartistar. Ei internasjonal nettside for gateartistar har sett opp nokre bod for folk som ønskjer å opptre på gata. Reglane som her blir oppgjeve, er for meg tydelege også i Oslo sitt miljø:

Street Artists Code of Ethics

1. We acknowledge each individual's First Amendment/Self Expression Rights with mutual respect and in cooperative spirit.
2. Spaces are allocated on a first-come-first-serve basis. Artists are encouraged to share spaces.
3. Artists should not set up within 50 feet of another artist(s) without first consulting with that artist(s). Rotating sets are encouraged in crowded situations.
4. Artists should generally not be heard more than a 25 foot radius from their performance site. Loud and amplified instruments/voices heard beyond 25 feet are considered an infringement upon other artists' First Amendment/Self Expression Rights.
5. Artists using loud and amplified instruments/voices are encouraged to:
  - a. Find locations that conflict or interfere with the fewest artists and cause fewest community complaints.
  - b. Turn amplifiers/drums/loud instruments in toward walls and/or baffle with blankets to dampen and confine sounds to immediate area.
  - c. Schedule and/or rotate performance times that conflict or interfere with the fewest artists and cause fewest community complaints.
  - d. Consult with other street artists in immediate performing area about volume and seek mutual solutions.
6. Street artists acknowledge the importance of the streets and parks as an historic forum for all artists and community members, acknowledge the importance of the cultural diversity expressed on the streets and in parks, and acknowledge the importance of the street arts in the continuing growth of a world community.

(Street Arts & Buskers Advocates, 2005)

Artistar som bryt eitt eller fleire av desse bodar, kan fort bli upopulære. I verste fall kan ein bli tilsnakka eller frosen ut, sjølv om det siste nok hender ytterst sjeldan.

Kva er ei god plass å jobbe for ein gateartist? Dette kan sjølvstund variere med korleis ein arbeider. Dette seier Morten om kva som er ein god plass:

Ikke for mye støy, for mitt vedkommende da. Og prøve å liksom pointe ut et slags midtpunkt hvor du trekker deg litt tilbake, *jeg* skal ikke presse meg på folk, folk skal finne *meg*. Jeg blåser i om folk går forbi. Så det er bare hvor man er komfortabel den dagen. Hvis jeg er komfortabel, så *blir* det bra! Hvis jeg er ukomfortabel, så blir det ikke bra. Ukomfortabel med støy, ukomfortabel med for mye stressede mennesker, ukomfortabel med folk som ikke gidder å høre på deg eller gidder å se på deg. Det er tilfeldig fra dag til dag, og man må holde seg innenfor den rekkevidden der hvor det er sirkulasjon av mennesker (Morten, gateartist).

Både Michael, John og Chris har meir eller mindre faste plassar der dei trivst godt med å jobbe. ”And I *do* like to play there. It’s a bit like a *habit*. Cause there’s lots of other places I could be, but I... -That’s my *place*!” (Chris, gateartist) Morten verkar mindre interessert i å ha ein fast plass. Han kjem gjerne seinare på dagen, og tar ein plass han føler seg komfortabel med den dagen. Konkurransen er hard, spesielt i høgsesongen. Ein må forholde seg til konkurransen, og innsjå når slaget er tapt:

In the street, the competition... sometimes like it’s not using your talent. It’s using technology. Like for example some musicians are playing near you... And you got much attention. From people, around your big circle, and he has a solution. The solution is: use more sound! (...) You come early, you choose the place you like. And you begin your job. If another comes near you, OK, if they were better than you, then you must take your things, stuff and leave. (...) You give yourself... you don’t waste the time. So when the competition is not balanced, *so* fast you must have the experience that you can’t go on, you know? So you take your stuff and go. Choose another place (Michael, gateartist).

Har ein først funne ein god plass, blir det viktig å halde på denne plassen. Ein kan til dømes sette seg ut ein plass tidleg i sesongen. Har ein då funne ein plass som fungerer godt, står ein på for å behalde plassen. Går det godt og ein tjener bra, flyttar ein seg ikkje den sesongen. For Michael er spesielt juli ”sensitive time”. Då er det ikkje aktuelt å ta sjansar om det går godt. Ellers i året kan ein kanskje leite etter gode byar, finne ut om det finst betre plassar i byen å arbeide. Ein veit ikkje korleis det er i Trondheim, men ein veit ein er garantert eit publikum i Oslo, om ein greier å halde seg konkurransedyktig. Likevel er det nok slik at nokre få gateartistar har meir rett til å stå på ein plass enn andre har. Dette kan han ein samanheng både med kor lang erfaring ein har og kor mykje respekt ein har i miljøet, og med kva slags show du har. Det var tydeleg for meg at det stort sett var dei same aktørane som jobba på Egertorget sommaren 2004. Nokre av dei er kjende for osloborgarane gjennom å ha stått der i mange år. Har ein eit stort og kanskje litt spektakulært show, til dømes med sjonglering, flammeblåsing og linedans, er det også naturleg å få bruke Egertorget fordi det er god plass og det samlar eit stort publikum. Egertorget blir av dei engelsktalande inneforstått kalla ”the pitch”¹, som er eit vanleg ord på engelsk for scena til ein gateartist. Eg vil påstå at Egertorget er den staden i Oslo som

---

¹ Frå Oxford advanced learner’s dictionary: **Pitch**: ”place where a street trader does business or a street entertainer performs” (s. 940).

har høgst status. Det er ikkje kven som helst som kan stille seg opp der. Spesielt i høgsesongen om sommaren er det eit strengt køsystem. Mange av dei som opptrer på Egertorget kjenner kvarandre, nokre møtest også på fritida. Om ein ny person kjem og til dømes spelar dårleg midt på dagen på ein godversdag, vil denne fort føle seg svært lite velkomen fordi han brukar opp speletida til dei andre. Chris fortel:

[På Egertorget opptrer](...) all kinds, from highly accomplished jugglers, to people who basically has just a *funny* show. But there is a lot of them all over the world doing that, and they usually perform on Egertorget and... sometimes there's a queue of 6-7 people waiting to play there.

Do you have a queue-system?

Yep! The system we have is that if you *want* to play there, you leave your equipment there. You wait in line, you don't go play somewhere else and say "my turn is at 3 o'clock". -`cause otherwise it wouldn't make sense, and it *keeps* the *quality*. (...) -`cause some people they wanna play *all* the time. You know. A lot of the Russians, and they come here, they play *all* the time.

På Egertorget i høgsesongen er det slik at kvar artist får ein time kvar. Overskrid ein tida, eller brukar tida feil, kan ein sjå korleis dei som står i kø byrjar å trippe rundt og vise med tydeleg kroppsspråk at tida er ute. For dei andre stadene på Karl Johan går det meir på "først til mølla" -prinsippet, så lenge ein ikkje forstyrrer verksemda til sidemannen. Alle gateartistane eg har snakka med, trekkjer fram at det er viktig å plassere seg i hensynsfull avstand til sidemannen. Likevel har eg sett døme på at spesielt eldre gatemusikantar har anledning til å setje ein yngre på plass, eventuelt få denne til å flytte på seg. Ein yngre artist som ikkje tek hensyn til ein eldre som lagar mindre lyd, vil vanligvis ikkje kunne halde på med det lenge utan å kjenne seg uvelkomen. Det kan vere slik at den som har meir erfaring har legitimitet til dette fordi han har opparbeidd seg symbolsk makt eller kapital til å kunne krevje denne plassen framfor ein som har mindre erfaring og som kanskje ikkje kjenner spelereglane på gata fullt så godt (jamfør til dømes Bourdieu 1996). Til dømes vil ein yngre musikkstudent som har dette som sommarsyssel, måtte vike plassen for ein eldre musikanter som har lengre fartstid. Nokre har også meir eller mindre faste plassar som ein skal vere forsiktig med å ta. Er ein kjend i miljøet, veit ein til dømes at ei kjend levande statue kjem til området ved Kirkegata omtrent ved lunsjtider. Då pakkar ein sakene når han kjem på jobb, og finn ein annan plass.

Det er fleire gateartistar som meiner at gateartistmiljøet er godt. Ein helsar på kvarandre, prøver å ta hensyn. Michael trivst svært godt med jobben sin, og han fortel at alle er gode

vener. Ifølge Michael er det svært vanleg at ein artist legg nokre kroner i hatten til ein annan. Det kan verke som om artistane til ein viss grad forventar dette av kvarandre, utan at det er nokon streng regel om at ein skal putte noko i andre sin hatt. Om ein artist har fått noko frå ein annan, er det viktig at denne gjer det same mot gjevaren ved ei anna anledning. Dette er eit fenomen som Marcel Mauss (1995) har skildra, i forhold til gåveutveksling innad i grupper. Poenget er kanskje ikkje at gåva skal monne, men sjølve gesten, den symbolske handlinga som er viktig; gåva fungerer som eit lim som gjev integrasjon i gruppa.

Kva skiljer ein god gateartist frå ein som er mindre god? Kva slags normer skal ein gateartist strekkje seg etter? Synet på dette hadde alle gateartistane eg intervjuar klare meiningar om. Meiningane var også temmeleg likearta, sjølv om det blir nokre ulikskapar på grunn av at ein driv med ulike ting. Greier ein å vere ein god gateartist, blir ein akta i miljøet, samtidig som inntekta blir god. Det dreier seg mykje om eigenskapar ein treng tid og erfaring og mykje trening for å opparbeide seg. John trekkjer fram at det er viktig å ta jobben seriøst og profesjonelt, samtidig som ein behandlar sitt publikum med respekt i tillegg til at ein bør greie å kommunisere med butikkeigarane i området. Også Chris meiner det er viktig å gjere jobben sin godt, noko som inneber å ha god kommunikasjon med publikum.

A good performer is somebody who takes responsibility for making the show. You're the show-maker. If the show is not working, you can't blame the audience! You're the one who is making the show! It's your show! Is it your show? Yes, it's your show. My show? Ok, I'll take responsibility. If it's not working, it's your show. And... I think that's the only way you'll ever get better. (John, gateartist).

John er veldig oppteken av å få fram at det å vere gateartist er ein profesjon, ein er nøydd å ta jobben seriøst. Gjer ein ikkje det, og til dømes er frekk eller negativ mot publikum, er ein ikkje ein god gateartist. Chris meiner at ei positiv livsinnstilling er veldig viktig for å kunne overleve som gateartist: "You have to love life, in a way. You have to like what you do, and be sympathetic to people." Dette fordi publikum merkar om du har ein dårlig dag. Har du ikkje krefter til å ha ei positiv utstråling, går publikum forbi. Å vere oppdatert i forhold til kva som foregår i verda, til dømes i internasjonal politikk, er ein

viktig egenskap for dei som pratar mykje til publikum. Nokre av dei som har store show på Egertorget, har ofte små drypp av til dømes anti-Amerikanske uttalelsar, spesielt dei som sjølve er amerikanske eller engelsktalande. Spesielt i tida der kritikken av Bush-administrasjonen sitt arbeid i Irak, verka det viktig å markere si haldning, for å gjere publikum meir positive. For Chris og John fungerer det godt å gjenspeile haldningane i samfunnet, anten ved kommentarar eller ved å synge protestviser som er godt kjende.¹ Chris meiner at under Irak-konflikta vart det ein annan “følelse i gata”, at han kunne sjå kor motlause vanlege folk følte seg, avmakta ein følte i forhold til ei supermakt. Dette tykte han det var viktig å vere ein slags ventil for, at folk fann ny optimisme når dei hørde politiske sangar.

Ein kan kanskje seie at miljøet i Oslo kanskje meir artar seg som mange smågrupper som kanskje blir bestemt av artistgrein, erfaring, nasjonalitet, men sjølvsgt også personlegdom. Ein snakkar med dei en kjenner ein har noko felles med. Gateartistane har også meiningar om “verdien” av si eiga artistgrein i forhold til andre. John meiner at hans grein, som er flammesluking, sjonglering og liknande, er den mest seriøse, dei som jobbar hardast. Chris, som er gatemusikant, kritiserer det at til dømes ei levande statue gjer mindre for pengane enn han gjer, berre med å stå i ro og bevege seg litt av og til. Morten meiner at artistane på Egertorget tar seg sjølve for høgtideleg og at dei “trur dei er noko”.

6.3.1.2 Aktørar frå Aust-Europa

Mange har kanskje lagt merke til at det store deler av året i Oslo er ei gruppe som skil seg litt ut, ei gruppe som kanskje får ei slags mellomstilling mellom gateartist og tiggjar. Det er desse som ser ut til å kome frå Aust-Europa. Mest sannsynleg frå svært vanskelege kår. Dei siste par åra har antalet auka kraftig. Nokre spelar trekkspel eller fløyte. Nokre pussar sko, og nokre tiggjar. Det er kanskje litt spesielt å setje alle desse i ei gruppe for seg sjølv. Men også gateartistane eg har snakka med, skiljer desse ut som ei gruppe. Det har ikkje vore mogeleg for meg å vite kvar alle desse kjem frå, men gateartistar eg har snakka med nemner til dømes Ungarn, Romania og Moldova. Det er heller ikkje meg bekjent om dette er ei gruppe som innad har kontakt med kvarandre. Eller om dei deler pengane seg

---

¹ Til dømes John Lennon eller Bob Dylan.

imellom. Ifølge Mariann Smorthimson ved sentrum politistasjon (i Skaar 2005), er dei her på turistvisum. Dette gjeld dei som tiggjar, dei som spelar og liknande blir ikkje nevnt i denne avisartikkelen. Desse betaler når dei kjem for å bu i ei leilegheit. Ifølge Smorthimson ser politiet på desse som eit ordensproblem (Skaar 2005). Slik eg tidlegare har nevnt, meiner politiet at det er snakk om eit organisert nettverk, ein forretningsidè (Olaussen 2005). Gateartistane er ikkje spesielt positive til dei som kjem til Noreg frå Aust-Europa og til dømes spelar trekkspel. Ein årsak til dette kan ha med arbeidstida deira å gjere. Dei meiner at dei spelar for mykje. Mange spelar frå tidleg morgon til seint på kveld, på same plassen. Dette med å spele lenge blir ikkje sett som noko prisverdig, men noko som er illojalt mot dei andre, fordi alle kjempar om dei samme kronene:

(...) and the squeeze box mafia guy on the other end, who is *always* there, doesn't matter if you... you have to sleep overnight to be there before him, (lattermild) they're playing to the seagulls before anybody comes! [They play] from morning to night, and it becomes very monotonous, you know. Even to hear them is monotonous because somehow it's... you don't see it but it's there, it just continues and continues, there's no... kind of quality to what they do in the. you know that's the thing, it's like... I don't *like* to play *too* much. But now you got so many people from the eastern block with squeeze boxes, a lot of them who don't really even play anything, they just sit on the corner here and there, and if you go to the place you want to play, and you've always played, and you find three gypsies with squeeze boxes, you know, who sit there from the morning 'til the evening, you know. And that makes it a bit difficult sometimes. 'Cause this is one of the things that's like the... where is the borderline between what is entertainment and what you give, as a performer, and what is pure panhandling or begging? (Chris, gateartist).

Dette minner litt om Lysgaard (1961) sin teori om Arbeiderkollektivet. Lysgaard fann i sin studie at det var/er viktig for ein arbeidar å finne ein balanse. Å jobbe for lite ville gå ut over dei andre arbeidarane fordi meir arbeid ville falle på dei. Men å jobbe for mykje, kunne vere like gale. For då vil det bli forventat at alle dei andre skal jobbe like hardt. Den som finn punktet midt imellom, er ein god arbeidar som vil kome godt overens med dei andre. Ser ein gateartistmiljøet i eit stort bilete, vil ein etter mi meining sjå at trekkspelarane frå Aust-Europa fell utanfor "arbeiderkollektivet", og at dette med å spele for lenge er ein viktig årsak til dette. Viss ein person spelar lenge på ein plass som ein gateartist med lengre fartstid i Oslo, ser på som sitt revir, er dette også upopulært, og det fører til frustrasjon i miljøet.

Ein annan årsak til utdefineringa av mange Aust-Europeiske artistar, kan vere at mange ikkje har eit "reint" uttrykk: Dei kjem i ei mellomstilling mellom musikanter og tiggjar. Enten ein lite dyktig gatemusikant, eller ein ekstra lur tiggjar, slik Chris nevnte i sitatet over, det er ikkje alltid lett å sjå om det er ein tiggjar eller ein gateartist. Eg har inntrykk av at verken det å bli sett som ein mindre dyktig gateartist, eller ein ekstra lur tiggjar, er betegnelse som er positivt lada i miljøet. Då kjem ein atter tilbake til Mary Douglas (1997) sin teori om det som er på "feil plass". Det er vanskeleg å plassere dei, dei blir sett på som inntrengjarar. Ofte er også språket eit problem, slik at det blir vanskeleg å kommunisere. Kulturskilnadene er tydelege, og både gateartistar og tiggjarar eg har snakka med, meiner at dei ikkje følger gatenormene. Det finst enno lite informasjon om denne gruppa. eg har vore i kontakt med politiet om dette, men har ikkje fått anna informasjon enn det eg sjølv har funne i avisartiklar.

6.3.2 Arbeidsmiljø og yrkesnormer for tiggjarane

Korleis er arbeidsplassen til ein tiggjar? Er det ein arbeidsplass å trivast på? Korleis er samhaldet og tonen mellom tiggjarane? Kva slags normer rettar tiggjarane seg etter? Blant dei som tiggjar fast, er det ei svært stor gruppe som brukar mykje narkotika og som finansierer denne bruken gjennom tigging (Halvorsen 2004). Slik kan ein seie at dei aller fleste tiggjarane i Oslo tilhøyrer det såkalla narkotikamiljøet i Oslo. Det har blitt gjort ulike undersøkingar om dette miljøet. Fleire av desse, til dømes Evy Frantzsen (2001:54) viser at å vere del av dette miljøet ofte kan vere ei einsam oppleving. Alle har nok med seg sjølve i ein svært vanskeleg livssituasjon. Då eg snakka med Maya om dette, fortalde ho at ho ikkje føler at ho har venner på gata, sjølv om ho har vore i miljøet i svært mange år. Det er ikkje hit ho går for å finne vennskap. Då eg spurte Magnus kva han syns om forholdet mellom tiggjarane, fortalde han at han syns folk er greie fordi dei respekterer at han må få lov å stå på den faste plassen sin.

Han er glad for at folk som har tatt plassen om han er borte, som regel vil overlate plassen til Magnus når han kjem.

-Jeg har hatt den plassen sånn fast i hverfall 2,5 år. Så når jeg kommer, så stort sett så går dem, de som kjenner meg sånn, dem veit jo at jeg pleier å stå der, jeg kjenner alle de som er rundt der, kanskje det har noe med det å gjøre?

-*Så er det sånn at alle veit at det der er din plass?*

-Ja det er sånn at om ikkje jeg har vært der noen dager, så lurar alle på hvor jeg har vært og... om det har skjedd no`. Dette ække *din* plass, det *sier* jeg til dem og, og hvis dem ikke går og jeg sier kan jeg være så snill og få stå her, så ... jeg har stått der i 2,5 år og jeg fikser ikke å stå andre steder så... (Magnus, tiggjar).

Magnus, som ofte er sjuk og sliten, finn ei tryggleikskjensle i at det fins ein plass på Karl Johan som er "hans". Det er svært mange tiggjarar som har faste plassar, spesielt dei siste åra når det har blitt meir vanleg å sitje med kopp. Dei gode plassane blir delt på, og blir, slik eg tolkar det, fordelt etter erfaring og ansiennitet, og kanskje også kjennskap. Etter mitt syn er dette noko tiggjarane set pris på. Alle tiggjarane eg har intervjuar har ei formeining om korleis ein god plass er. Å ha ein fast plass er attraktivt, og dei fine plassane er knappe gode. Dårlegare plassar er slike som anten har for mange eller for få folk som går forbi. Det er viktig at ein ikkje sit i vegen, det kan provosere nokre. Det skal kunne vere mogeleg for publikum å gå ubemerka forbi, samtidig som tiggaren er synleg for potensielle gjevarar. Spesielt på seine helgkveldar kan det vere risikabelt å tigge på ein slik måte at folk blir provosert, fortel Tim. Det finst nokre stader som er meir attraktive enn andre. Gode plassar kan vere utanfor T-banestasjonar og nokre butikkar der ein får sitte i fred, til dømes ved Hennes og Mauritz i begynnelsen av Torggata. Dette er ein plass som har alt: det er god gjennomstrømming av folk, samtidig som fortauet er så bredt at dei fleste ikkje føler det er sjenerande at det sit ein tiggjar der. Det er også ganske mange som går forbi der fast, og som gjer det til ei vane å gje ein slant. Denne plassen har fleire interessantar som, slik eg forstår det, har ulik grad av rettighet til å sitte der. Også her er metadonprosjektet noko som spelar inn. Når ein person som har fast plass ikkje lenger treng plassen, det kan vere fordi han har kome inn på metadon, eller det kan ha tristare årsaker. Uansett blir det då ein åpning, og andre rykkjer fram i køen. Tim fortel at han har ein spesiell fast plass no fordi ein god ven av han har kome inn på metadon. Tim overtok for kameraten. Han planleggjer å sitte der fram til han sjølv kjem inn på metadon, sjølv om han seier han vanligvis har ein plass på Majorstua. Det verkar på meg som om

revirordninga er kjend og respektert. Av og til kan ordninga handhevast utan ord. Eg var vitne til ein situasjon på ein av dei meir attraktive plassane å tigge på i byen:

Det er tett oppunder jul. Eg slår av ein prat med Tore, som sit på plassen til Tim, som igjen har lånt plassen av ein Roger, som nettopp er komen inn på metadon. Eg er på leiting etter Tim. Tore fortel meg uoppfordra at han ventar på subutex. Bjørn, som Tore tydeleg kjenner, kjem bortom og helsar på. Bjørn klagar over at han kun har fått inn 140 kroner denne dagen. Tore pakkar sakene, reiser seg. Tore seier til Bjørn: "Han som egentlig sitter her, er kommi inn på metadon". Det er derfor han har teke denne plassen no, sidan Tim, som har retten etter Roger, ikkje er der no. Det verkar heilt naturleg at Tore reiser seg og gir plassen sin til Bjørn, som har sett seg ned eit par meter lenger borte mens Tore pakkar sakene sine. Det foregår utan dramatikk, utan at noko blir sagt anna enn kor lite Bjørn har fått inn den dagen. Tore går, Bjørn er på jobb. Eg står der ei stund til og ventar på Tim. Det er mange som gjev til Bjørn no. Eg følger med litt. Dei forbipasserande kikkar på han. Ei middelaldrande dame går forbi, stoppar, snur seg og stirrar, går vidare. Både eldre damer og middelaldrande menn gjev. Etter ein halv time reiser han seg og går. Han verkar tilfreds, eg trur han har fått inn nok. Ellers ville han kanskje ikkje forlate denne gode plassen?

Kva kan vere årsaken til dette systemet? Det kan godt hende det har fleire årsaker. Eg trur ein av årsakane er eit behov dei fleste har på ein arbeidsplass; å ha ein stad å arbeide på som er litt din. Å tigge er eit arbeid som for mange kjennest vondt. Det kan hende det hjelper å vere i kjende omgjevnader, nesten som eit "kontor" utan veggar, men med små kjende landemerke som gjev kontinuitet, noko som er fast i alt det andre som kan vere vanskeleg eller uryddig elles (Jamfør Berger og Luckmann 2004). Eit kyrkjetårn, eller bussen som går forbi til faste tider. Eller ein butikk der ein får lov å sitje utanfor. Og det at ein etter kvart kjenner att ansikta til folk som kjem forbi, og kanskje er på hels eller ein slår av ein prat. Noko som liknar ein rytme, som er mogeleg å forutseie. For tiggjarar spesielt vil eg anta at revirordninga også er viktig på grunn av tryggleiken. En person blir identifisert og identifiserer seg kanskje med plassen, og er på hels med mange fast forbipasserande.: du blir sakna om du ikkje kjem dit på ei stund. For dei mest attraktive plassane spelar det nok også ei rolle at det er rettferdig at fleire får nyte godt av den gode plassen, at det eksisterer ein gjensidig lojalitet og forståelse for andre sin situasjon. Kanskje var det difor Bjørn med sine 140 kroner fekk overta plassen.

Kva meiner tiggjarane skiljer ein "god" tiggjar frå ein "mindre god"? Alle eg har intervjuar har temmeleg klare meiningar om dette. Sven svarer kort og greit: "Ikke være pågående, ta et nei for et nei, være høflig".

Dei er klare på det at ein skal fortjene pengane ein får:

Nei jeg mener han skal være ærlig og rett ut og hyggelig jeg. Ikke ligge rett ut og sove med koppen i hånda og dopa og sånn, det syns ikke *jeg* no om! Jeg liker å stå oppreist og, spør gjerne - unnskyld kan du hjelpe meg med non kroner, og sier tusen hjertelig takk etterpå og sånn. Hvis at jeg bare ligger og tar det som en selvfølge og er sløv og sånn, jeg syns nesten ikke de fortjener å få no'n penger jeg! (Magnus, tiggjar.)

Alle tiggjarane eg har snakka med, trekkjer fram det med å sitje og halvsove som negativt, i tillegg til at ein får mindre pengar av det. Å vere ein god tiggjar er ein betegnelse som kan ha to sider, alt etter kva som er mest viktig for ein. Det å vere ein god tiggjar gjev kanskje det beste samvitet. Ein god tiggjar får kanskje også meir pengar, men det er ikkje sikkert. På spørsmålet om korleis ein god tiggjar er, svarer Tim meg blidt: ”Sånn som jeg! Jeg er flink. Jeg overlever”. Han legg som dei andre stor vekt på å vere høflig, og å sjå litt våken ut. Takke pent og kanskje slå av ein liten prat. Maya likar å sitte og ikkje ta kontakt med nokon, ho har ikkje lyst til å vere til bry. Likevel veit ho at dette gjev mindre pengar i koppen.

Ja det kommer nå igjen an på på en måte hva... om du mener hva som er lurt eller hva jeg syns er riktig da, for det er jo ikke bestandig det samme liksom. (...) Ja altså for at folk skal få inn mest mulig penger, så bør dem jo sannsynligvis holdt på å si kle seg dårligst mulig (lattermild) og... og sånn forskjellig. (...) Men hvis liksom... jeg har en sånn slags prinsipp om at jeg gidder ikke å på en måte *juge* verken med... altså jeg tar jo ikke... nå *har* jeg ganske mye klær, for jeg går i containere og søplekasser og sånt, jeg har jo ikke *ett* klesplagg som jeg har kjøpt sjøl, men jeg har jo masse klær som jeg har finni, da. Masse fine klær og, men jeg vil jo ikke ta på meg de fineste klæra mine og sitte der, det vil jeg jo ikke gjørra da. Det er jo... så det blir jo en slags litt sånn manipulasjon det og, men... men jeg veit ikke altså jeg... som sagt da så liksom... altså jeg vil at folk.. skal på en måte hjelpe meg av en *ærlig* grunn, fordi dem *vil* det for at dem blir lurt eller plagd eller mast på! Og jeg veit at jeg får inn mindre penger på grunn av det og, men sånn er det. (Maya, tiggjar.)

For å låne eit uttrykk av Evy Frantzsen (1997): det er om å gjere å framstå som *passe elendig*. Ikkje vekkje avsky hjå publikum, men samtidig ikkje gje inntrykk av at ein klarer seg fint utan pengane dei forbipasserande har i lomma. Ein som klarer å finne denne balansen, vil på denne måten maksimere sitt inntjeningspotensiale. Men det er ikkje nødvendigvis samanfallande med det ein ser som høgverdige normer.

Jobbar tiggjarar sjølvstendig? Av og til skrivast det i aviser at tiggjarane har blitt meir aggressive fordi det er bakmenn som tar pengane deira, ofte på grunn av ubetalt

narkogjeld. Det blir sagt at tiggara blir haldne under oppsikt og tvinga til å tigge på ein meir pågåande måte. Eg har ikkje sett sterke indisjar på at dette er vanleg. Eg har sjølv heller ikkje møtt tiggara eg tolkar som aggressive. Slik eg tolkar det, er dette ikkje noko som er vanleg for tiggara, sjølv om det godt kan hende det er slik for nokre. I kapitlet om metode har eg skildra ei oppleving eg hadde då eg snakka med Magnus ein dag på Karl Johan, og ein person som ifølge Magnus var kontakten hans, kom bort for å finne ut kven eg var. Men ein kan ikkje dermed trekkje konklusjonar om at denne kontakten hadde kontroll med pengane Magnus får inn når han tiggar. Det ville ikkje vere riktig av meg å spørje Magnus om dette i den situasjonen, når han visste han blei halde under oppsikt. Njål Djurhuus, leiar av Frelsesarmeens kontaktsenter, fortalde dette om situasjonen i 2003:

Miljøet er blitt utrolig hardt, fordi de narkomane er sterkt presset. Om de ikke klarer å samle nok penger på noen timer, risikerer de represalier. To jeg kjenner fikk knust milten for 200 kroner og fikk slått ut tennene for noen hundrelapper. Det er ikke et spørsmål om antallet kroner, men om at gjelden skal betales. (Engh 2002)

Det var også ein episode for ikkje lenge sidan, der ein tiggar vart skalla ned ved ein T-banestasjon og fráteke pengane han hadde i koppen. Ifølge Grøntoft (2005) hadde tiggaren sagt at gjerningspersonane, ein mann og ei kvinne i 30-åra, kunne vere narkomane. I ei samtale med Tommy den 7. mai¹, som eg tidlegare har nevnt, kom det fram at det var han som opplevde dette. Det kom fram at gjerningspersonane var frå Aust-Europa, og dei var tiggara. Kvinna hadde stått og tigga, og kom plutsleg bort saman med ein mann som tvinga han rundt eit hjørne, trua han diskret med kniv, grov i lommene til Tommy og tok alle dei større myntane (”gullmyntene”, som han kalla det) som han hadde lagt til side for ikkje å ha for mykje i koppen. Så skalla han Tommy ned, slik at han braut nasa. Tommy er overbevist om at det eksisterer eit organisert miljø av Aust-Europearar som tiggar, og at eitt kjenneteikn ved desse er at dei ikkje tek omsyn til uskrivne gatereglar om kva ein kan og ikkje kan gjere mot andre på gata. At ulike former for vald, fysisk eller verbal, ikkje er ukjend for tiggara når dei er på jobb, er noko som har blitt tydeleg for meg.

---

¹ Tommy kan kanskje vere mogeleg for nokre å kjenne att. Han er ikkje ein av mine intervjupersonar, og har gjeve samtykke til at eg kan fortelje om han her.

6.3.3 Forholdet mellom yrkesgruppene

Korleis artar interaksjonen seg mellom tiggjarar og gateartistar? Eg har spurt begge gruppene om korleis forholdet til den andre gruppa er. Ei tydeleg funn for meg har vore at gateartistane har tildels sterke meiningar om tiggjarane. Ikkje alle er like positive. Kort fortalt kan det verke som om tiggjarane er meir positive til gateartistane, enn gateartistane er til tiggjarane. Det ville vere ein overdrivelse å påstå at tiggjarar og gateartistar tilhøyrer same miljø. Dei eksisterer side om side, som regel utan konflikter.

Når ein veljer eit liv som gateartist, veljer ein bort ein del ting som er sjølvsaugt for dei fleste. Det krevjer mykje av ein person. Ein må tileigne seg ein eigen måte å tenkje handle og leve på:

You think you've got what it takes? Go ahead. Take a chance! First, spend years learning your skill. Then, learn how to handle a crowd. Be wise and wary for the children; witty and worldly for the adults. Learn compassion for drunks; patience for the teenagers standing behind you. Deal with the bus exhaust. Accept the rain. Love your failures. Conquer your mistakes. Live for praise and pennies. Can you make magic in this theatre of no frills? You'll know soon enough. Your audience will tell you. They'll let you know and you'll see the results immediately. In your hat, in your guitar case, whatever you use to collect your wages. It's brutal but it's honest.
(Al Shakespeare i Campbell 1981:2).

John fortel at det er viktig å leve slik at ein alltid er på topp. Det gjeld også å forebygge problem. John, i likhet med dei andre gateartistane eg har intervjuet, forstår og forsvarer tiggjarane, men vil ikkje bli sett i lag med dei. Arbeidsplassen hans er gata, fortel han, og han blir dømt etter kven han blir sett saman med. Ein må vere veldig forsiktig med å knytte vennskapsband med "feil" personar (Jamfør Becker 1973:107). Han meiner at om han snakkar mykje med ein tiggjar, kan det "plutselig" stå 10 slitne narkomane rundt han, noko som ville skade omdømmet hans, meiner han.

I just kinda live my role. You know. And keep everything... not just the junkies but just everybody at a reasonable length of arm. Just because its my... I'm so vulnerable anyway, you know, 'cause there's no... for being a street performer there's no...there's no sick-days. There's no... you know... sykemelding. (John. Gateartist.)

Michael meiner forholdet mellom dei to gruppene er godt, Men det viser seg seinare at det er svært viktig for han ikkje å bli kalt tiggjar, slik eg skildra i kapitlet om metoden. Morten er ganske negativ til tiggjarane. Han meiner dei gjer for lite for å fortjene pengane dei får. Han har nokre gonger hatt små konflikter med tiggjarane:

Må jo ta litt hensyn til tiggerne, det er jo tiggere som har jagd bort meg og. "her skal jeg stå og tigge, kom deg vekk! (...) Da får de ofte høre hvor landet ligger. Da blir jeg forbanna, for det er bare tull, fordi det er jo lettere å, hvis de sier det til deg før du pakker opp, da er det gjerne greit. Men hvis du pakka opp og satt alle rekvisittene på plass, som tar ti minutter, og så kommer de, da smeller det. Da, da får de høre hvor landet ligger altså. Da kan de gjerne stå og true deg, altså, "du gjør det farlig for deg sjøl", og da... spør jeg de ofte om vi skal ta en tur til politiet og snakke om det sammen. men det spiller ikke noen rolle for meg, for det er greit å flytte seg 20 meter så går det ti minutter så blir de borte allikevel. Fordi man har en større appell til folk enn tiggerne. Så det er, det er noen ubehagelige episoder i året. Det er en del av gamet. Jeg *liker* de ikke.

At gateartistane er så forsiktige med å omgås tiggjarar, har kanskje ein sammenheng med historia til gateartistane. Det er viktig for dei å bevise for publikum, og kanskje også for seg sjølve til tider, at gateartistar ikkje er tiggjarar.

You see that's the difference. They're beggars! That's what they *are*. They're saying to you: "I want some money for doing nothing." Right? That's OK. I don't have a problem with that. But... that's what they are. I'm not asking you to give me money for nothing. I'm giving you something. I give it to you first! And then I say "you can pay me *if you want!*" (...) So there's a clear difference. I'm selling a product. They're not selling products. They're just saying: "I need money to support my heroin addiction and all the rest..." (John, gateartist.)

Chris og Morten meiner tiggjarane tjener meir enn dei. Chris meiner ein av grunnane til dette kan vere at han er meir velkledd, og har eit instrument. Dette får etter hans meining publikum til å tenkje at han ikkje treng pengar. Dei framstiller publikum som kanskje litt naive. Chris fortel med innlevelse: "So they give money to the guy who's just ripped off their stereo in the car, you know, who is on social, you know, and he's also... he gives them a good feeling."

Slik også andre gateartistar gjer, måler Chris ofte tiggara i forhold til om dei underheld, eller om dei gjev noko tilbake for pengane dei får:

It depends on the quality of the beggar, of course there are some beggars who are, have their own value as an entertainer... in the way that they beg, you know? I mean there's always, there's one who is always at (XXX), and he's *all* the time "hey, good day, good day, how are you?" (viser korleis han smiler og snakkar).. And he really gives this nice vibe, you know, and the other types, you get these really horrible, heavy, *vacant*... bended knees and smelling and dirty and... (...) Who is *not* very entertaining. (smiler). (...) Because it *is* important that you feel that what you do *is* something. You know... you know and that's the difference I think between... I mean and everybody wants to feel that, I mean a lot of these *beggars*... (negativt tonefall) *they* think they do something, you know? They talk to me like as if I'm one of *them*! You know... Kinda thing; "how has your day been?" you know. It's like... (...) I've even had a point where I go to play and this guy says "That's my spot!" (viser sliten tiggara) you know. I sit there, which can be... you know I *do* say (ler) "*I entertain!*" (Chris, gateartist)

Morten er også frustrert over at tiggara tjener meir enn han. På dårlege dagar kan han av og til føle seg frista til å kle seg ut som narkoman og tigge. Men sjølv om det er mogeleg for han å gjere det, meiner han at han aldri kjem til å ta det steget. Då lever han heller på hundre kroner dagen. Han meiner folk sin gjevamentalitet er gal. Slik som Morten og John og Chris snakkar om tiggara, tolkar eg det dit hen at dei ikkje mislikar tiggara personleg som sådan, men frustrasjonsterskelen kan av og til vere låg viss dei sjølve har ein dårlig dag. Dei ser på tigging som eit problem som Noreg har mista kontrollen over, og som krevjer handling. Av og til synest dei at tiggara kjem for nær innpå deira domene, eller territorium, som Chris kallar det. Chris fortel at hans syn på tiggara endrar seg etter korleis han sjølv føler seg den dagen. Han syns også det er trist å sjå slitne tiggara. Nokre gonger blir han irritert og meiner tiggara klagar for mykje; han seier han av og til får lyst å vise dei korleis dei fattige i til dømes Calcutta har det. Både Chris og Morten trekkjer også fram at det er langt færre tiggara i til dømes København; at Oslo er spesiell. Morten berømmar København. Han meiner at tiggara i den byen er trivelegare og meir høflige, i tillegg til at det ikkje er så mange av dei. Kvifor det ikkje er så mange, har han ikkje noko svar på. Men han nemner at mange sèl hjemløsetidningen, som blir kalla "Hus forbi".¹ I København, meiner dei, er det få tiggara fordi tiggara sjeldan får pengar i den byen.

---

¹ Ei slik avis er også under planlegging i Oslo. Nettadressa til den danske heimausevisa er <http://www.husforbi.dk/>.

Når eg spurte tiggjarane om kva slags forhold dei har til gateartistane, får eg inntrykk av at dei tykte spørsmålet kanskje var litt rart. Maya trekkjer fram at det er lite kontakt fordi alle er på jobb, og ein ser kvarandre kvar dag. Ein er ikkje der på gata for å sosialisere. Thomas seier at hans samtaler med gateartistar er begrensa til "hei!" og "hadet". Han meiner likevel at forholdet er OK. Tim svarer bestemt nei på spørsmålet om han har kontakt med gateartistane

6.4 Arbeidstid og inntekt

Korleis artar ein vanleg arbeidsdag seg for ein som jobbar på gata? Er det faste arbeidstider og rutiner? Kva er likt og ulikt mellom dei to gruppene? Eg spurte alle om korleis dagen i går var, frå morgon til kveld. Og om denne dagen var lik eller annleis andre dagar. Eg vil i det følgjande forsøke å skildre ein vanleg arbeidsdag for dei respektive gruppene, og kor mykje dei tjener når dei arbeider på denne måten.

6.4.1 Gateartistar

Alle gateartistane eg har intervjuet, fortel meg at når ein arbeider som gateartist, er ingen dagar like. Publikum og gatebildet er aldri slik det var i går. Morten har jobba med dette i mange år, og fortel at han i 1995 ofte jobba frå 10 om morgonen til 01 om natta. Men det orkar han ikkje lenger. Han meiner han er for gammal til det, sjølv om han enno ikkje har fylt 30. No jobbar han som regel fire til seks timar om dagen. Ein sjeldan gong 8 timar, men då skal det vere ein veldig bra dag. Han blir fort sliten. Han har ei ganske avslappa eller rolig haldning, og er ikkje av dei som dukkar grytidlig opp for å finne ein plass å stå. "Jeg får si som den uteliggeren sa i filmen; I'm not a loser, I'm a quitter!" sa han. Hehehe, Jeg føler meg litt der." John jobbar 5-6 dagar i veka. På ein vanleg dag er han på jobb 11.30, gjorde eitt show klokka 13, eitt klokka 16 og eitt klokka 19.30. Arbeidsdagen hans er ofte prega av 1-timesregelen på Egertorget, og har ofte mykje daudtid mellom kvart show. Han er ofte ikkje heime før ved midnatt. Chris sin arbeidsdag kjem an på omstendighetene, fortel han. På ein god dag kan han vere ute og spele i mange timar.

Andre gonger kan han gå heim etter eit par timar. Det er så mange å sjå på for publikum. pengane blir fordelt mellom fleire menneske, dermed blir arbeidsdagane lengre. Michael jobbar 5-6 timar om dagen, med korte pauser innimellom. Om dagen før sa han at det var ein morosam dag der han gjekk humrande heim etter at arbeidsdagen var slutt. Han gjentek fleire gonger at han trivst, og at jobben gjev han mykje glede. Ein normal arbeidsdag for han er ein dag med moro. Ein kan kanskje seie at ein gjennomsnittleg arbeidsdag utanom avbrekka for ein gateartist er ca 5 timar, i alle fall for dei eg snakka med.

Kor mykje ein gateartist tjener, kan vere avhengig av mange ting. Harrison-Pepper skildrar kva som kan spele inn:

(...) location, day of the week, time of day, weather, performance skills and how well these are matched to the environment, the fluctuating energy of both the performer and his audience, the necessity of breaks, the proximity of other performers, police, and so on.
(Harrison-Pepper 1990:17).

Om alt dette skulle ligge til rette, er det mogeleg å leve på dette utan andre inntekter. Eg har inntrykk at dette gjeld også i Oslo. Gateartistane verkar lite komfortable med å fortelje kor mykje dei tjener. Dette var også framtreddande i Harrison-Pepper (1990:16) sitt materiale. Ein av gateartistane fortalde om ein episode i Tyskland der inntekta til gateartistar vart offentleggjort, noko som førte til ein dramatisk nedgang i gjevargleda blant publikum. Det er også viktig å presisere at inntekta kan sjå høg ut på papiret, men det er lett å gløyme alle dagane ein kanskje ikkje tjener noko. Morten fortel at ei vanleg dagsinntekt for ein gateartist er alt mellom 100 og 900 kroner. Michael tjener 600-800 på ein vanleg dag, på ein god dag ca 1000. Det er han nøgd med. Chris er også nøgd med inntekta si, men seier at grunnen til at han tjener godt er at han jobbar mykje. Han kan ikkje estimere nøyaktig kor mykje han tjener, men seier: "I earn fairly well". Mellom 16 000 og 20 000 i månaden. Han meiner han ligg på eit gjennomsnitt i høve til andre gateartistar han kjenner. Han har, i likhet med dei andre eg har intervjuet, ingen andre inntekter. Det verkar som artistane på Egertorget tjener bra, betre enn mange andre på Karl Johan.

Det er som sagt store variasjonar i inntekta for ein gateartist, og det gjeld å ikkje fokusere på dei dårlege dagane.

Det er det jevne løpet liksom, som holder deg på beina. Det er det å liksom kreve hver dag å tjene de 200 kronene. Men du må jo ha de dagene som er bedre, for det er jo ikke alltid det blir *det* heller, så du kan si det er en veldig vanskelig balanse. Men jeg sier det sånn at tjente penger kan du aldri tjene *igjen*, så en dag som har vært, det er ikke det det handler om, det handler om alt ifra i morgen og fremover. Og det er viktig. (...) så kommer man tilbake en annen dag og så er det kanskje bedre. (Morten, gateartist).

For nokre kan det også vere fleire månader i året det ikkje er mogeleg å utøve yrket sitt. Ifølge Chris og Morten er det langt meir vanskeleg å tjene inn ei god dagslønn i dag enn for berre 6-7 år sidan. Dette kan ha fleire årsaker. Det er fleire som opptrer på gata. I tillegg har det blitt svært vanleg å bruke kort og ikkje ha kontantar på seg. Morten fortel at det også har ein innverknad at dei aller fleste har mobiltelefon: folk gjer avtaler på mobilen og møtest ikkje i same grad i gruppevis før ein går til ein stad. Før kunne ein klare å få i heil gruppe med folk si merksemd og dermed få litt pengar frå mange i gruppa. No går folk ein og ein og stoppar kanskje ikkje så ofte, meiner Morten. Han fortel at han som gateartist føler at han gjer mykje meir av seg sjølv ut til publikum enn han får tilbake: “men det er snakk om at man føler vel noen ganger at man har et yrke, man yter en innsats, og det betaler seg aldri.” Han lever ofte frå hand til munn, men han legg til at han trivst med det. Han tjener i snitt 200-300 på ein dag. Ofte mindre, av og til meir. Han har skrudd utgiftene ned til eit minimum, slik at han kan leve på nesten ingenting. Blant anna ved å bu ute store deler av året for å unngå å betale husleige. Men når han av og til har ein del pengar, brukar han dei fort opp på ting som å ta drosje langt. Han likar av og til å leve etter prinsippet ”If you want to become a millionaire you got to act like one, and you got to dress like one!” eller som han også seier: “easy come, easy go”.

Han kan ikkje reise utenlands og jobbe så mykje som han kunne ønskje, av økonomiske årsaker:

Nei jeg hakke giddi for det koster mye. Og jeg kan`ke tenke meg at det blir... alt handler om jobb, det fins andre ting her i verden enn å jobbe! Men det blir jo bare til at man kommer seg på, man kommer på en gate og et sted må du ha å sove om det er ute eller inne spiller for så vidt ingen rolle, men... du skal... altså hvis en flybillett koster 1000 kr så skal du altså tjene 1001 krone før du ser den første krona! (...) Mens her så kan du gå ut og spille en halvtime, så *har* du den ene krona. Så da kommer jeg tilbake med de 200 daglig ikke sant? Når du tjener 1001 krone og *så* ser du den første krona, og så må du jobbe en tre-fire dager, og hvis det blir regn en uke da, hvor... og så bruker du opp de penga du *hadde* tjent, også er du på null, og så kanskje du ikke kommer deg hjem engang, og så ... jeg har vært borti den greia der.

Og skulle det bli veldig ille, så må ein bruke kreativiteten: "Man får vel stappe hue i søppelcontainerne til noen, det har jo også skjedd altså, men ikke sånn brukte hamburgere og sånn, men det er faktisk mat å finne hvis man gidder å leite" (Morten, gateartist). Det er altså ikkje slik at ein blir rik av å vere gateartist. Men ser heller ikkje ut til at det er det som er målsetjinga.

6.4.2 Tiggarrar

Når eg spurte tiggarrane om korleis arbeidsdagen er, var det slik med alle når eg spurte om dei kunne beskrive arbeidsdagen i går slik at dei kontrollspurte kva for ein dag det var, og så seier dei at alle dagane er like. Bortsett frå søndag når mange har fri fordi det er lite folk i gatene. For fire av fem tiggarrar eg intervjuar, startar dagen med den første heroindosa. Magnus fortel: "En vanlig dag det er det atte jeg står og bommer penger hele dagen, det slapp jeg i går fordi jeg ordna og fiksa og sånn for andre da ikke sant." Magnus står som regel frå klokka er 8-9 om morgonen og fram til han har fått inn nok. Det kan ofte vere så seint som 23 på kvelden. Han tar eit par-tre avbrekk for å gå og sette seg ei dose slik at han skal orke å stå vidare. Maya har omtrent same arbeidstid. Sven er også tidlig oppe og jobbar mange timar: "Dagen i går var vel... som alle andre dager, som er det samme om igjen og om igjen. Dagene... alle ser så like ut." Thomas fortel at arbeidsdagen spenner frå ca fire-fem timar og opp til kanskje over 20 timar, alt etter eiga dagsform og gjvarglede hjå publikum. Tim jobbar i snitt fire timar om dagen. Det er med andre ord ikkje så lett å finne noko gjennomsnittleg arbeidstid for tiggarrane. Det ein kan

seie, er at dei bommar pengar fram til dei har fått inn det dei treng. Så får det ta den tida det tar.

Magnus fortel at han får inn ca 700 kroner på ein dag, pengar han *må* ha. Nokre dagar er lettare enn andre. Ein dag kan ein få 500 på ein time, andre gonger kan ein stå fem timar og få hundre kroner. Han veit ikkje kor mykje det er i forhold til dei andre, sidan det ikkje er vanleg i miljøet å prate så mykje om kor mykje ein får inn. Men talet stemmer bra overens med Maya, Thomas og Sven og Tim sine tal, som spenner frå cirka 200 til cirka 750 kroner. Men summen kan variere veldig. Tim fortel at han to gonger på tre år har fått inn ca 1000 kroner. Då var det cupfinalelaurdag. Desse tala stemmer også overens med Anne Line Bretteville-Jensen¹ sine berekningar om kor mykje tigarar tjener. (Halvorsen 2004)

6.5 Markedsføring

Slik eg tidlegare har nevnt, er det slik at tigarar og gateartistar i utgangspunktet kjempar om dei same kronene, viss ein tenkjer på folk i gatene som ein marknad. Om det er slik, vil det også vere naturleg at folk som meir eller mindre livnærer seg på pengar som ein får frå forbipasserande, vil lære av sine erfaringar og med tida lære seg ulike måtar å markedsføre seg sjølv på. Ein kan kanskje seie at ein utviklar eit produkt eller til og med ei slags merkevare (i ei vid betydning av orda) som skal maksimere sannsynligheten for at ein får inn nok pengar. Eg har, gjennom intervju og samtaler i gatene sett ting som gjev meg sterke indikasjonar på at så er tilfelle. Tigarane må vite korleis ein skal forholde seg til alle typar menneske. Gateartistane snakkar om "gatebildet", "følelsen i gata". Det er ulikt frå dag til dag. Eg vil i det følgjande skildre kva slags verkemidlar gateartistar og tigarar brukar for å markedsføre seg sjølve som produkt. Det gjeld å markedsføre seg på ein slik måte at den forbipasserande får en god følelse, slik at det er akkurat deg som får dei myntane, som er eit knapt gode. Framgangsmåten er ulik mellom gruppene, målet er

---

¹ Bretteville-Jensen er forsker og tilknytta SIRUS; Statens institutt for rusmiddelforskning.

det same. Konkurransen er ganske hard, det gjeld å finne si nisje, der markedet ikkje er metta.

6.5.1 Gateartistar og markedsføring

Eit ofte brukt ord på engelsk for gatemusikant, er *busker*. Ei nettside for gatemusikantar i Europa har oppsummert levereglane for ein gatemusikant slik:

- * B Prepared. Put some coins in the hat to encourage donations
  - * U nderstand your audience
  - * S tage - it helps to have a defined area but not always practical
  - * K ards - put a few business cards next to your hat
  - * E ntertain
  - * R ules - follow whatever they are in your town/country
  - * S mile! No-one pays a misery guts!
- (Vocalist.org. 2005)

Greier ein å følge desse råda, kan ein godt greie å tjene bra. Fleire gateartistar snakkar om det dei gjer som eit produkt. Alle mine intervjupersonar snakka om korleis ein stadig må finpusse konseptet slik at det skal passe til markedet, slik at ein alltid er konkurransedyktig. Ein må stadig finne på nye idear, men samtidig ikkje miste nerven eller personligheten i konseptet.

Du kan si det ække som å.... å gjøgle, det er ikke som å selge parfyme! Du kan liksom putte på små flasker, og så kan du begynne i en butikk og så kan du selge i to butikker og så plutselig har du en kjede med et merke og så bygger du liksom opp ting. (...) Du brenner deg ut, du blir lei det, så du kan si at det er den eneste bransjen jeg vet om hvor ting bryter seg *ned*, altså. Og da går det vel på det med å produsere ideer da. (Morten, gateartist).

Erfarne gateartistar veit at poenget er å vekke ei kjensle i publikum, som triggjar dei til å gje noko i gitarkassa eller hatten. Ein må på ein eller annan måte få folk til å stoppe opp, bli nysgjerrige, kanskje også provoserte.

Morten meiner det er to kriterier som krevjast:

Ett ord, morsom. Ikke no mer enn det. Er du morsom så kommer pengene automatisk. (...) Nummer èn er å være morsom, nummer to å ha kvalitet. Kvalitet kommer med tiden du legger i det arbeidet du holder på med. Å ha en vanlig jobb, og gå ut og spille gitar, vil ikke fungere for du vil ikke se, du ville ikke legge inn nok tid for å få kvalitet. (Morten, gateartist)

Humor er viktig. Men kva er det som får folk til å le? Det tar tid å lære å lese publikum, fortel gateartistane. Morten meiner at overrasking er omtrent avgjerande. Han har etter lang erfaring på gata funne at det beste er å bruke enkel humor. Ei klovnese i feil setting kan vere mykje meir moro enn den mest intrikate underfundige historie. Han fortel, slik som også Michael gjer, at det er dette med å få folk til å le, som heile tida driv han framover og får han til å halde fram på gata. Som gjev jobben mening. Michael framstiller det å vere morosam som ei slags nisje; noko som manglar i gatebiletet, og som han gladelig ser som si plikt å fylle. Humor er bærebjelken i produktet hans. Både fordi det gjev betre inntekt, og fordi han trivst med å få publikum til å le.

To make the people laugh. (...) So... what I have at home, whatever I have, whatever anything else I have; When I go to the street, I must forget everything, and think of myself as (xxx). -I'm gonna make fun for people. I must hear the people laughing. If I did not hear them laughing, then I will say "this is something missed, this is not a job". 'Cause the main point is what you see of the circle, is that all the people are looking and waiting for to laugh; a joke, you know? And I should do it. (Michael, gateartist).

Det er spesielt påfallande i forhold til Morten og Michael, det verkar som dei ser på ser det som eit kall å få folk til å le. Viktigheiten av det å få folk til å le, er avhengig av kva slags artistgrein ein tilhøyrer. Gateartistane veit kor viktig humoren er, og dei som pratar mykje i showa sine, har som regel eit innøvd manus med morosame replikkar ein veit fungerer. Desse replikkane er internasjonale, ifølge Harrison-Pepper (1990:79). Ein får med seg publikum med små, tilsynelatande tilfeldige gestar og kommentarar som ein har sett gjev positiv respons. Difor har folk som sjonglerer med faklar, aldri lighter eller fyrstikker sjølv, for eksempel. Ein vits du høyrer på Karl Johan, kan det godt hende du høyrer att om du ser på eit show i London eller København. Harrison-Pepper har kalla slike replikkar "canned rispostes"; replikkar og vitsar ein legg inn som faste i showet, som fungerer. Det som verker spontant, kan vere planlagt for mange gateartistar, sjølv om det er rom for fleksibilitet alt etter publikum og situasjon (Harrison-Pepper 1990:115).

Dette er naturleg når ein har sett at dette handlar om ein profesjon. Det som fungerer, fungerer internasjonalt, med visse nyanseulikskepar i høve til lynnet i ulike byar og land (Harrison-Pepper 1990).

Men det er ikkje nok å ha humor. Ein kan ikkje berre øve inn vitsar. Ifølge Michael treng ein ei evne til å sanse det han kallar "the comedian second". På ein augneblink må han kunne sjå kva som vil fungere for publikum, for mentaliteten i publikum kan endre seg på nokre sekund (jamfør Harrison-Pepper 1990:XVI). Ein må vere avslappa og trivast i rolla samtidig som ein er årvåken. Med erfaring trener ein seg opp eit blikk, som gjer at ein på fem minutt kan vite om det blir ein bra dag eller ikkje. Har du ikkje dette blikket, kan du kaste bort mykje tid på å spele for småkroner. Eller du ser ikkje når det er naudsynt å forflytte seg. Kva kan vere årsaken til at ein dag som startar dårleg, ofte held fram med å vere det? Morten fortel om korleis det er når det er ein dårleg dag:

For det første hakke jeg energien og for det andre så sirkulerer det for lite mennesker forbi, og når en har spilt i fem minutter, og du merker at det er tøft å få inn de første penga, så da ække folk interessert i det du driver med (Morten, gateartist).

Det kan hende ein årsak til dette er ein slags vekselverknad. Chris fortel at det er som om publikum merkar at han har ein dårlig dag, uansett om han smiler eller vitsar. Då går dei forbi. Ein gateartist treng for det første å få merksemd, for det andre å få pengar i hatten, for å føle seg sjølvssikker og tilfreds når han jobbar. Får han ikkje dette, kan han etter kvart miste "piffen", og då kan ein havne i ein vond sirkel. Skjer dette over tid, blir det vanskeleg å overleve som gateartist. Som Morten seier: "Du blir aldri klok på det for hver eneste dag på gata er en ny opplevelse". Det gjeld likevel å ikkje miste motet skal ein halde seg oppe.

For gatemusikantar gjeld det å spele sangar som er godt kjende, som har ei meining for folk. Ifølge Chris er "Blowing in the wind" av Bob Dylan den ultimate gatemusikantsangen i store deler av verda. Det er ein sang som fungerer betre enn alle

andre sangar.¹ Ifølge Chris er det slik at ein ikkje blir så lei av desse sangane som ein skulle tru, om ein spelar dei daglig i årevis. It's always *not yesterday*, it's today that I'm singing the song, and there's not the same people listening to it and the... and the contents of the song is always incredibly *valid*! Fordi gatebildet og publikum er ulikt frå dag til dag, greier han å finne ein energi i sangane som gjer at dei fungerer.

Det er også slik at markedet endrar seg etter når det er på døgeret. Det finst ei lita gruppe artistar, stort sett gatemusikantar, som baserer seg på å spele i helgene på nattestid. Dei er klar over at pengane, ofte papirpengane, sit lausare hjå publikum etter kvart som promillen stig. Det verkar som om desse ikkje er dei same som dei som spelar på dagtid. Det er også sannsynleg at desse har andre inntekter enn det dei tjener på å spele i gatene i helgene. Gateartistane eg har snakka med, framstiller ikkje denne gruppa som spesielt seriøse. Kanskje er kvalitetskrava til nattmusikantane litt lågare? ”Det gjelder å ha rett produkt til rett tid”, seier Morten. På nattestid i helgene er produktet som sel, gamle kjende slagarar med eit litt rocka tilsnitt. Til dømes Creedence Clearwater Revival, Rolling Stones og Jimi Hendrix. Sangar som folk har gode minner frå, der dei kan synge med.

Baserer ein seg på å opptre på dagtid, der det ofte er familiar ute, er det eit poeng å ha eit produkt som fungerer både for vaksne og barn. Ellers er det ikkje alltid så sannsynlig at foreldrene vil ta seg tid til å stoppe opp. Dette kan nok vere spesielt på laurdagar med godver. Det er fleire som også ser det som ein fin utfordring å appellere både til barn og vaksne, fordi barn er så ærlige i sine uttrykk, og ein veit at barn ler ikkje for å vere høflige. Spesielt Chris og Michael trivst med dette. Og er borna interesserte og nøgde, er dei vaksne meir positive til å legge pengar i hatten, fortel Morten.

---

¹ Andre gode sangar kan vere ”Let it be” av Beatles, ”Imagine” av John Lennon, og andre tekstar som folk kjenner seg att i.

6.5.2 Tiggarrar og markedsføring

Slik gateartistar er bevisste på korleis dei framstår, førekjem det meg at også tiggarrar har eit temmeleg bevisst forhold til framferda si. Ein markedsfører seg sjølv som tiggarrar, for å få inn mest mogeleg pengar. Fleire snakkar om at det er viktig å vere ein god menneskekjenner for å klare å skaffe eit levebrød på gata. Tiggarrane må vite korleis ein skal forholde seg til alle typar menneske. Tiggarrane har ei klar formeining om kven som gjev og kven som ikkje gjev. Ifølgje Sven og Maya er gjevarane dei som kan tenkjast å vite kva det handlar om å mangle pengar: til dømes unge mødrer, studentar og minstepensjonistar. Likevel er dei klar over at ein kan få overraskingar, både positive og negative. Ingen av tiggarrane eg har intervjuar, veljer seg ut kategoriar av menneske som dei fokuserer på. Dei veit kvar det er størst sjanse for napp, men dei arbeider likevel etter prinsippet ”det er håp i hengande snøre”. Ein prøvar å vere hyggelig mot alle. Kanskje gjev ein person ikkje akkurat den dagen, men kan få eit positivt inntrykk og kanskje gje ein annan dag. Ein har likevel trent seg opp eit blikk etter kvart, som ikkje alltid handlar om publikum sin sosioøkonomiske status. Thomas har eit eige ord for å skildre det; han seier at han greier å sortere vekk ”nei-erne”. Ein nei-er er ein person som ein kan sjå er lukka og negativ. Thomas meiner han kan sjå på heile kroppshaldninga til ein person om han eller ho kjem til å seie ja eller nei. Magnus meiner også han i dei fleste tilfelle kan sjå kva ein person kjem til å svare. Han veit ikkje korleis han veit det. ”...men det ser jeg når dem kommer liksom, ser på dem at dem har en skikkelig dårlig dag.” Men ein kategori er det sjeldan tiggarrane brukar energi på å spørre, sjølv om ein kan bli overraska iblant. Det er middelaldrande menn med dress og stresskoffert. Alle tiggarrane eg har snakka med, nemner desse som folk det er ”bare å glemme”, som Magnus fortel. Tiggarrane eg har snakka med, har ei klar meining om kva som fungerer.

Tim fortel om korleis han ønskjer å framstå når han tiggjar:

Altså jeg gåkke i de klea her ellers, for å si det sånn. Dette har jeg på meg bare når jeg bommer. (sliten boblejakke, slitne, gamle klede. CL). (...) Må ikke se for ordentlig ut, da! Må se litt fattig ut da. og så prøver jeg å unngå å røyke,

Hvertfall sigaretter.

-Fordi det er så dyrt med sigaretter?

-Ja!

Og telefonen tar jeg ikke.

Jeg kan`ke sitte og bomme og prate i mobilen, det syns ikke *jeg* tar seg ut ihvertfall! (Tim, tiggjar)

Også Magnus er kjend med dette, han seier at han ikkje ville gå stivpynta ut og tigge. Maya og Thomas er også bevisste på korleis dei kler seg. Slik eg tidlegare har nevnt, fortel Maya at ho har mange plagg som er fine. Ho har funne dei funne dei i containarar. Men ho vil ikkje ta på seg dei fine kleda for å tigge. Eg vil vere forsiktig med å påstå at alle tiggjarar har eit ”arbeidsantrekk”. Nokre har kanskje berre dei kleda dei står og går i. Men det ser ut til at om ein kan velje, veljer ein ikkje det finaste ein har når ein skal tigge.

I tillegg til at det er ein norm som alle eg har snakka med er einige om, er det å vere vennleg og høflig også det som gjev mest pengar i koppen. Nokre er veldig bevisste på det. Det å sitje og sove med koppen, blir sett på som både lite moralsk høgverdig, i tillegg til at folk som tiggjar på denne måten ikkje tjener særleg mykje. Magnus og Thomas er svært opptekne av dette. Tim fortel at han får mykje positiv respons fordi han er høflig og blid. Den positive responsen har form av både folk som er vennlege mot han, og meir pengar i koppen. Han fortel at mange blir overraska over at han er høflig og vennleg. Det kan nesten minne om eit slags ”kunden har alltid rett”-prinsipp:

Sørger for å... jeg jatter jo mye med, da. jeg er enig med de fleste (tørt). Så jeg... jeg føyer meg den veien penga går, jeg! Når jeg sitter sånn. For *meg* personlig, inni meg, så bryr jeg meg katta hva folk mener og sier og gjør. (...) *Totalt* uinteressant. Men jeg spiller med, hele veien, så lenge jeg får penger, så... (Tim, tiggjar).

Men det er nok lite sannsynleg at dette er den einaste motivasjonen for å vere vennleg og høflig. Det verkar som tiggjarane får betre samvittighet og føler dei gjev noko tilbake til publikum ved å vere høflige og vise respekt. Ikkje sitte og lese avis, og ikkje ha ”pasientstilling”, som Tim kallar det. Tim er bevisst på å sjå folk i augene, og ikkje vere for rusa når han er på jobb. Tim meiner han har funne formelen. Då eg spurte han kva

slags metode som er best, fortel han at hans metode er den absolutt beste. Han har prøvd ut fleire andre metodar tidlegare. No tjener han nok til å unngå straffbare handlingar. Det einaste problemet hans, meiner han, er at mange syns han ser for frisk ut. Det hender ganske ofte nokon kjem bort til han og seier

”du kan da ikke bruke stoff du, som er sånn kjekk og pen ung mann!” (...) -Ja de gamle damene sier det! Hehe. For dem har vel et bilde da, åssen en ska se ut. Tannløs og møkkete og... (...) Det går jo an å dusje selv om man er narkoman! Ja, det går ganske greit faktisk!

Ein kan kanskje seie at mange tiggjarar fokuserer på å vekke medynk hjå publikum, slik at folk får dårlig samvittighet om dei går forbi. Ein kan også seie at Noreg enno er eit land der vi ikkje så ofte ser såkalla profesjonelle tiggjarar, som verkeleg reindyrkar desse markedsføringsteknikkane. Då tenkjer eg på dette med å ta med seg små barn eller kjæledyr ut for å tigge. Eller viser bilete av funksjonshemma eller sjuke barn. Eller at ein har plakatar om stor elende, alvorlege sjukdomar og den ytterste fattigdom. Nokre gonger kan det nok vere eit nøye gjennomtenkt forretningskonsept, sjølv om ein kanskje ikkje har lyst til å tru det. Ratnapala (1999) fortel om ganske andre tilstandar enn vi er vane med i Noreg. Ifølge han eksisterte det på Sri Lanka ein ”tiggarskule” der ein kunne gå for å lære å sjå så elendig ut som mogeleg. På pensum stod kunsten å få sår til å sjå stygge ut, kunsten å slepe foten etter seg, remediar ein kunne dryppe i auga for å sjå sjuk ut, kunsten å sjå ut som ein er blind eller utviklingshemma, og så vidare. Om det kanskje ikkje finst så mange slike skular i dag, er det likevel naivt å tru at det ikkje er mogeleg å lære elendighetskunnskap mange stader i verda der tigging er vanleg. (Ratnapala 1999:9ff).

Også i tiggarmiljøet er det ei lita gruppe som baserer seg på nattarbeid. Det verkar som dette er andre enn dei som tiggjar på dagtid. Desse går rundt til ulike utestader nattestid og spør etter pengar av folk. Dette har kanskje blitt eit meir lukrativt marked etter at røykelova kom. Pengane sit lausare når folk har promille. Men det kan også vere meir risikabelt, fordi nokre kan bli provoserte og ha ein lågare terskel for vald.

Dei siste åra har det blitt svært vanleg for tiggjarar å bruke plakat på jobb. På plakatane står det til dømes ”Jeg vil så gjerne slippe å være kriminell!” eller ”Kan du hjelpe en hjemløs og sliten narkoman med en krone?” og liknande. Når eg spør tiggjarane om dette

med plakatar, har dei ikkje noko svar på kvifor det er så vanleg. Bortsett frå det mest opplagte: plakaten fungerer. Plakaten er enkel og god markedsføring om det er gjort på rette måten. Tim fortel: ”Men etter jeg satte opp den plakaten, da... det hjalp noe jævlig! Sjøl om jeg har... jeg har aldri vært noen tilhenger av å ha sånn lapp. Men etter jeg begynte med så, så da... fikk jeg mere penger”. Plakaten som tiggara brukar, fungerer på mange måtar slik som alle andre reklameplakatar. Mange tiggara brukar mykje tid på å finne ei kortfatta, velformulert og overbevisande setning. Det må stå så lite på plakaten at folk helst skal kunne lese det medan dei går forbi. Tim fortel at plakaten skal begrunne kvifor han sit der, på ei linje. Vanlege tekstar er til dømes at ein vil sleppe å vere kriminell, det er ein tekst som slår an, fortel Tim.

6.6 Samlande

Vi har sett at både gateartistar og tiggara har klare meiningar om kva som er lønnsomt og ikkje lønnsomt når ein arbeider på gata. Dette verkar også som eit tema som alle intervjupersonane hadde tenkt nøye gjennom og funne sin ståstad i forhold til. Om dette er positivt eller negativt, kan ein meine mykje om. Men om det er slik at det å vere gateartist eller tiggara er yrker eller profesjonar, slik vi ser sterke indikasjonar på, er det kanskje ikkje ei stor overrasking at yrkesutøvarane også fokuserer på inntektsmaksimering, og at dei alle har ei klar formeining om korleis ein ”leverer kvalitet” og om kva som er høgverdige normer innan dei respektive yrka.

7. Forholdet til publikum

Etter mitt syn er det ulikskapar når det gjeld ytelse og gjenytelse i forhold til publikum for dei to gruppene. Eg vil først gje eit lite innblikk i Mauss sin teori om gåver og utveksling, for så å skildre gateartistar og tiggjarar sitt forhold til publikum, i stor grad inspirert av Mauss sin teori og i forhold til gateartistane også Becker (1973) sine tankar om artistar og publikum. Når ein skal diskutere forholdet til publikum, er det også naudsynt å undersøke negative aspekt i form av at både gateartistar og tiggjarar fortel at dei har opplevd å bli utsett for vald. Vald kan vere så mangt, og nokre har opplevd å bli utsett for handlingar som er temmeleg alvorlege. Kva kan vere årsaken til at dette er eit så vanleg fenomen for nokre som arbeider på gata?

7.1 Ytelse og gjenytelse

Marcel Mauss (1995) skreiv i si tid ei bok som handla om gåver og korleis varer og tjenester som blir ytt i eit samfunn, har i seg ei uutala forventning om gjenytelse. Mauss sin analyse, som kom i 1950, tar for det meste for seg utveksling i såkalla arkaiske samfunn langt frå vår kultur. Likevel syns eg det er spennande å bruke hans teoriar. Det er jo også slik at sosialantropologien, som ofte studerer ”fjerne” kulturar, meiner å kunne finne grunnlinjer i desse samfunna som kan vere adekvate for eit samfunn som vårt.

Det er kanskje noko vi ikkje heilt likar å innrømme for oss sjølve eller andre, det er kanskje tabubelagt å snakke om det. Ifølge Mauss kan det godt vere at gåva ein gjev, forventar gjenytelse, jamvel om ein ikkje tenkjer det sjølv. Ein kan seie at gåva er eit viktig ”lim” som knytter samfunnsmedlemene saman med usynlege men sterke trådar. Så og seie alle mellommenneskelege relasjonar har ein meir eller mindre tydeleg regel når det gjeld ytelse og gjenytelse. Mauss skriv at ”all personlig eiendom har ein *hau*, en åndelig kraft”(ibid.:27).

Tingen ein gjev, er ikkje berre en ting, ifølge Mauss;

Selv når giveren gir den fra seg, er den fremdeles hans. Gjennom gaven har han et tak på mottakeren, slik eieren av en ting som er stjålet har et tak på tyven. (...) *hau* følger enhver som har tingen i sin besittelse. (Ibid. : 27).

Om ein får ei gåve, og ikkje gjev noko tilbake, kan gåva sin *hau* ”forgifte” eller skade den som har fått gåva. *Hau* var eit uttrykk for eit for samfunnsmedlemene godt kjent fenomen hjå Maoriane i Stillehavet. Men seier det oss likevel ikkje noko om oss sjølve?

Mauss skriv vidare:

Vi forstår klart at innenfor dette idèsystemet, skjenker giveren de andre noe som i realiteten er en del av hans eget vesen og substans; og at mottakeren, når han aksepterer gaven, tar imot en del av giverens åndelige vesen, av hans sjel. Å beholde denne tingen ville være farlig og dødelig, ikke bare fordi det er illegitimt, men fordi tingen – enten det er parfyme, mat, fast eiendom, løsøre, kvinner, etterkommere, riter eller fester – får et magisk og religiøst grep på mottageren, siden giveren har gjennomsyret den med sin ånd. Dessuten er denne gitte tingen ikke blott og bart en ting. Den er selv besjelet, ofte individualisert, og den har en draging mot å vende tilbake til det Hertz omtalte som dens «opprinnelige hjemsted», men den kan også skape, for klanen og jorden som har skapt den, en ekvivalent som erstatter den (Mauss 1995:29).

Dette inneber også, ifølge Mauss, to komplementære moment. Viss det er slik at ein ytelse forventer gjenytelse, er det også slik at det eksisterer ein plikt til å gje, og til å ta imot (ibid.:29). I nokre kulturar er dette nedskrivne reglar, til dømes at ein ikkje kan avslå gjestfrihet (ibid.:29). ”Å nekte å gi, unnlate å invitere, og nekte å ta imot er det samme som en krigserklæring; det er å nekte å inngå allianse og fellesskap” (ibid.:30).¹ Når ein gjev til tigarar, er det kanskje mest å betrakte som ein type gåve som ein kallar almisser. Dette er ein gammal tradisjon, som i nokre kulturar har ein nesten overnaturleg verdi; om ein ikkje ga almisser til fattige, kunne det til dømes kome sjukdom til området, eller noko vondt ville skje, som ei guddommeleg makt hadde overoppsyn med. (ibid. :36). Ein kan seie at denne gamle plikta har blitt til ein del av ei indre moralkjensle. Kanskje er det mange som føler eit stikk av dårlig samvit når ein ikkje gir. Når ein gjev til ein gateartist, er det nok snakk om ein annan type ytelse. Forholdet gateartistar og tigarar har til publikum, og ulike moment rundt dette, er tema for dei neste avsnitta.

---

¹ Eit moment i relasjon til dette, er eit ”problem” nokre av tigarane har fortalt meg om: det er mange som gjerne gjev mat til tigarane fordi dei ikkje vil gje pengar. Dette er tigarane takknemlige for, men av og til skjer det at dei plutsleg har sekken stappfull av mat som dei ikkje rekk å ete opp før det blir for gammalt. Likevel kan dei ikkje godt svare ”nei takk” når ein velmeinande kjem med enda ein bollepose.

7.2.1 Forholdet mellom gateartistar og publikum

Graffitikunstnaren oppsøker blanke flater i byen for å uttrykke seg, til glede for nokre og irritasjon for andre; nokre gonger med eit politisk ”statement”, andre gonger av estetiske årsaker (jamfør til dømes Høigård 2004). Og slik nokre meiner at graffiti øydelegger byen, mens andre ser det som verdfullt og flott, er det ueinigheiter om kva ein skal synest om gateartistar. Gateartisten finn i byen sine “blanke flater”, ein stad der han kan opptre. Med enkle grep kan han plassere seg på til dømes eit lite stykke av eit breidt fortau, og med enkle midlar og symbolsk gjere denne plassen til ein stad lada med meining; ei scene. Ein hatt kan vere nok. Eller å teikne ein sirkel rundt seg sjølv med kritt. Ifølge Harrison-Pepper er dette eit viktig kriterium for å overleve som gateartist:

”Unlike most conventional theatre, the street performer works in a «found» environment and must inscribe his meaning upon it. The competence of a successful street performer can be partly measured by his ability to transform city «space» into theatre «place»”.
(Harrison-Pepper 1990:XV)

Ein må lære å ta i bruk omgjevnadene til sin fordel, bruke omgjevnadene slik at det blir ein naturleg del av showet. I tillegg til dette skal han kunne “transformere” forbipasserande til noko anna enn forbipasserande, nemlig eit engasjert publikum. Dette kan seiast å vere den viktigste kunnskapen ein treng som gateartist (Harrison-Pepper 1990:XV). Harrison-Pepper har kalla eitt av kapitla sine *For love and money*, for å illustrere eit av hovodtrekka i drivkrafta som ligg bak gateartistane si verksemd. Ifølge Harrison-Pepper opptre dei aller fleste ikkje kun for pengane, men også for å underholde, få folk til å le, få positive tilbakemeldingar. Samtidig er pengane i hatten eller gitarkassa eit mål på kor stor pris publikum set på deg, bokstaveleg talt. Det ligg ein ideologi, ein valt livsfilosofi bak det heile. Ein av Harrison-Pepper sine informantar sa det slik:”My purpose on this planet is to create a homesickness for freedom in the lives of ordinary men. To give people something to shoot for” (Peter Shub i Harrison-Pepper 1990: XV). Desse artistane har på eitt eller anna tidspunkt, av ulike årsaker, valt gata som si scene. (Harrison-Pepper 1990: XIII) Det er ein slags symbolsk måte å vise sin uavhengighet på, sin motvilje mot å gjere slik “dei normale” forventer av ein. Ein går sin

eigen veg, frikoplar seg. Og ønskjer kanskje å minne andre om at eit anna liv enn den bundne 8 til 16- jobben er mogeleg.

Kva meiner gateartistane om publikum? Det er sjølvsagt ganske ulikt frå person til person, men nokre fellestrekk kan ein finne. Gateartisten tenkjer sjølv at han gjev noko først. Dette kjem fram både i mine intervju og i andre forskningsprosjekt. Han forventar at publikum yter tilbake det dei tykkjer framføringa var verdt. Det er heilt ok for ein gateartist at folk ikkje gjev pengar om dei ikkje likte showet. Men om ein person blant publikum likte showet, og likevel gjekk vidare, ser gateartistar det som ein fornærmelse, ei handling som for dei ligg nært opp til tyveri. Publikum har teke imot noko gateartisten har lagt si sjel i; hans produkt.

I don't think about the money. I think about doing a good show. I mean, I have a line to the end of my show that says: "I know some of you are thinking about leaving my show. I can see that some of you are watching my show and are gonna leave, and at the end you're not gonna give me any money. I like to remind you of what a horrible feeling guilt is. And then I say if you feel guilty, and you leave this show, and you walk across that street feeling guilty, and you get run over by a car, and you die, and I say it really hard I'd hate to think that you die with my money in your pocket!" You know if I don't put that line in, in this town, this time, half of my audience will walk. And they won't pay me. If I put the line in, almost everybody pays. Why? I'm not, I mean, if people don't wanna pay me, that, at the end of the day that's up to them! But people have to take responsibility for their streets! (John, gateartist).¹

Gateartistar er naturleg nok avhengige av publikum for å overleve. Alle gateartistane eg har intervjuar har eit bevisst forhold til publikum. Korleis publikum er, bestemmer sjølvkjensla til artisten, og artistane har mange tankar om publikum. Desse kan vere positive og nokre gonger litt meir negative, alt etter dagsform. Artistane veit at publikum sin væremåte på mange måtar blir bestemt av ein vekselverknad mellom artist og publikum. ein kan ofte skulde seg sjølv om publikum er "vanskelege". Til og med ein person med kostyme og maske vil likevel kunne ha ei utstråling eller haldning som publikum merkar, fortel Michael. "It's you inner being which is the thing. Which is the most important thing." (Chris, gateartist). Slik eg nevnte i delkapitlet om markedsføring, er det slik at ein må stråle ut at ein trivst med det ein gjer, og at ein har tru på seg sjølv.

---

¹ Denne replikken om skuldfølelse er ein replikk som blir brukt av fleire gateartistar i Oslo. Sannsynligvis også i andre land.

Det er ikkje alltid like lett.

I think it's important to *believe* that what you do is contributory in some way. It's like... sometimes I can feel "what the fuck am I doing, you've been doing this for so long, you know, it's not worth anything, I'm not achieving anything, I'm not going anywhere with it..." you know. And... 'cause in the, when you're young, when I first started I believed it would lead on to some... career you know or something... But it just became a *lifestyle*. But when you *have*, like... you *do* get a good show, and people come and tell you... "That was good" and "You made me feel so good when you sang that song"... a lot of children dancing and... these moments you feel that what you do is valid and it *is* something, you know? (Chris, gateartist)

Dette viser korleis publikum kan redde eller øydeleggje ein arbeidsdag for ein gateartist, kanskje kun med ein gest eller ein liten kommentar. Nokre artistar meiner også at det å vere gateartist har låg status i underhaldningsindustrien. John meiner gateartistar ligg nederst på "næringsstigen". Ein del gateartistar har ein draum om å komme seg oppover på stigen, og nokre greier kanskje også det. Gjennom intervju og samtaler på gata har eg sett at gateartistar har eit ganske skarpt skilje mellom utandørs- og innandørs arbeid, der det å jobbe innandørs er eit trinn oppover på stigen (Harrison-Pepper 1990:XVI).¹ Slik Morten fortel om, kan det godt hende det er ei hardare psykisk påkjenning å spele ute enn å spele inne, noko mange meiner ikkje blir respektert i stor nok grad. Når ein spelar inne, har ein ofte eit større publikum. Mange som har erfaring med til dømes å snakke til forsamlingar, fortel at det kan vere langt vanskelegare å snakke til fem personar enn til 50. I tillegg er det slik at eit innandørs publikum mest sannsynleg vil bli sitjande eller ståande til showet er over (jamfør Cohen & Greenwood 1981:178). På gata får du klar og direkte melding om du ikkje held mål: folk går.

It's not a complaint, it's familiar. Like... a girlfriend finds a milliardaire and she leaves her boyfriend *so* fast. Like for example if some show comes near you, and all the people around you, they just leave you and go to the next show. (Michael, gateartist).

Dette gjer at ein må vere konstant fokusert og energisk. Morten fortel at han har prøvd andre jobbar som er harde fysisk, som til dømes malerjobbar eller sjauing. Han fortel at ingen jobb gjer han så utslitt og tappa for energi etterpå, som det å spele på gata. Det krevjer mot (jamfør Harrison-Pepper 1990:18). Av og til greier han ikkje møtet med publikum: "du kan jo bli syk også, du kan jo foreksempel blir syk av alle disse

---

¹ Ein liknande dikotomi her, kan vere skilnaden mellom "musiker" og "musikant", der "musiker" kanskje ligg litt høgare på rangstigen.

mennekene som går forbi. 4-5 ganger i livet at jeg får hjertebank og svimer av for jeg orker ikke å se folk.” Men andre dagar tenkjer han ikkje på møtet med publikum som eit problem.

Howard Becker (1973) var i mange år pianist i ulike danseorkester i USA på 1940-talet. Medan han heldt på med dette, blei han godt kjend med korleis musikarar tenkjer om seg sjølve generelt og i forhold til publikum. Etter mitt syn kan mange av hans betraktningar om musikarmiljøet som ein subkultur, også fortelje oss litt om korleis gateartistar og kanskje spesielt gatemusikantar opplever sin situasjon. For det første har ein musiker alltid eit dilemma mellom det å spele slik musikk som publikum set pris på, det som sel godt, og det å følgje sine egne musikalske preferansar, som ofte kan vere ganske annleis enn publikum sine. Vidare hevdar Becker at musikarar ser på seg sjølve som annleis, som folk som har skjønt noko publikum ikkje har skjønt, noko som gjer at dei meiner publikum ikkje alltid ser verdien av ein musiker sitt arbeid. Slike tankar meiner eg også å finne spor av hjå gateartistane eg har snakka med. Spesielt Morten er oppteken av at publikum ikkje betaler han så mykje som han sjølv legg av verdi og energi i sitt arbeid. John er irritert over at publikum ikkje ønskjer seg dybde i underholdninga, men glade, bekymringslause og for han meningslause show. Musikarane Becker intervjuar, omtalar publikum svært ofte som ”squares”, som kan oversetjast som ”streiting”, eller i relasjon med det å vere firkanta eller konform og kanskje også litt ignorant.¹ (Becker 1973:90):

The musician thus sees himself as a creative artist who should be free from outside control, a person different from and better than those outsiders he calls squares who understand neither his music nor his way of life and yet because of whom he must perform in a manner contrary to his professional ideas (Becker 1973:91).

Nokre gateartistar distanserer seg nok meir enn andre frå publikum. Ei kjensle av å bli misforstått meiner eg å kjenne att i alle gateartistane eg har intervjuar. Men Morten og John verkar oftare irriterte på publikum enn Michael og Chris gjer. Gateartistane meiner sjølv, slik eg tidlegare har nevnt, at dei gjev svært mykje av seg sjølve, og at det dei får tilbake ofte ikkje er slike mykje som ytelsen er verdt. Etter kvart som det har blitt mange som opptrer i gatene og dermed hard konkurranse til tider, er det nokre, spesielt dei som

---

¹ Slik folk som brukar mykje narkotika kallar folk som ikkje brukar narkotika for ”nyktre” eller streitingar.

driv med sjongleringsshow og liknande, som har nummer som er generelt helsefarlege, eller ein kan skade seg stygt. Døme på dette kan vere flammeblåsing, som kan vere svært skadelig for luftveiane om ein gjer det ofte. Eller ulike typar klatre- eller balansenummer utan sikring. I nokre greiner av gateunderhaldning har det blitt naudsynt å ha nummer som er litt risikable eller spektakulære, for å få merksemd. Chris fortel spøkefullt at det er slik i dag at ein nesten må setje fyr på seg sjølv for å få den merksemda ein treng. Alle gateartistane eg har snakka med fortel at det er ikkje pengar som er hovudinspirasjonen når dei opptrer. Likevel er pengar ein målsetnad for å kunne overleve. Hovudmålet er å underhalde, å få respons på det ein gjer og å gje publikum ei god oppleving, ha ein kvalitet over det ein gjer. Ifølge Harrison-Pepper er det slik at om ein tenkjer for mykje på pengar mens ein jobbar, blir showet dårlegare og ein får ikkje så god respons frå publikum (Harrison-Pepper 1990:15).

John fortel at han er litt skuffa over at folk er lite engasjerte i å halde på det fargerike livet i byen. Han har sterke meiningar om dei som ikkje betaler når dei har sett showet hans:

So I guess I'm a little bit disappointed in a cultural perspective, but I mean at the end of the day, you wanna... you can like the show, you pay, and that's great. If you don't like the show, then you don't pay. That's great. But if you like the show, and you don't pay ... (gestikulerer oppgitt) Well its just like... how do you sleep at night? I mean it's not that big an issue, but that might just be the tip of the iceberg. That must be how you run you life! You take from people, and you don't give back. And I'm not asking people... I don't say: give me 20 or 30 kroner. (...) If you like the show, pay for it! Don't just pick it up and go!

Som eg tidlegare har nevnt: mange artistar legg inn ein replikk under eller umiddelbart etter showet, om at det er dette dei lever av, og at dei kan gje det det er verdt. John meiner dei aller fleste ville gått utan å betale om han ikkje sa noko. Nokre går rundt med hatten, andre har hatten eller gitarkassa ståande. Nokre har folk som har til oppgåve å gå rundt og samle inn mens artisten opptrer. Har ein eit stort publikum, kan det vere naudsynt å gå rundt og samle inn fordi mange ellers ville stikke seg unna, eller er for sjenerte til å gå fram og gje. John fortel at han treng eit publikum med dynamikk og energi for å kunne gjere eit godt show. Og han kjem med kommentarar og utsagn som han veit vil få uønska element, som for han er uengasjerte folk, til å gå vidare. Morten meiner publikum i Oslo har endra seg til å bli meir nonchalant, og at gjøgglarane er meir velkomne i Danmark, til

dømes. Å få inn nok pengar har utvikla seg til ein psykisk stressfaktor for han, og at folk ikkje er interessert lenger. Han fortel at mangel på respons, eller eit uinteressert publikum av og til kan såre han djupt:

(...) mangel på respons, at folk later som de ikke ser deg, da gjelder det å få de til å le litt. Så tar du de der. Kan jo være meg det er no feil med noen ganger og, eller at jeg er for trett, det...noen ganger så blir jeg så fed up at jeg bør holde meg langt unna da, når man blir forbanna på folk. Man kunne få lyst å fortelle de at dette er en tøff bransje. Og det er det ingen som vil forstå da, det blir til at man smiler og er hyggelig i stedet.

Det er nok ikkje berre Morten som har slike tankar om publikum i blant. Om ein skal seie det ein meiner om publikum, må ein vere svært forsiktig med kva ein seier. Det verkar som det å vere frittalande eller ikkje, er eit bevisst val som gateartistar tek. Det er ikkje alle som vil komme unna med å vere spydig. Men nokre gjer det (Harrison-Pepper 1990:96). Mange har eit sterkt behov for å markere sine standpunkt. Det avheng også av kva slags show ein har. John fortel: “sometimes you say things because they’re funny, and sometimes you say them because it makes money, and sometimes you say them because you just gotta say them.” Han er bekymra over homogeniseringa og ufarleggjeringa av underhaldning. Han meiner underhaldningsindustrien har mista noko av brodden fordi den skal selje til flest mogeleg. Han, som ein del andre gateartistar, ønskjer å motarbeide dette:

... they want this happy, happy feelgood-show ... They want Disney. (...) We just chew up and digest all this American crap, we don't really *deal* with anything! (...) Everything is becoming more and more the same. It's the same, the same, the same. I mean... (...) -So I scare people. But you know what? Fuck `em!

For han er det viktig å få folk til å tenkje ein ny tanke, våkne opp.

John (i likhet med andre gateartistar eg har snakka med, og artistar skildra i Harrison-Pepper (1990), er frustrerte over at folk ikkje brukar byen på ein bevisst måte, at folk på ein måte er ”bedøvd” og treng å vakne og sjå korleis dei store kjedebutikkane har fått for mykje makt i byrommet:¹

Karl Johan is a wasteland! But spirit and soul. Why? `Cause the rent is so expensive on Karl Johan that only the super chains... they just pushed out all the younger, all the smaller stores. And so these big stores just occupied the whole lot. And it's like... you know, it's happening everywhere, it's not just in Oslo. But there's no... so I think... if I'm gonna get annoyed with people, I guess it's in the... you know... if you want a nice town, if you want street performers to be here, you have to support them. There's not just us, I mean there's musicians, and there's all kinds, but people just move through. And... if you don't... if you want everything... see we want everything to cost nothing, we don't wanna care, you know? We don't wanna know. We don't wanna take responsibility. We're not engaged. We can watch the television, we can rent a DVD, you know? (...) The only reason *that* street *exists*, is so you can *buy* stuff. That's the only reason. So... there is becoming less and less spaces for us to work, because the shops are saying: "oh there's a guy out there and he's doing a show. Because he's doing a show, I'm gonna make less money." And this is a chain that makes 450 million billion trillion dollars a year. Making clothes for 2 cents or something in Indonesia or China. And they are having a go on us! Because we're supplying entertainment. But the kommune doesn't see it that way, the kommune just says "oh yeah yeah you're right oh yeah yeah yeah..." (...) They don't wanna see it, `cause we're a pain in the ass. We piss off the private sector, you see? And all about public space, is being privatized. Does the state own Karl Johan? The Oslo city commune, do they own Karl Johan? You're crazy. You're out of your mind. The people who fucking rent those stores. Hennes & Mauritz, Carlings, Dressmann. Kappahl and all these McDonalds... Burger King and all this shit. *They* own that street. Because they're ones who've got money, and they're the ones who have got the...they pay the taxes and they're the ones that... you know what I mean, they're the *business*. (sarkastisk). It's not a private... it's not a *public* space. It's not for you and me! It's *theirs*. (John, gateartist).

Men denne bekymringa er ikkje heilt ny, det er ein prosess som har pågått lenge. Campbell (1981:230) fortel også om den til tider vanskelege balansegangen mellom å tekkast publikum og å tekkast Handelsstanden. Campbell hevdar at gataertistar heller fremjer enn hindrar handelen i eit område med mange artistar. Dette fordi dei får fram smil i publikum, og mjuknar dei opp slik at dei kanskje opnar lommeboka litt lettare også etter at dei gav litt til gateartistane. Også i Oslo er det mange som set pris på

---

¹ Ei filosofisk/politisk retning kalla Situasjonismen, inneheld fleire tankar som etter mitt syn finn gjenklang i gateartistar sitt syn på byen. Ifølge situasjonistane er dagens moderne kapitalistiske samfunn ein *organisasjon av bilder* som gjev et forvridd inntrykk av virkeligheten, noko som gjer menneska framandgjorte. (Frantzsen 2003: 43) Situasjonistane sitt mål var å bekjempe dette. Verkemidla for å nå dette målet var å ”skape situasjonar” som skulle synleggjere nyansane i virkeligheten. Dei var også opptekne av at ein i byen er velkommen til å delta i det byen har å tilby, men at du blir hindra i å setje ditt eige personlege preg på byen. (ibid.: 44). Ein skulle få dei ”bedøvd” menneska til å vakne og tenkje sjølv. Situasjonistane kritiserte også korleis offentlege område meir og meir blir underlagt kapitalistiske krefter, sterke aktørar som kan bestemme korleis folk skal bruke byen (ibid. : 46).

gateartistane. Om dei mjuknar lommebokhanda, er ikkje så lett å måle, men eg vil i alle fall hevde at dei bidreg til trivsel for publikum i byen.

7.2.2 Forholdet mellom tiggjarar og publikum

Forholdet tiggjarane syns dei har til publikum, er i følge dei sjølve stort sett OK. Alle eg har intervjuja, trekkjer fram at dei er glade for at det fins veldig mange fine og snille menneske der ute. Det er dei takknemlige for, og det hjelper dei å tenkje på dette når det er nokon som behandlar dei respektlaust. Tim har eit generelt positivt forhold til publikum; sjølv om han kanskje har eit noko spesielt inntrykk av kva som er positiv respons: "... jeg får mest positive tilbakemeldinger ihvertfall. Positive i den grad at dem ikke rakker ned på meg i hvert fall! Dem syns det er synd at det skal være sånn som det er, da." Maya fortel at ho er ekstra glad i "alle de snille gamle damene", og snakkar om dei med smil og entusiasme. Ho blir også glad når barn går forbi og smiler til henne. Sven er også ekstra mild når han snakkar om dei gamle damene, og fortel at han er ekstra blid og høflig når han snakkar med dei. Han er vør på at nokre kan bli redde for han. Han føler seg ofte misoppfatta av publikum, og vil gjerne få fram at "de må forstå at det er en stor, stor forskjell på å være fattig og å være farlig!" Eg spurte dei om dei hadde negative tankar om dei som ikkje gjev noko. Og fekk til svar at det som regel ikkje ville vere tilfelle. Dei prøver å fokusere på det positive. "Nei, det er så mange som ikke gir at da måtte jeg vært veldig sur hele dagen", smiler Magnus. Sven fortel at han alltid sender ein hyggelig tanke til dei som gjev. Dei som ikkje gjev, tenkjer han ikkje så mykje på. Nokre syns han litt synd i, tenkjer at dei må ha triste liv sidan dei berre greier å tenkje på seg sjølve. "De har enebolig og hytte på fjellet og... men de har det ikkeno bra likevel." Thomas seier han er takknemlig for å få noko i det heile tatt: "Jeg mener det er jo... en positiv ting å få penger, ikke sant. At folk gir vekk penger bare, heilt uten videre, til en tigger, ikke sant?" Han er audmjuk i forhold til dette. Alle tiggjarane eg har intervjuja, fortel på ulike måtar at dei er redde for å vere til plage. Spesielt dei som sit når dei tiggjar, gjer det fordi dei vil sleppe å "pese" folk. Men også fordi dei er redde for aggressive forbipasserande.

Eg har ikkje gjort undersøkingar på kva slags tankar og forhold publikum har til tiggjarane. Men det fins ein forskningsrapport som er gjort av Visendi for Dagsavisen. Ifølge denne undersøkelsen har tiggjarar 450 000 gjevarar. (Halvorsen 2004). Eit representativt utvalg på 1489 personar busett i Oslo og Akershus blei spurt om dei ga til tiggjarar. Ifølge denne undersøkelsen er det 45 prosent som ofte eller av og til gjev til tiggjarar. Oslo og Akershus har til saman ca 1 000 000 innbyggjarar, difor estimerer Visendi at tiggjarane har 450 000 gjevarar. 59,6 prosent av mennene svarte nei på spørsmålet, 50,2 prosent av kvinnene. Kontrollert for alder er det 54,2 prosent av dei mellom 16 og 24 som gjev, 41,7 prosent i alderen 25-34 år, og 47,6 prosent i alderen 45-54. Kor godt desse tala stemmer, er ikkje så lett å vite. Viss tala betyr at cirka ein av to gjev, er eg ikkje heilt sikker på om dette kan stemme, etter det eg har sett i byen og etter erfaringane tiggjarane fortel meg om. Det er litt ulikskapar i mitt materiale når det gjeld kven som gjev. Det kan hende ulike personlegdomar appellerer til ulike typar av forbipasserande. Det er jo også slik at det er mange tiggjarar å gje til, det er ikkje slik at einkvar tiggjar får pengar av annankvar forbipasserande, pengane blir fordelt mellom fleire. Ein ting eg likevel meiner det er viktig å hugse på, er at Visendi baserer sine spørjeundersøkingar på eit panel av respondentar som på førehand har sagt seg villige til å vere med på spørjeundersøkingar som blir tilsendt per e-post. Eg var sjølv med på undersøkinga, utan å vite at eg kom til å bli spurt om tigging. Eit par spørsmål om dette kom inne i ein såkalla "omnibus", som kan handle om alt frå samfunnsspørsmål til kva ein tykkjer om paprikamengda på Pizza Grandiosa. Sjølv om det i dag er svært mange som brukar Internett regelmessig, kan det godt hende at det er ei gruppe menneske som ikkje ønskjer eller har anledning til å bruke Internett på denne måten. Kven veit korleis statistikken ville bli om denne gruppa også var med på undersøkinga?

Kva kan vi lære om tigging og relasjonen mellom gjevar og mottakar, når vi ser på fenomenet i lys av Mauss sin teori om ytelse og gjenytelse? Det er ikkje alltid slik at ei gåve må få ein gjenytelse som er verdt akkurat det same, poenget er kanskje at ein gir etter evne. På denne måten er ei datamaskin i gåve frå mor, og ein CD til mor frå ein fattig studerande son, likeverdige gåver. Når ei bølge slenger hundretusenvis til havs, er 500 kroner frå ein minstepensjonist "like mykje" som ein milliard frå Regjeringa. Slik eg

forstår Mauss, er det slik at storleiken eller verdien på gjenytelsen ikkje treng å vere den same som på ytelsen, om det er slik at mottakaren har lavare status eller har færre ressursar enn gjevaren. Er myntane vi gjev til tiggara del av ei slik uuttala "kontrakt", der ein forventer gjenytelse frå tiggaren? Vi forventer kanskje ikkje at han skal kome på døra ein dag med pengane tilbake eller ein presang. Men ein gjenytelse treng ikkje nødvendigvis å vere ein objektiv ting å setje på peishylla. Andre aspekt som spelar inn, og som gjer ei utveksling likeverdig, er etter mitt syn til dømes dette med å vere takksam. Blir ein ikkje møtt med takksemd når ein gjev ei gåve, er det lett å tolke det som ein fornærmelse. Og det fristar ikkje å gje noko til ein person som ikkje viser takksemd. Og det kan også hende at ein tiggara som overlever på å tigge, gjev ein "passiv" gjenytelse i form av *ikkje* å gjere innbrudd eller stjele vesker. Er det å gje til tiggara også ein slags avtale; "Eg gjev deg pengar no, og du stel ikkje frå meg i morgon."? Ei slags samfunnsøkonomisk handelsavtale? Eg spurte Thomas om han føler han gjev noko tilbake til dei som gjev. Først svarte han at viss nokon skulle trenge ei teneste tilbake, og han kunne hjelpe, er det berre å spørje. Han seier så at han ikkje trur at gjevarane forventar noko tilbake, at dei rett og slett berre er gode menneske som har tid og krefter til meir enn å tenkje på sine egne problem. Det er heller ikkje slik at eg påstår at ein har eit uttalt ønskje om ein gjenytelse når ein gjev til ein tiggara. Det har ein heller ikkje i andre situasjonar når ein gjev nokon ei gåve. Mauss sin teori går vidare enn dette, han siktar til mekanismar i det store samfunnsbiletet. Slik sett er det ganske tydeleg at Marcel Mauss var nevø av Durkheim.

7.3 Vald og forsvarsmekanismar

Som nevnt i innleiinga til dette kapitlet, verkar det som at det å bli utsett for vald er vanleg både for gateartistar og tiggara. For å utjupe dette, vil eg definere kva eg her meiner med omgrepet vald. Etter mi meining har Per Isdal, psykolog ved senteret Alternativ til Vold, ein god definisjon på kva vald kan vere.

Han kallar vald ei funksjonell makthandling:

”Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil.” (Isdal 2000:36).

Denne definisjonen inneber også ytringar eller annan atferd som kan krenke eller skremme.

Gateartistane fortel at dei aller fleste folk som ferdast i gatene er hyggelige. Men av og til kan ein kome opp i ubehagelige situasjonar. Det verkar som om folk som arbeider på gata, står lageleg til for hogg. Dette kan ofte vere ein hovedårsak til at ein kan bli utsett for ting. Campbell (1981) hevdar at ein mogeleg årsak til dette kan vere at gateartistar som opptrer og som ofte har ei slags øy av varme og latter rundt seg, verkar som ein magnet på andre spesielle sjeler som beveger seg i byen, som folk med store alkoholproblem eller psykiske problem. Spesielt om ein arbeider ute på ei tid der mange har drukke alkohol. Det er ei kjent sak i miljøet at til dømes levande statuer som står på eit podium eller kasse eller liknande, ikkje sjeldan blir dytta ned derifrå. Dette fører til at den som er levande statue blir audmjuka og kanskje også gjort til latter. Ein person eg snakka med, som er levande statue, fortel at dette i snitt hender ein gong i månaden. Då ofte av folk som verkar anten påverka av eit rusmiddel, eller som er frustrert og brukar ei slik handling for å få utløp for dette (ibid.:224). Artistar som opplever slike ting når dei arbeider, forsøker å le det vekk slik at den som har gjort det ikkje kan få overtaket. Det er også viktig å ikkje bli sint eller overreagere, både fordi det kan ”trigge” personar i psykisk ubalanse, og fordi ein sint reaksjon frå gateartisten kan gjere at ein får publikum imot seg (jamfør Campbell 1981: 224). Ingen av gateartistane eg har intervjuar tar slike hendingar spesielt personleg, men tenkjer at det er den krenkande part som har så store problemer med seg sjølv at han må la det gå ut over uskuldige. Den krenkande har gjort det han trur på, artisten held fram med å gjere det han trur på, og prøver å vere tålmodig. Han tek hendinga som ein del av jobben, medan han hugsar på at han har ”sine” folk rundt seg; eit vennleg publikum. Evna til å handtere slike situasjonar, inngår i det Campbell kalla ”street skills” (ibid.:227). Chris meiner at det er ein aggresjon i menneske

generelt som kjem tydeleg fram under visse omstender. Han fortel entusiastisk om dei kjende byoriginalane i Oslo som er borte no, og meiner det ikkje lenger er så god plass til originalar lenger i denne byen. Han fortel meg om advokat Hermansen. Han var ein gammal mann som var godt kjend i byen, fordi han hadde eit nytt kostyme kvar dag. Hermansen vart over 80 år gammal. Han vart slått ned av ein person på gata og døydde av skadene.

Medan gateartisten så langt det er mogeleg er bevisst på å ha ei sjølvsikker utstråling, er det heller det omvendte vi kan sjå hjå tiggarene. For det første hjelper det å sjå litt elendig ut når ein skal tigge. Forskning som er gjort på vald, viser at det er menneske som er, eller framstår som svake, som ofte blir utsett for vald. I tillegg er det slik at menneske som ser på eit medmenneske som "litt mindre menneske enn ein sjølv", har større sannsynlighet for å utøve vald mot dette mennesket. (Jamfør til dømes Ofstad 1991, Bauman 1997 og Christie 2003).

Når ein tiggar, set ein seg sjølv i ein svært audmjuk posisjon der ein er prisgjewe andre menneske sin velvilje. Ein stiller seg i ein avmaktsposisjon der publikum kan velje korleis dei skal forholde seg til tiggaren. Veljer ein forbipasserande ein negativ vri, er det ofte tiggaren er nøydd til å svelge det utan å ta igjen. Magnus fortel korleis han føler seg når han tiggar: "Nei du føler deg veldig liten, det gjør du. Du føler deg rett og slett bønn i bøtta, søppel i samfunnet da, veldig liten. Du betyr ikkeno, du føler deg som et problem liksom." Det ser ut til at det er tiggarene som er litt meir utsett for vald enn gateartistane. Slik eg ser det, er det i alle fall slik at det tiggarene opplever av krenkande handlingar når dei er på jobb, er meir alvorleg enn det som er vanleg for gateartistar. Når eg spurte tiggarene om dei hadde opplevd ubehagelege situasjonar, svarte dei først. folk er stort sett greie. Og så fortel dei etterpå at bemerkningar som "jævla narkoman", "du sitter på ræva, ta å få deg en jobb!" er omtrent dagligdags. Folk som sit når dei tiggar, opplever å bli sparka etter. Spyting er heller ikkje uvanlig. Maya har fleire gonger opplevd å bli spytta i ansiktet. Spesielt på kveldar og om nettene er ho van med at menn kjem bort og tilbyr pengar mot seksuelle tjenester. Respektlause bemerkningar, og folk som legg usaklige ting i koppen hennar, skjer også ofte. Maya har også nokre gonger opplevd at godt

voksne og velkleddede menn raslar demonstrativt med myntane dei har i lomma, medan dei ser på henne med eit ertande blikk. Eller folk kan stille seg opp ved sida av henne og demonstrativt ete ein hamburger og snakke om kor godt det er med mat, og så kaste ein halv hamburger i søppelkassa mens dei ler. Valdshandlingar mot tiggjarar er også skildra i media. I ein artikkel i Aftenposten Aften finn vi ei forteljing om Bjørn Nilsen, som plar tigge ved Nationaltheateret stasjon. Han opplevde å bli skalla ned av ein tilfeldig forbipasserande i mars 2005. Han fortel til Aftenposten at det ikkje er første gongen han blir utsett for vald (Krekling 2005). Ei kvinne fortel også om kommentarar frå publikum som minner om dei som Maya har opplevd, i tillegg til at denne kvinna har opplevd å bli skylt med kaldt vatn. I eit intervju med Håkon Løes frå Kirkens Bymisjons kafè Møtestedet, fortel Løes at tendensen til valdshandlingar mot tiggjarar er aukande. At tiggjarar blir fråstole innhaldet i koppen, skjer også. Utøvarane kan både vere folk frå same miljø, og tilfeldig forbipasserande (ibid.). Kvifor er det så mange tiggjarar som opplever dette? Tiggjarane sjølve er ytterst sjeldan fiendlege i verken handling eller tankar. Magnus fortel:

...er litt kul noen ganger sånn at dem føler seg... så dem skjønner at jeg setter pris på det og sånn, da syns dem at *dem* er greie og, ikke sant, og det, det syns jeg er viktig at dem føler at dem gjør en god gjerning og, dem *gjør* jo det syns jeg i hvertfall, dem hjelper meg litt, jeg sliter jo fælt, jeg gjør jo ikke no kriminelt for å få penger, jeg står jo bare der, med koppen min lissom...

Ein tek sine forholdsreglar. Tim fortel at han aldri vil stå og spørre etter pengar på seine kveldar i helgane, fordi mange blir provoserte. Det tiggjarane fortel om valden og utøvarane, er etter mitt syn konsistent med Isdal sine teoriar om kva som kan ligge bak ei valdshandling. Han hevdar at vald er eit hierarkisk fenomen, at vald har sitt grunnlag i det at valdsutøvarane anten ser offeret som mindre verdt enn utøvarane, eller at han har eit ønske om å degradere personen for å kunne kjenne seg ”større” sjølv. (Isdal 2000: 76).

Korleis forsvarer tiggjarane seg imot slike handlingar? På ulike måtar. Magnus forsøker å fokusere på det positive: ”Men så kommer en eller annen da, som gir deg en liten opptur, som er veldig hyggelig, og syns det er kult at jeg står *der* lissom, og ikke gjør andre gærne ting og sånn, det syns jeg er kult. ”.

Sven, Thomas og Maya er einige om at det er synd i folk som gjer slikt. Maya fortel:

Jeg har en sånn tendens til å liksom lage sånne unnskyldningsgrunner til at andre folk oppfører seg som dem gjør. Så syns jeg, jeg syns i virkeligheten synd på folk som... jeg mener, hvis dem har så lite innhold i hverdagen sin at dem må liksom bruke tida på å plage en som tigger, da... Da kan dem ikke ha mye selvtillit eller følelse eller mye *verdi* sjøl da på en måte. Hvis en på en måte må bygge seg opp på å trække på *meg* da. Vi blir jo en slags sånn.. får en slags dreneringsfunksjon for negative følelser i befolkningen, som sånn gapestokk, som dem hadde før! (lattermild)

Ein av dagane eg var ute og gjekk i gatene, snakka eg med Lars. Denne samtalen gjorde at eg vart svært klar over ein fordom eg hadde. Samtalen sette meg på sporet av noko eg seinare møtte att i intervju med tiggjarar. Eg hadde ofte sett Lars ute, og eg var svært interessert i å prate med han. Men kvar gong eg gjekk forbi, sat han med lukka auge. Eg tenkte han var for rusa til å snakke med, eg ville ikkje forstyrre han. Så gjekk eg bort ein dag han sat og såg seg litt rundt. Etter at vi hadde prata litt, sa han at han, for å greie å sitte der, store deler av tida plar sitte og meditere med eit mantra inni seg, eller be. Det fell meg ikkje inn at det var slik det kunne vere. Dei tiggjarane eg har snakka med eller intervjuar, som plar sitje i ro når dei tiggjar, fortel om liknande mekanismar dei har for seg sjølv for å greie å sitte der. Tim, Maya og Sven, som sit når dei tiggjar, snakkar alle om dette. Tiggjarar snakkar om at dei går inn i en slags trance når dei sit eller står og bommar pengar. Ein festar ikkje blikket eller ser seg rundt, fortel Maya:

Som regel tenker jeg ikke over folk, utenom akkurat de som gir eller de som.. er kjipe på en eller annen måte da. jeg tenker ikke over liksom vanlige folk som går forbi, for det er liksom bare en flytende strøm liksom det, hehe. Så... i begynnelsen gjorde jeg det men du kan`ke gjørra det hver dag i lange tider ikke sant, tenke over mange tusen mennesker dom passerer deg liksom. Jeg ser dem nesten ikke engang for jeg (...) blir i en sånn trancetilstand så jeg liksom... ser bare gjennom...

På en måte frikoplar ein seg frå omverda, gjer seg hardhuda for kritikk. Det blir på en måte "tomt" i hovudet, fortel Tim.

Heroin hjelper også. Magnus, som står, fortel at han ikkje ville greie å stå der og tigge om han ikkje brukte heroin som eit slags skjold. Tim fortel at han har eit tal i hovudet som han sit og tenkjer på heile tida. Det er den summen han må opp i før han kan gå derifrå.¹

8. Konklusjonar og avslutning

Årsaken til at desse gruppene, eller gjerne avvikergrupper generelt, har blitt og framleis blir behandla på den måten dei har blitt, er nok kompleks. Men ein del av årsaken kan etter meining vere eit samfunn sitt latente behov for gjenoppretting av orden. Handlingar som i på ein eller annan måte blir sett på som avvik, i nokre tilfelle lovbrott, blir sanksjonert på grunn av eit behov for ”vedlikehold av virkeligheten” (Berger og Luckmann 2004:159). Dette er tankar som også kan parallelliserast med Bauman (1997) og Douglas (1997) sine teoriar; eit samfunn ønskjer å rydde bort ”det ureine”, eller det som ikkje passar inn, slik at samfunnet skal passe med det indre biletet ein har på korleis ting helst skal vere. Eitt døme av ny dato kan vere politiet si bekymring over tigging og ei mogeleg oppheving av Løsgjengerloven; ein er redd for ein smitteeffekt, at ein skal miste kontrollen. Ein annan medverkande årsak kan også vere ein som byggjer på Bourdieu sitt tankegods; folk som er fattige eller som på ein eller annan måte har få ressursar, får sjølv skulda for si eiga ulukke, fordi ”objektive maktforhold tilslører seg selv ved at de gjennom den symbolske makten eufemiseres og fremstår som noe annet enn makt” (Skyberg 2001:34). Slik var det mulig å straffe menneske som var arbeidsledige og ”gjekk lause” sjølv om det var/er mange som ønskte seg arbeid utan å få det. Når det gjeld gateartistar, kan forsøket på å kontrollere dei kanskje ha ein latent årsak, viss ein

---

¹ Utan å trekkje samanlikninga altfor langt, er det etter mitt syn rimeleg å anta at dei kjenslemessige temattikkane til tiggarene kan likne på nokre av dei prostituerte sine kjensler, som Cecilie Høigård og Liv Finstad skildra i ”Bakgater” (1993). Ein distanserer seg frå seg sjølv og frå situasjonen. Også prostituerte set seg sjølv i ein audmjukande situasjon med eitt føremål: å tjene nok pengar til å finansiere narkotikabruk. Ein måte å distansere seg på, er å tenkje på noko heilt anna. Ein annan måte er å bruke stoff som gjer ein meir åpen, nummen og vennleg til sinns. Ein jobbar etter ”kunden har alltid rett”- prinsippet for å få inn mest mogeleg pengar på kortast mogeleg tid. Høigård og Finstad fann også at prostituerte kler seg på ein heilt annan måte på jobb enn dei ville gjere heime, for å markere eit skilje mellom arbeid og fritid. (Høigård og Finstad 1993: 108-112).

tenkjer funksjonalistisk; i form av at gateartistar sin frie måte å leve og arbeide på, det at dei frikoplar seg og kanskje ikkje held seg ”på plass”, er eit fenomen som frå denne synsvinkelen bør begrensast viss ein skal få samfunnshjula til å gå rundt.

Kva behandlinga og den til tider strenge kontrollen av desse gruppene har ført til, er ikkje så lett å seie. Men det kan godt hende at gateartistane har fått ein sterk og stolt yrkesidentitet på grunn av dette. At motstand har gjort dei sterkare. Sidan gateartistane er innstilte på at ein skal ta hensyn til både forretningar og kommuna sine reglar, kan det godt hende ein kunne finne fram til ordningar som kunne passe for alle parter, om gateartistane kunne blitt konsultert. Ein kunne også sjå tendensar til ein styrke, kanskje ein trass og stoltheit, då tiggara vart meir systematisk jaga i 2004. Det er etter mitt syn sannsynlig at strengare straffer for tigging, eller vanskeleggjering av kvardagen for tiggara, vil kunne føre til meir vinningskriminalitet, så lenge ein ikkje gjer noko med årsaken til at folk tiggar. Ein kan kanskje seie at både tiggara og gateartistar har ein funksjon som er viktig for samfunnet, kanskje fordi avvik generelt kan vere funksjonelt for eit samfunn (Becker 1973, Erikson 1966).

Vi har sett at fridom er eit omgrep både gateartistar og tiggara har eit forhold til, men på ulike måtar. Gateartistar set i stor grad set pris på å vere frikopla frå det livet vi ser på som ”vanlig”, til dømes å kunne bryte opp og reise kvar ein vil medan ein jobbar, og fjerne seg frå det offentlege sine beskyttande vengjer. Dei fleste set også pris på å ha færrest moglege materielle ting, slik at ein når som helst er fri til å reise. Men fridomen kan også ha ein pris i form av at mange også frikoplar seg frå familieliv og av og til andre nære relasjonar. For tiggara er det slik at det å tigge gjer at ein slepp å gjere ting som kan føre til fengselsstraff, og ein slepp å øydelegge for andre med til dømes tyveri. Det er lettare å halde ryggen fri om ein tiggar.

I forhold til yrkesdefinisjonen vi har brukt, ser vi etter mi meining sterke indikasjonar på at ein kan kalle både det å vere gateartist og det å vere tiggara for yrker. Vi har sett korleis begge grupper er klar over kva som er høgverdige normer i yrket. Gateartistar er opptekne av at ein skal ta hensyn både til andre gateartistar slik at alle kan utfolde seg,

men også å ha ein god dialog med forretningane i området. Ein skal også vere sympatisk mot publikum. Fleire ser det også som eit kall å vere noko positivt, få folk til å le, live opp byen. Tiggarrar er opptekne av at ein skal fortjene pengane. Som Sven seier: "Ikke være pågående. Være høflig. Ta et nei for eit nei". Ein skal ikkje innta "pasientstilling" men kanskje gjere noko for pengane ein får ved å gje publikum ei positiv kjensle; at publikum skal syns dei gjer ei god gjerning, at det tiggaren får blir sett pris på. Det ser også ut til at publikum gjerne verner om desse gruppene i situasjonar der lover og regelverk søker å få bukt med dei.

Vi har også sett at både tiggarrar og gateartistar har ei klar formeining om kva slags framferd som løner seg. Ein ser i begge grupper eit ønskje om å "levere kvalitet". Vi har også sett at både gateartistar og tiggarrar ofte er gode menneskekjennarar og at dei har mange tankar om publikum. Forholdet til publikum er som regel godt, men i nokre tilfelle blir ein utsett for ubehagelege situasjonar fordi dei kanskje står lageleg til for hogg. Tiggarrar er tydeligvis meir utsett for vald enn gateartistar, kanskje fordi dei av nokre blir sett som mindre verdt. I forholdet til publikum kan ein etter mitt syn seie at Mauss sin teori om gåver og utveksling lever i beste velgåande. Det kunne vi sjå i form av gateartistane sitt syn på kor mykje dei gjev av seg sjølve til publikum og kor mykje dei føler dei får tilbake. Også tiggarrane er opptekne av å vise takksemd, fortjene pengane, gje noko tilbake på sin måte.

Både gateartistar og tiggarrar verkar stolte av yrket sitt. Gateartistar er stolte av sin profesjon og er opptekne av å bli respektert for det. Mange ser på seg sjølve som ei motvekt til sterke kapitalistiske krefter og dei upersonlige trekk ved byen. Tiggarrane er stolte og glade for at dei slepp å få inn pengar på andre, meir samfunnsskadelege måtar. Mange brukar også dette til å halde rullebladet reint til den dagen dei kjem inn på metadon, eventuelt fordi dei ikkje orkar å sitje i fengsel. Vi kan sjå at begge grupper forsøker å innrette seg etter reglane, men at reglane etter deira syn ikkje er laga for deira behov og situasjon.

Når det gjeld miljøa innad og i forhold til kvarandre, har vi sett at gateartistar stort sett trivst med det dei driv med, at det ofte er spennande, og at ingen dag er lik den andre. Miljøet er gemyttlig så lenge ein tek hensyn til kvarandre og respekterer uskrivne reglar og revirordningar. Tiggara fortel at dagane stort sett er like. Miljøet til tiggara ber preg av å vere del av narkotikamiljøet, med det det inneber av kjensle av einsemd. Likevel tar folk hensyn til kvarandre, blant anna gjennom revirordningar, som gjev ein kontinuitet og forutsigbarhet tiggara set pris på, samtidig som det gjev ein tryggleik fordi mange tiggara blir identifisert med sin plass, og andre ville bekymre seg om tiggaren ikkje kom dit på ei stund.

Viss det er slik at samfunnet er eit menneskeleg produkt, og mennesket er eit sosialt produkt (Berger og Luckmann 2004:76), kan ein seie at det er menneskeleg samhandling og trekk ved samfunnet som skiljer ut menneske som blir gateartistar. Det er også vår samhandling som, sett i eit stort bilete, skiljer ut ei gruppe menneske som tiggara, ei gruppe som ifølge politiet er i vekst. Om ein skal følge Berger og Luckmann si tankegang, er desse identitetstypene eksisterande fordi menneska skaper seg sjølv og sin identitet i dialektisk samhandling med omgjevnadene. Så kan ein spørje kva det er i vårt samfunn som gjer at slike grupper finst. Det er eit stort spørsmål ein gjerne skulle hatt eit fullgodt svar på.

Litteratur

Aschehoug og Gyldendals Store Norske ordbok. Oslo: Kunnskapsforlaget 1995.

Bauman, Zygmunt (1997): *Moderniteten og Holocaust*. Oslo: Vidarforlaget.

Bauman, Zygmunt (2003): *Frihed*. København: Hans Reitzels forlag.

Becker, Howard S. (1973): *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.

Berger, Peter L. og Thomas Luckmann (2004) : *Den samfunnsskapte virkelighet*. Oslo: Fagbokforlaget.

Berggraf, Jan (2005): "Kort foredrag om OHF si rolle og haldning i forhold til tigging." Kriminalpolitisk seminar ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UIO. 16.03.05.

Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolsk makt. Artikler i utvalg*. Oslo: Pax Forlag.

Bourdieu, Pierre (1999): "Site effects". I: Pierre Bourdieu et.al: *The weight of the world. Social suffering in contemporary society*. Oxford: Polity Press.

Campbell, Patricia J. (1981): *Passing the hat; Street performers in America*. New York: Delacorte press.

Christie, Nils (2003): *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Cohen, David og Ben Greenwood (1981): *The buskers. A history of Street Entertainment*. London: David & Charles.

Dahl, Hans Fredrik (2004): "Dann fronten mot tigging!" Innlegg i spalten PS. : *Verdens Gang*, 2. mai 2004, side 23.

Douglas, Mary (1997): *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu*. Oslo: Pax Forlag.

Engelstad, Fredrik (1991): *Hva mener vi med arbeid? Noen begrepsmessige refleksjoner*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Engh, Christine (2002): "Tiggere truer til seg penger." I *Aftenposten* 21.01.2002.
URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/oslo/article261450.ece> [Lesedato 04.11.2003]

- Erikson, Kai T. (1966); *Wayward Puritans. A study in the sociology of deviance*. Boston: Allyn and Bacon.
- Fangen, Katrine (2001): *En bok om nynazister*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Finstad, Liv (2000): *Politiblikket*. Oslo: Pax forlag.
- Fog, Jette (2001): *Med samtalen som udgangspunkt*. Viborg: Jette Fog og Akademisk forlag.
- Foucault, Michel (1999): *Overvåkning og straff; det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal.
- Frantzsen, Evy (1997): *Passe elendig. Ringvirkninger av et metadonprosjekt*. Oslo: Institutt for kriminologi.
- Frantzsen, Evy (2001): *Metadonmakt. Møte mellom narkotikabrukere og norsk metadonpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frantzsen, Evy (2005) Foredrag om ryddeaksjonar i København. Kriminalpolitisk seminar i regi av KROM, Spåtind, 8. januar 2005.
- Frantzsen, Gard Andreas: "Revolusjon i hverdagen: Urbanisme blant Situasjonistene." I: *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*. Nummer 3 / 4, 2003.
- Greer, Thomas H. og Gavin Lewis (1997): *A brief history of the western world*. Harcourt Brace College publishers. Trykkestad uklar.
- Grøntoft, Kristin (2005): "Ranet tigger for pengene hans" i *Dagbladet*, nettutgaven. 16.02.2005. URL: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2005/02/16/423592.html> [Lesedato 16.02.05]
- Halvorsen, Bjørn Egil (2004): Tiggerne har 450 000 givere. I *Dagsavisen*, 13.12.2004. URL: <http://www.dagsavisen.no/innenriks/article1371688.ece> [Lesedato 15.12.04]
- Haraway, Donna (1995): "Situerte kunnskaper: Vitenskapsspørsmålet i feminismen og det partielle perspektivets forrang". I: *En kyborg til forandring: nye politikker i moderne vitenskaper og teorier*. Asdal et.al. (red.) Oslo: Senter for teknologi og menneskelige verdier.
- Harrison-Pepper, Sally (1990): *Drawing a circle in the square. Street performing in New York's Washington Square Park*. Mississippi: University Press of Mississippi.
- Hovedstadsaksjonen (2004a): *Fasadeplan Karl Johan*. Versjon 02. Datert 13.02.04.

Hovedstadsaksjonen (2004b): *Fasadeplan Karl Johans gate og sentrum. Premisser for estetisk utforming "De ti bud"*. Versjon 04, september 2004.

Hudson, Barbara (2002). "Punishment and control". I: Mike Maguire, Rod Morgan og Robert Reiner (red.): *The Oxford handbook of criminology*. Oxford: Oxford University press.

Høigård, Cecilie og Liv Finstad (1993): *Bakgater. Om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Oslo: Pax forlag.

Høigård, Cecilie: "Graffitirespekt". I: *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*. Nr. 2/3, 2004.

Isdal, Per (2000): *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.

Jørgensen, N.K (1993): *Gadegøgl; - en håndbog for ildspisere, badudspringere, fakirer, udbryderkonger, plattenslagere og andet muntert godtfolk på gadeplan*. Frederiksberg: Teaterforlaget DRAMA.

Kalberg, Torbjørn (1973): *Samfunnsendring og sosial kontroll. Bidrag til norsk løsgjengerhistorie*. Stensilserie. Institutt for kriminologi og strafferett, nr 14. Oslo: Universitetet i Oslo.

Kalleberg, Ragnvald (1996); "Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog." I: Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Krekling, David Vojislav (2005): Mer vold i tiggerstaden. Artikkel i *Aftenposten Aften*, side 7, 17. mars 2005.

Kriminalpolitisk seminar (2005) : *Avkriminalisering av tigging*. Institutt for kriminologi og rettsososiologi, 16.03.05.

Lomell, Heidi Mork (1999): "Byens enøydde voktere." I: Tina Skouen (red.): *Den trygge byen. Kriminalitetsforebyggende planlegging*. Oslo: Norsk Form.

Lomell, Heidi Mork (2000): "Folk vi kunne vært foruten". Politikere og narkomane uønsket." I: *Plan* nr 5, 2000.

Lysgaard, Sverre (1961): *Arbeiderkollektivet. En studie i de underordnedes sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Løsgjengerloven. Lov om løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap, av 31.05.1900, nr 05.

Mathiesen, Thomas (1975): *Løsgjengerkrigen*. Oslo: Sosionomen.

Mathiesen, Thomas (1997): *Retten i samfunnet. En innføring i rettssosiologi*. Oslo: Pax forlag.

Mathiesen, Thomas (2002): *Makt og medier. En innføring i mediesosiologi*. Oslo: Pax forlag.

Marx, Karl (1992): "Den tyske ideologi". I: Åsmund Birkeland (red.): *Arbeid, kapital, fremmedgjøring. Sentrale tekster av Karl Marx*. Oslo: Falken forlag.

Mauss, Marcel (1995): *Gaven. Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Cappelen upopulære skrifter. Oslo: Cappelen akademiske forlag.

Norsk samfunnsleksikon: Oslo: Pax forlag 1993.

Ny straffelov: Straffelovkommisjonens delutredning VII. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, 2002. (Norges Offentlige Utredninger. NOU 2002:4.)

Ofstad, Harald (1991): *Vår forakt for svakhet. En analyse av nazismens normer og vurderinger*. Oslo: Pax forlag.

Olaussen, Leif Petter (1995): "Angst for voldskriminalitet i Norge." I: *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*: GAD

Olaussen, Lise Merete (2005): "Frykter Oslo blir fristed for tiggere". I Aftenposten, aftenutgaven, 13. mai 2005, side 4.

Olsen, Thomas (2003): "Rydder Karl Johan for ulovlige kremmere." I Aftenposten, nettutgaven 23.07.2003. .

URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/oslo/article588217.ece>
[Lesedato 20.07.2004.]

Olsen, Thomas (2004): "Politiet jager tiggerne." I Aftenposten, nettutgåva, 26.05.2004.
URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/oslo/article796461.ece>

Oxford advanced learner's dictionary of current English. Fourth edition. Oxford University Press, Oxford 1989.

Plataplanen. (2002) Tiltaksplan for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum. Utgjevar ukjend.

Politiinstruksen. Fastsatt ved kronprinsregentens resolusjon av 22-6-1990 med hjemmel i lov om politiet av 13. mars 1936 § 29. Tilgjengelig på Internett:
<http://www.oslo.politiet.no/>

Ratnapala, Nandasena (1999): *The beggar in Sri Lanka*. Sri Lanka: Sarvodaya Vishva Lekha.

Rusche, Georg og Otto Kirchheimer (1939): *Punishment and social structure*. New York: Russell & Russell.

Røthing, Åsa (2002): "Om bare ikke informantene leser avhandlingen... Intervjuer med par, og forskningsetiske utfordringer". I: *Tidsskrift for samfunnsforskning*, årgang 43, nr 3.

Said, Edward (2001): *Orientalismen*. Oslo: De norske bokklubbene/Bokklubbens kulturbibliotek.

Salomos ordsprog. I: *Bibelen. Eller Den hellige skrift. Det Gamle og Det Nye testamentets kanoniske bøker*. Redigert oversettelse av 1930. Oslo: Det norske bibelselskaps forlag (1962)

Skaar, Marthe (2005): "Flom av utlendinger til Oslo for å tigge". I *Dagbladet*, nettutgaven, 06.03.2005.
URL: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2005/03/06/425368.html> [Lesedato 07.03.2005]

Skyberg, Lisbeth Fullu (1992): *Iscenesatt rettferdighet. En sosiologisk analyse av domstolens praksis*. Cand.polit. oppgave. Universitetet i Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.

Sosiologisk leksikon. Olav Korsnes, Heine Andresen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget 1997.

Straffeloven. Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10.

Street Arts & Buskers Advocates (2005): *Street Artist Code of Ethics*.
URL: <http://communityartsadvocates.org/saacodeethics.html>. [Lesedato 10.02.2005]

Sundt, Eilert (1974): *Fante- eller landstrygerfolket i Norge*. I: H. O. Christophersen, Nils Christie og Kaare Petersen (red.): Eilert Sundt, Verker i utvalg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Thorkildsen, Inga Marte (2004): "Forslag fra stortingsrepresentant Inga Marte Thorkildsen om å oppheve forbudet mot tigging." Dok. Nr. 8:91 (2003-2004). URL: <http://www.stortinget.no/dok8/2003/dok8-200304-091.html> [Lesedato 08.02.2005]

Vedel. Jon (1992): *Gøgler af Guds nåde. Teltholdere og tivolidfolk i Danmark*. København, Borgen Forlag.

Vocalist.org (2005): Busking tips. URL: Kjelde: <http://www.vocalist.org.uk/busking.html> [Lesedato 10.02.2005]

Wadel, Cato (1977): "Hva er arbeid? Noen refleksjoner om arbeid som aktivitet og begrep". I: *Tidsskrift for samfunnsforskning 1977, bind 18*.

Weber, Max (2001): *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Oslo: Bokklubbens Kulturbibliotek/De norske bokklubbene.

Østerberg, Dag (1983): *Emile Durkheims samfunnslære*. 2. utvidete utgave. Oslo: Pax forlag.

Østerberg, Dag (1994): *Sosiologiens nøkkelbegreper*. Trondheim Akademisk Forlag.

Vedlegg:
Intervjuguide
Informasjonsbrev til intervjupersonane.

